

มอญที่เกี่ยวกับไทย

ห้องขจร
อ
959.33
ศ528ม
2509

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

คุณแม่บุญมี เหมส่ว่าง

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๒๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๙

20 ก.ย. 2521

มอญที่เกี่ยวกับไทย

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ชุมวิท ๕๖ พระโขนง กรุงเทพฯ ๓ โทร. 3921678. 3916068

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

คุณแม่บุญมี เหมส่ว่าง

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๒๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๔

70937

คำนำ

คุณหญิงผกามาศ ขลขันธุ์พินิต ได้มาแจ้งแก่เจ้าหน้าที่กองวรรณคดี และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ว่าประสงค์จะพิมพ์หนังสือเรื่องมอญ ที่เกี่ยวกับไทย แจกเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางบุญมี เหมสว่าง ผู้เป็นมารดา กำหนดงานวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๙ ณ ฌาปนสถาน กองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร ทั้งนี้โดยได้แจ้งว่าผู้ถึงแก่กรรมเป็นผู้มีเชื้อสาย สืบมาจากมอญ กรมศิลปากรพิจารณาเห็นว่า เป็นการเหมาะสมที่จะจัด พิมพ์หนังสือนี้แจกในงานนี้ จึงยินยอมอนุญาตให้พิมพ์ได้ตามความประสงค์

เรื่องมอญที่เกี่ยวกับไทยนี้ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ เมื่อดำรง ตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ได้ให้เจ้าหน้าที่รวบรวมจากหนังสือต่าง ๆ หลายเรื่อง เพื่อให้ นายทองกระจ่าย รัชตวรรณ พิมพ์แจกในงานศพบิดา เป็นครั้งแรก แต่ในครั้งนั้นมีเวลาน้อยจึงยังรวบรวมไว้ไม่สมบูรณ์ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๒ ท่านได้ให้เจ้าหน้าที่รวบรวมเพิ่มเติมแล้วให้พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายนาวาตรี หลวงจักรพิทยพิฑูร (ทอง อักษรานนท์) นับเป็นครั้งที่สอง ครั้นถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้พิมพ์เป็นครั้งที่ สาม ในงานฌาปนกิจศพ นางลอย ศุลกกฤตยานุรักษ์ แต่ฉบับพิมพ์ครั้งที่ สามนี้ พิมพ์บกพร่องไม่สมบูรณ์ มาในคราวนี้เมื่อ คุณหญิงผกามาศ ขลขันธุ์พินิต แจ้งความจำนงจะจัดพิมพ์เผยแพร่อีก จึงนับเป็นโอกาสอันดี เพราะเมื่อล่วงเลยมาจนถึงบัดนี้ ก็หาฉบับที่สมบูรณ์อ่านได้ยากมากแล้ว

หากได้พิมพ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่งก็จะเป็นหนังสือประกอบการศึกษาประวัติศาสตร์ และเรื่องราวเกี่ยวกับมอญได้ต่อไป กรมศิลปากรจึงอนุญาตให้จัดพิมพ์ นับเป็นพิมพ์ครั้งที่สี่

เรื่องที่รวบรวมไว้ในหนังสือเล่มนี้ ได้คัดตามที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเดิม อาจมีข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้มาก ๆ เช่น ศักราช การที่จะสอบชำระเรื่องนี้ จะต้องทำเป็นงานใหญ่ คือนอกจากจะสอบสวนทางเราแล้วยังต้องสอบสวนทางพม่าอีกด้วย หนังสือเล่มนี้จะเป็นบันไดขั้นต้นให้ทำงานเช่นนั้นได้ในกาลต่อไป

กรมศิลปากรขออนุโมทนากุศลราศีทักษิณานุประทานที่เจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศแด่ นางบุญมี เหมสว่าง และได้จัดพิมพ์หนังสือนี้แจกเป็นวิทยาทาน ขออำนาจกุศลทั้งปวงนี้จงเป็นพลวบ้จยัลลบันดาลให้ นางบุญมี เหมสว่าง ผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้ประสบแต่อิฏฐิคุณมณูผล เสวยสุขสมบัติในสัมปรายภพ สมตามเจตจำนงของเจ้าภาพทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๒๕ มีนาคม ๒๕๐๕

คุณแม่บุญมี เหมสว่าง

ทำตະ ๒๗ มีนาคม ๒๔๒๐

มรณะ ๒๐ เมษายน ๒๕๐๘

ประวัติย่อ คุณแม่บุญมี เหมสว่าง

คุณแม่บุญมี เหมสว่าง เกิดเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๐ ตรงกับวันพุธ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๔ ปีฉลู ที่อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี เป็นบุตร นายบะ และ นางพลอย เหมสว่าง ซึ่งเป็นชาวมอญ เป็นเชื้อสายพระเจ้าหงสาวดีแท้ ๆ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๔ คน คือ

๑. คุณแม่บุญมี เหมสว่าง

๒. นางทองอ่อน

๓. นางบัว

๔. นายปุ่น เหมสว่าง

ซึ่งได้ถึงแก่กรรมไปหมดทุกคนแล้ว คุณแม่บุญมี เหมสว่าง ได้ทำการสมรสกับ นายพี เอช ฟิลลิป (ชาวเยอรมัน) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๓ มีบุตร — ธิดา ๔ คน ได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว ๓ คน คงมีชีวิตเหลืออยู่เพียงคนเดียว คือ คุณหญิงผกามาศ ชลขันธพินิต

เมื่อยังมีชีวิตอยู่ คุณแม่บุญมี เหมสว่าง เป็นผู้ที่เลื่อมใสในพระบรมพุทธานุภาพอย่างยิ่ง เป็นผู้ใจบุญสุนทาน ได้ประกอบการกุศลต่าง ๆ นับแต่ไปวัด ฟังพระธรรมเทศนา รักษาศีล และทำบุญต่าง ๆ โดยเฉพาะการบุญแล้ว ท่านจะสละทั้งทรัพย์และร่างกายแรงใจเพื่อบำเพ็ญกุศลอย่างไม่มีความเสียดายเลย นอกจากนั้น ท่านยังเป็นผู้ที่ใจกว้างขวาง ชอบช่วยเหลือญาติพี่น้องลูกหลานและมิตรสหายเสมอผู้ที่มีความทุกข์เดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ ถ้าเข้ามาขอให้ท่านสงเคราะห์แล้ว มักจะไม่ผิดหวังกลับไป

คุณแม่บุญมี เป็นผู้ที่ใจเย็น พุทน้อย นับได้ว่าเป็นผู้ที่มีทั้งกาย วาจา และใจ ฉะนั้น ท่านจึงเป็นที่รักของคนทั้งหลาย ไม่ว่าญาติพี่น้อง ลูกหลาน มิตรสหาย ตลอดจนผู้ที่รู้จักคบหาวิสาสะ

คุณแม่บุญมี เหมสว้าง ได้ป่วยด้วยโรคชรา ครบสัปดาห์ได้เข้ารับ การรักษาที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯ เมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๐๘ และได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบที่โรงพยาบาล เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๐๘ เวลา ๑๙.๕๕ น. โดยนายแพทย์ให้ความเห็นว่าเป็นโรคหัวใจวาย สิริอายุได้ ๘๘ ปี

แม้ว่าท่านจะจากไปด้วยความสงบ และจากไปในวัยอันสมควร อันเป็นธรรมดาแห่งสังสารวัฏก็ตาม แต่ญาติพี่น้องลูกหลาน และมิตร สหาย ก็อดความวิปโยคอาลัยรักท่านเสียมิได้ตามวิสัยปุถุชน ทั้งนี้ เพราะเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ท่านได้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรและเป็นที่พักทาง จิตใจของญาติพี่น้องลูกหลานตลอดมา.

คติธรรม

ของ

สมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพน

คุณหญิงผกามาศ ชลชั้นรพีนิต จะจัดการมาปณกิจศพ คุณแม่บุญมี เหมสว่าง มารดาของตนและบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่มารดาด้วยความเคารพรักในพระคุณ

ได้ทราบวามารดาและธิดาคู่นี้ มีความเคารพรักกันมาก ต่างถนอมน้ำใจกัน และอยู่ร่วมกันเหมือนเงาตามตัว ความสุขใจจะเกิดแก่กันได้ อย่างไร ต่างคนต่างสร้างให้แก่กันฉันธิดาที่ดีต่อมารดา ฉันมารดาที่ดีต่อธิดา บุตรที่ตั้งใจปฏิบัติตามโอวาทของมารดาบิดาก็คือเป็นยอดปราชญ์ของพ่อแม่ เพราะเมื่อระลึกถึงมีแต่เอ็นใจ ลักษณะนี้มีชีวิตอยู่ก็เป็นสุข จากไปก็เป็นสุขด้วยกันทั้งสองฝ่าย การจากไปของคุณแม่บุญมี จึงทำให้คุณหญิงโหม่นสั่นเป็นอย่างมาก ตั้งแต่วันคุณแม่บุญมีจากไป คุณหญิงผู้เป็นธิดาได้บำเพ็ญบุญเพชฌภาตเป็นอย่างมาก ตามกาลตามโอกาส เพื่อความสุขแก่คุณแม่ในสัมปรายภพ

คุณแม่ของคุณหญิงผกามาศนั้น ปรากฏว่าเป็นคนศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนา จึงมีดวงใจโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อแผ่แก่ผู้ทุกข์ยากเสมอมา ได้บำเพ็ญกุศลเป็นหลักใหญ่เกี่ยวแก่พระพุทธศาสนาก็น่าทึ่ง เชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาทในการยึดประโยชน์ คือได้ทำประโยชน์ในโลกนี้พอสมควรแก่ฐานะแล้ว ยังบำเพ็ญสิ่งเป็นสาธารณประโยชน์เพื่อโลกหน้าอีกด้วย ลักษณะนี้พุทธาภิณฑิตสรรเสริญว่า เพราะบำเพ็ญประโยชน์ครบทั้ง ๒

ทาง ชื่อว่าเป็นคนฉลาด จึงเรียกว่าเป็นบัณฑิตตามศาสนาโฆหาร ชื่อว่าจาก
โลกไปด้วยความเป็นคนไม่ยากจน โดยมีบุญกุศลติดตัวไปด้วย ความเป็น
คนไม่ยากจน โดยมีบุญกุศลติดตัวไปอันจะเป็นบ่อเกิดแห่งความสุขใน
ภพหน้า

คุณหญิงผกามาศ แม้จะเกิดความเศร้าใจเพราะผู้มีพระคุณจากไป
แต่ก็ได้แสดงความกตัญญูกตเวทิตาธรรมด้วยการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้เป็น
วาสนาบารมีของคุณแม่บุญมี เมื่อมีชีวิตก็ได้ลูกอุปถัมภ์ เมื่อยามแก่เฒ่า
ได้ป่วย เมื่อตายไป ก็ได้ลูกบำเพ็ญทักษิณานุประทานให้ ชื่อว่าเกิดมาได้กำไร
ในโลกนี้ เพราะมีทางที่จะเข้าถึงซึ่งความสุขในโลกหน้า สิ่งที่ดีควรจะรับรู้
เรื่องเกี่ยวแก่ชีวิตก็คือว่า

“เกิดขันธ์ – ดับไป – มีแล้วหาไม่มี”

นี่คือความจริงของชีวิต

สมโพธิธรรมรงค์

วัดพระเชตุพน

๒๔ ธันวาคม ๒๕๐๘

นำเพ็ญกุศลศตมวาร
 ส้มเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพน แลสดพระธรรมเทศนา

คำไว้อาลัย

ของ

พลเอก ประภาส จารุเสถียร

คุณแม่บุญมี เหมสว่าง เป็นบุคลิกที่หาได้ยากผู้หนึ่ง เพราะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติและคุณธรรม เป็นสตรีผู้มีความสามารถซื่อสัตย์สุจริต เป็นผู้ใหญ่ที่ยุติธรรม เทียงตรงและเป็นกัลยาณมิตรของคนทุก ๆ คน

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรู้จักคุณแม่บุญมี เหมสว่าง เมื่อท่านมีอายุเข้าปัจฉิมวัยแล้ว แต่มีความรู้สึกรักใคร่และคุ้นเคยสนิทสนมกันมาเป็นเวลานาน เพราะเหตุที่คุณแม่บุญมี เหมสว่าง เป็นคนดี ดังกล่าว เมื่อท่านมาจากไปเช่นนั้นจึงมีความเสียายและอาลัยอย่างยิ่ง

ข้าพเจ้าจึงขอตั้งจิตอธิษฐาน ขออำนาจกุศลผลบุญราศี ซึ่งคุณแม่บุญมีได้บำเพ็ญเพียรด้วยความดีตลอดมาแล้ว จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณแม่บุญมี เหมสว่าง ได้รับผลประสบไปสู่สุคติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการเทอญ.

พลเอก

(ประภาส จารุเสถียร)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

คำไว้อาลัย

ของ
พระยาอิศรภักดีธรรมวิเทศ

เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘ คุณหญิงผกามาศ
ชลจันทร์พินิต ได้เชิญข้าพเจ้าให้ไปรดน้ำศพ คุณแม่บุญมี เหมสว่าง
มารดาของคุณหญิง ข้าพเจ้ามีความเสียใจเป็นอันมากที่ได้ทราบความ
มรณะของคุณแม่บุญมี

ต่อมา คุณหญิงผกามาศได้มาปรารภกับข้าพเจ้าว่า ใครจะขอให้
ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยในคุณแม่ของคุณหญิง ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มี
โอกาสแสดงคุณงามความดีของคุณแม่บุญมี จึงได้รับคำต่อคุณหญิงผกามาศ
ว่า จะเขียนคำไว้อาลัยตามความประสงค์ของคุณหญิง

บ้านข้าพเจ้ากับบ้านของคุณแม่บุญมีอยู่ไม่ห่างกันนัก ข้าพเจ้า
จึงมีโอกาสรู้จักคุ้นเคยกับคุณแม่บุญมีเป็นเวลานานปีมาแล้ว

ในความรู้สึกของข้าพเจ้า เห็นว่า คุณแม่บุญมีเป็นผู้ที่รักใคร่
ทะนุถนอมบุตรคือคุณหญิงผกามาศเป็นอย่างดียิ่ง

ครั้งใดข้าพเจ้ามีโอกาสไปเยี่ยมคุณแม่บุญมี ท่านก็รับรองข้าพเจ้า
เป็นกันเองเสมอ ข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่า คุณแม่บุญมีปกครองดูแลบ้าน
เรือนอยู่ในลักษณะสะอาดเรียบร้อย สมกับที่ท่านเป็นภรรยาที่รักของ
มิสเตอร์ พี.เอช. ฟิลเลียบ ซึ่งได้ล่วงลับไปก่อนคุณแม่บุญมีเป็นเวลา
นานแล้ว

ในบรรดาบุตรของคุณแม่บุญมีกับท่านมิสเตอร์ฟิลเลียบสี่คน ก็
คงเหลือแต่คุณหญิงผกามาศแต่ผู้เดียว ซึ่งได้อยู่กับคุณแม่บุญมีตลอดมา
จนคุณแม่บุญมีถึงแก่กรรม

คุณหญิงผกา มาแสดงความรักใคร่กตัญญูต่อคุณแม่ที่รักเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นการแสดงออกให้เห็นเด่นชัดว่า คุณแม่บุญมีต้องเป็นมารดาชนิดดีเลิศผู้หนึ่ง ซึ่งได้รับความรักใคร่กตัญญูจากบุตรถึงปานนั้น

นายแพทย์ผู้หนึ่งเคยบอกกับข้าพเจ้าว่า บุคคลจะมีอายุถึงเจ็ดรอบคือแปดสิบสี่ปีนั้น หาได้ยากนักยากหนา แต่คุณแม่บุญมีเมื่อถึงแก่กรรมอายุถึงแปดสิบแปดปี ดังนั้นเป็นการแสดงว่า ท่านเป็นผู้มีบุญกุศลมากมาย จึงได้มีอายุยืนนานเช่นนั้น

คุณแม่บุญมีเป็นผู้ที่มีใจบุญ ตักบาตรทุกวัน และไปฟังพระธรรมเทศนาตามวัดวาอารามเสมอๆ โดยเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดและปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอตลอดชีวิต

อันความมรณกรรมย่อมเกิดแก่บุคคลทุกรูปทุกนาม ไม่ยกเว้นผู้ใด ส่วนบุคคลที่ทำคุณงามความดีไว้แม้กายจะล่วงลับไปแล้วก็ตาม แต่คุณงามความดีก็ยังคงอยู่ชั่วกัลปาวสาน หารู้จักตายไม่ ในกรณีคุณแม่บุญมีเหมส่วง ก็อาจกล่าวได้ว่า คุณงามความดีของคุณแม่บุญมี ยังคงอยู่ชั่วฟ้าดินสลาย

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าขออริษฐาน ขอให้ดวงวิญญาณของคุณแม่บุญมี เหมส่วง จงเสวยแต่ความสุขสำราญตลอดกาลในสวรรค์ชั้นฟ้า

พ.ศ. ๒๕๐๙ ๒๕๐๙ ๒๕๐๙

คำไว้อาลัย

ของ

พระยาวิทูรธรรมพิเนต

เนื่องจากคุณแม่บุญมี เหมสว่าง ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือคือเสมือน
คุณแม่ของข้าพเจ้าได้ถึงแก่กรรมลงด้วยโรคชรา เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน
พ.ศ. ๒๕๐๘ ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ทำให้ข้าพเจ้าต้องสูญเสียท่าน
ผู้เป็นที่เคารพนับถือมากไปอีกท่านหนึ่ง นับเป็นการสูญเสียครั้งสำคัญใน
ชีวิตของข้าพเจ้ากว่าได้ เพราะเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่นั้น ท่านเป็นผู้ที่มีความ
กรุณาเมตตาญาติพี่น้องและมิตรสหายที่ได้พบปะทุกคน และเป็นผู้
หนักแน่นในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ท่านบำเพ็ญอยู่เป็น
ประจำก็ไม่ทราบ ท่านได้ให้ความสนิทสนมเป็นกันเองและได้เมตตา
ข้าพเจ้าเสมอมา อันนี้ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกซาบซึ้งและเพิ่มความเคารพ
นับถือในตัวท่านอย่างยิ่ง และยังฝังแน่นอยู่จนทุกวันนี้

เมื่อการมาเป็นเช่นนี้ จึงทำให้ข้าพเจ้าอดรู้สึกเศร้าโศกเสียใจอาลัย
อาวรณ์ในท่านเสียมิได้ แต่จะทำอย่างไรได้ เพราะท่านได้จากไปเสียแล้ว
ข้าพเจ้าก็ได้แต่อาลัยคิดถึงท่านเท่านั้น และหวังว่าดวงวิญญาณของท่าน
คงไปสู่สุคติภูมิแล้ว

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอขอบคุณ คุณหญิงผกามาศผู้เป็นธิดาที่ได้ให้
โอกาสแก่ข้าพเจ้าได้แสดงออกในครั้งนี้ ไว้ด้วยอย่างสูง.

ไหว้พระสวดมนต์เป็นกิจวัตรประจำวันของคุณแม่

คำไว้อาลัย

ของ

พ.อ. ปิ่น มุกขนันต์

ข้าพเจ้ามารู้จักคุณแม่บุญมี เหมสว่าง เมื่อท่านเป็นต้นไม้ไผ่กลิ้งผึ่ง
เต็มที่แล้ว ในทางส่วนตัวข้าพเจ้าไม่มีความผูกพันทางอุปการคุณ อันเป็น
เหตุที่ต้องมาเขียนคำสดุดีให้ท่าน แต่ทางจิตใจความผูกพันนั้นมีอยู่โดยที่
ข้าพเจ้าเห็นว่า ท่านผู้เกิดมาเพื่อเพิ่มพูนความดีให้แก่เพื่อนมนุษย์ แก่
ประเทศชาติ และแก่พระศาสนา ซึ่งเป็นปฏิปทาที่ข้าพเจ้าดำเนินอยู่

คุณแม่บุญมี เหมสว่าง มีคุณสมบัติเป็นที่รู้จักกันในวงศานาติและ
ผู้ที่คุ้นเคยคือ ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์
ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ในด้านการอบรมลูกหลานก็ได้เพียรพยายาม
แนะนำในทางดีตลอดมา มีจิตใจเปี่ยมด้วยความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นและ
พอใจในความบริสุทธิ์ยุติธรรมเป็นอย่างยิ่ง

ในบั้นปลายแห่งชีวิต คุณแม่บุญมี เหมสว่าง ได้เพียรสั่งสมบารมี
และเครื่องศรัทธาในศีลธรรม จนกระทั่งวาระสุดท้ายที่ท่านจากโลกนี้
ด้วยอาการอันสงบ

ขอให้คุณแม่บุญมี เหมสว่าง ผู้มาดีแล้ว และจากเราไปท่ามกลาง
ความอาลัยของทุกคน จงได้รับส่วนกุศลผลบุญจากพวกเรา แล้ว
ประสบความสุขสถาพรในสัมปรายภพเทอญ ฯ

พ.อ. ปิ่น มุกขนันต์

๒๘ ธันวาคม ๒๕๐๘

ภาพยนตร์

ทิศเบื้องหน้า (ทิศบูรพา) ได้แก่บิดามารดา

กฤษณสูตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

ทิศเบื้องหน้านั้น	พระทรงธรรมบัญชาเอา
ตรงบิดามารดาเรา	ที่ได้ขอบเผื่ออุปถัมภ์
บุตรต้องสนองคุณ	จนเจ็ดตอบด้วยขอบธรรม
ห้าสถานวิจารณ์จำ	ไปปฏิบัติอย่าขาดขึ้น

๑. ท่านได้เลี้ยงมาแล้วเลี้ยงท่านตอบ

อุปถัมภ์เผื่อบำรุง	มุ่งจิตหวังให้ยั่งยืน
อำนวยการทุกวันคืน	ให้อิ่มเอมเกษมสันต์
คราวท่านชราร่าง	อย่าห่างหน้าให้จาบฉัลย
ประสงค์ใดใส่ใจสรร	อย่าเป็นอนิจจกิดฉวิล
เจ็บไข้ห่วงใยหา	แพทย์รับมาตรวจกายิน
ทุกข์ภัยอันใดผิน	พักตร์ระงับไม่ขับไส

๒. ทำกิจของท่าน

ดำเนินกิจรับผิดชอบ	ท่านมอบงานอย่าคร้านใจ
จงทำอย่ารำไร	อย่าผิดว่าวันหน้าหลัง
การอะไรใจมุ่งมาด	มีอาจทำขาดกำลัง
สนองตามให้ความหวัง	นั้นเสร็จสมอารมณ์ประสงค์

บางอย่างท่านสร้างสิ่ง
เป็นธุระเผ่าพะวง
สถาปนาเยียวยาไว
เมื่อช่วงไม้คงวาย

สำคัญทรุดชำระลง
ไม่ทอดทิ้งให้อยิ่งสลาย
ให้เชิดชวย่าดูดา
ยังเตือนจิตให้คิดถวิล

๓. ดำรงวงศ์ตระกูล

สงวนศักดิ์รักษาเกียรติ
มีสัมมาเป็นอาจิม
เทอดทูนตระกูลวงศ์
สงวนศรีมีจรรยา
ระเบียบวางไว้อย่างไร
อย่าละเมิดต้องเทอดทูน
มีกายวาจาใจ
สุจริตเป็นนิจนำ

ไม่เบียดตนให้มลทิน
ไม่แปรจิตเป็นมิฉฉา
ทรงเกียรติไว้ให้วัฒนา
แต่ความดีอย่ามีสูญ
ผู้อยู่ในวงศ์ตระกูล
ด้วยเคารพครบตรีกรรม
ตั้งอยู่ในสัตย์ศีลธรรม
อยู่เสมอให้เลอสร

๔. ประพฤติตนให้เป็นคนลวรรับทรัพย์มรดก

เราต้องปกครองตน
ความชั่วอย่าพัวพัน
ในอบายมุขแฉลง
เสื่อมสินมลทินนาม
เพราะลวนแต่ส่วนชั่ว
ถนอมชื่อให้ลือชาย
ใดควรไม่ควรคิด
พอประมาณการสังคม

เป็นคนตรงคงสัตย์ธรรม
ให้เสื่อมเกียรติคนเหยียดหยาม
แสดงเหตุแห่งความทรา
เสื่อมศักดิ์ศรีความดีสลาย
รักษาตัวให้กลัวอาย
ให้เรื่อนามความเหมาะสม
ดูเหตุการณ์อย่าขานชม
อย่าลืมนทนให้คนฉิน

๕. เมื่อท่านล่องลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้

หมดสัญญาท่านลาลับ	จากโลกดับดวงชีวัน
เตรียมธาราอาบกายิน	ตามศักดิ์ศรีให้ดีสม
กตัญญูรู้คุณท่าน	จงปฏิบัติการอย่าขานชม
ตามประเพณีนิยม	ให้งามงดสมยศตา
เริ่มมีพิธีการ	บำเพ็ญทานทักษิณา
ตามเบรารณร่ำขานมา	จงใส่ใจอย่าได้ฉงน
เรียกปูพพะเปตะพลี	กตะเวที่ผู้วายชนม์
อุทิศส่วนบุญให้ตลอด	ไปถึงท่านตามกาลสมัย
จักจำเริญด้วยลายยศ	ปรากฏเกียรติกิจำจรไป
สวัสดีมงคลจงใด	จักสมเจตจำนงประสงค์

เมื่อบิดามารดาได้รับบำรุ้งจะนแล้ว

ขอมอนุเคราะห์ด้วยสถาน ๕

แม่พ่อก็ห่วงใย	ในเรื่องบุตรจุดจำนง
อุปถัมภ์หวังดำรง	ตนตามศักดิ์เป็นหลักฐาน
ดีด้วยความมัวหมอง	กิจเกี่ยวข้องของการทำงาน
ห้อย่างวางหลักการ	ไว้อบรมบ่มราศรี

๑. ห้ามมิให้ทำความชั่ว

ดื่มสุราจกพาใจ	ฉุนเฉียวไร้คุณความดี
เกิดประมาทภัยอาจมี	ทั้งเมรย้อย่าไหลหลง

ค้นคำอยู่สำนัก
อย่าไปใส่ใจพะวง

อย่าพล่านดูการเล่น
นักศึกษาอย่าคำนึง

การพนันห้ามกันขาด
หลายอย่างอย่ากังวล

อย่าสมานชนพาลเผ่า
ขึ้นสัมพันธ์อันเป็น

อย่าคร้านทำการกิจ
หลายระบบนำอบรม

พักผ่อนกายสบายองค์
เที่ยวกลางคืนขึ้นทุกข์ถึง

เห็นแล้วติดคิดรำพึง
จักพาให้เรียนไร้ผล

อย่าอาใจเข้าไปผจญ
จักเปรมใจไม่ยากเชิญ

จักพาเราให้ลำเค็ญ
ให้เสื่อมค่านินทาชม

ปวงญาติมิตรจักขัดขม
ให้ลูกรักเกิดมรรคผล

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

ความชั่วอย่ามั่วสุม
สังวรณใจมุ่งไฟฝน

จงอุตสาหศึกษาศีล—
ให้เปรี๊ยะกระเดื่องนาม

เงินทองหมั่นปองหา
เก็บจ้ออย่านำไป

การกิจจงคิดประกอบ
เลี้ยงชีวิตมีพาอาศัยเรา

เสวนาสมาคม
หนักเบาเอาใจสมาน

วางจรรยาอย่ามาแปลก
ข้อหาอย่าฟุ่มฟาย

ให้รู้มั่วเผ่ากังวล

แต่ความดีใครมิหยาบ

ปศาสตร์ให้แจ้งในความ
เพื่อช้วนให้ทันสมัย

มาด้วยสุจริตใจ

เที่ยวฟุ้งเพื่อเห่ออย่างเขา

ให้ชอบธรรมจึงนำเอา

ให้เลอศักดิ์เป็นหลักฐาน

ดูศักดิ์สมอย่าชมขาน

ไมตรีไว้อย่าให้สลาย

เหมือนแขกขาดความคลาย

แต่พอควรจำนวนสิน

๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา

เห็นว่าธิดาบุตร
ควรศึกษาวิชาเงิน-

ดูจริตตามนิสัย
มันคงตรงสันดาน

ให้เปรื่องเป็นเครื่องประดับ
ให้สามารถจนอาจไข

เจริญวุฒิกายิน
ตนาเห็นเป็นแก่นสาร

จะหนักในพิชชาการ
ให้เรียนรู้ตามครูไซ
แก้ตนนับไม่เหนียมใคร
วิชาแพร่แผ่ไพศาล

๔. หาสามีภรรยาที่สมควรให้

บุตรธิดามีอายุ
ครองชีวาตม์เคหาสน์สถาน

สรรหาตามฐานะ
ตามประเพณีนิยม

ได้ฤกษ์มงคลการ
ตามพิธีให้ปรีดา

เจริญคู่สมควรกาล
ก็ควรอยู่มีคู่สม

สมควรจะประกอบชม
สู่ข่อกันให้บรรชา
ก็แต่งงานให้งามตา
สมรสเรียงคู่เคียงหมอน

๕. มอบสมบัติให้ในสมัย

บุตรธิดาทำหน้าที่
ระมัดระวังใจสัจจ

วางใจให้บุตรจัด
ความสุขให้เลิศเลอ

มอบสมบัติให้จัดสรร
เป็นแผนกแยกเคหา

อีกส่วนหนึ่งควรให้
สั่งความตามนิยม

การงานมีเกียรติกำจร
ในคุณธรรมสม่ำเสมอ

ทรัพย์สินสมบัติไว้บำเรอ
เพื่อชั่วนให้บรรชา

บำรุงกันทั้งสองรา
ไปเลี้ยงดูกันสู่สม

ใกล้ชีวาตม์จักขาดลม
ให้ศพงามไปตามสมัย

หลวงพ่อบุณนา
วัดปรีณชก

วันวิปโยค

โอ้คุณมารดาเจ้าข้าเอ๋ย สุดจะเผยพomanออกงานไข
ไม่เลื่อนลางวางประทับอยู่กับใจ ท่านจากไปแต่พระคุณยังอุ่นทรง
ที่ยี่สิบเมษาคราศุนย์แปด ดังไฟแผดเผาใจทุกข์ใหญ่หลวง
คุณแม่ลำดับจิตชีวิตล่วง เสมือนดวงหทัยลูกไกลกาย
ประทีปทองเคยส่องสว่างหล้า ทำไมมาด่วนดับไปลับหาย
ลูกใจหวิวมืดหน้าหูดาลาย สะอื้นให้สุดฝันทุกคืนวัน
มัจจุราชมารดาปลิดชีวิตแม่ ไม่เหลียวแลลูกบาแทบอาสัญ
ทิ้งลูกน้อยพลอยพากันจาบัลย์ ทุกคืนวันมีวายคลาประทม
ดวงจิตลูกผูกพันประชันโศก เฝ้าวิโยคคำกินแสนขื่นขม
แม่รักลูกผูกในหัวใจตรม ลูกนิยมนคุณแม่แทบเคยยัน
คำแม่สั่งหวังดีมีในลูก ลูกจะผูกใจจำเป็นคำขวัญ
ไม่ลืมคุณอุ่นเกล้าเท่าชีวิต ของลูกนั้นจนกว่าชีวิต
คำสอนแม่ดังกระแสนโนวาท เสมอมาตร่วมโพธิ์ที่โตใหญ่
ช่วยกางกั้นภัยอันตรายให้หายไกล ลูกปลอดภัยเพราะคำแม่รำพัน
ลูกสุดท้อแม่ป้องสวาทหวัง มุ่งปลุกฝังนิสัยพำไว้ฝั้น
ไม่เคยจางห่างรักแม่สักวัน ลูกสุขสันต์แม่นแสนดีใจ
ยามแม่ลำดับล่วงดวงชีวิต ดังอาทิตย์ลับเย็นมเหลียมไสล
แต่พระคุณยังกระจ่างไม่ห่างไกล ขอบักใจลูกไวจนวายปราน

แม่อยู่ไหนให้ใจลูกผันถึง
ให้สมหวังดังมีประณีธาน

เกิดชาติใดอย่าไกลเป็นแม่ลูก
ดั่งมหาศารินทร์อัสสินธร

ขออำนาจพุทธาทิราฤทธ
และอำนาจตั้งจิตอุทิศทาน

ได้เสวยสวรรค์ชั้นไตรทศ
จงเบิกบานสำราญด้วยผลบุญ

ได้เพิ่มพูนบารมีศรีสวัสดิ์
หมดเกิดแก่เจ็บตายไร้เขตแดน

เสมือนหนึ่งแสงสัณฐาน
ตลอดกาลกับกลับนิรันดร์

จงช่วยปลุกรักไว้อย่าได้ถอน
ที่แน่นอนตั้งมั่นนิรันดร์กาล

ทรงมหิทธิเดชพิเศษสาร
ให้วิญญานแม่พบประสบคุณ

เกียรติปรากฏเด่นไกลไพโลสุนทร์
มีมณูฟูเฟื่องในเมืองแมน

ทำลายชฎสู่นิพพานสำราญแสน
เสมอแม่น้ชาวพุทธพิสุทธเทอญ.

จากลูก ผกามาศ

ความทรงจำของโลก

คุณแม่เริ่มป่วย โดยในระยะแรกก็เป็นลมหน้ามีตบ่อยๆ แต่ก็ไม่รุนแรงอะไรมากนัก จนกระทั่งเดือนกรกฎาคม ๒๕๐๗ คุณแม่ได้ประสบอุบัติเหตุเป็นลมหน้ามีตและหกล้มทั้งยืน ทำให้กระดูกตะโพกร้าว ไม่สามารถลุกเดินได้ ในการเจ็บป่วยครั้งนี้ได้อยู่ในความดูแลรักษาของนายแพทย์เกษม อารยางกูร นายแพทย์ประจำโรงพยาบาลวชิรพยาบาล คุณแม่มีอาการเสียวปวดตรงตะโพกมาก จะเคลื่อนไหวก็ไม่ได้ ต้องนอนอยู่กับเตียงเป็นเวลาประมาณ ๒ เดือนเศษ อาการทั่วไปมิใช่สูง รับประทานอาหารไม่ค่อยได้ คุณหมอเกษมตรวจพบว่ากระดูกตะโพกร้าว แต่ไม่อาจจะช่วยอะไรได้มากนัก เนื่องจากคุณแม่มีอายุมากแล้ว ถ้าเข้าเฝือกเกรงเนื้อจะเน่าและต่อไม่ติด และเกรงจะเป็นเรื่องใหญ่มากขึ้น จึงเพียงแต่ได้ทำการรักษาโดยทางยาอยู่ประมาณ ๓ เดือนเศษ คุณแม่จึงค่อยเคลื่อนไหวได้ที่ละเล็กละน้อย จนเกือบเป็นปกติเหมือนเดิม นอกจากว่าลุกเดินไม่ได้เท่านั้น ในระยะนี้จึงได้ซื้อรถเข็นมาให้คุณแม่นั่งเล่นโดยมีคนคอยเข็นไปรอบๆ บ้าน

ต่อมาในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘ คุณแม่เริ่มป่วยหนักอีกครั้งหนึ่ง มีอาการเริ่มแรก คือ เป็นไข้ตัวร้อนมากและอาเจียนเรื่อย ๆ จึงได้รีบไปตามนายแพทย์เกษม อารยางกูร มาทำการรักษาอีก เวลาได้ล่วงเลยมาประมาณ ๑๒ วัน อาการของคุณแม่ก็ยังไม่วุเลาและดูเหมือนกลับจะรุนแรงขึ้น โดยมีอาการไข้สูงมาก หอบ หายใจถี่ บางครั้งมีอาการชัก หายใจไม่ค่อยออก จึงได้รีบไปตามคุณหมอเกษมอีก แต่เผอิญไม่พบ เมื่อเห็นอาการมาก จึงได้ตัดสินใจพาคุณแม่ไปยังโรงพยาบาลศิริราช ในคืน

วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๐๘ เมื่อถึงโรงพยาบาล นายแพทย์ได้ให้ออกซิเจนช่วยในการหายใจ เพราะคุณแม่หายใจไม่ค่อยออก กว่าจะได้ห้องที่รวมเวลา ๐๑.๐๐ น. ของวันใหม่ วันรุ่งขึ้นจึงได้ย้ายเตียงใหม่ไปอยู่ตึกอายุรกรรมหญิง ในการนี้ได้อยู่ในความดูแลของนายแพทย์หญิงอรพรรณ และนายแพทย์หญิงนฤมล ร่วมกันรักษาคุณแม่อยู่ราว ๒๒ วัน คุณแม่ก็ทุเลาขึ้นมากจนพ้นขีดอันตราย จึงได้ให้กลับบ้าน โดยส่งการรักษาให้ยาไปรับประทานที่บ้าน ออกจากโรงพยาบาลศิริราชเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๐๘ ระยะนี้รู้สึกคุณแม่มีความสุขขึ้น และรับประทานอาหารได้มากขึ้น จนเกือบเป็นปกติ แต่ไม่กี่วันต่อมาก็เริ่มป่วยอีก

คือในวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๐๘ มีอาการไข้สูงมาก หายใจหอบเหนื่อย และกระสับกระส่าย จึงได้ไปตามคุณหมอมะยมมาทำการรักษา และได้จ้างนางพยาบาลพิเศษมาพยาบาลคุณแม่ที่บ้าน พร้อมกับได้ซื้อเครื่องออกซิเจนมาใช้เพื่อช่วยในการหายใจ แต่อาการไข้ก็ไม่ลดลง คงทรงอยู่เหมือนเดิม มีอาการชัก หอบมากขึ้น ไม่ยอมหลับและพักผ่อนเลย จนถึงวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๐๘ นายแพทย์เขื่อน ได้แนะนำให้ไปเชิญ พล.ต. พร พิศพนก ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญโรคหัวใจอยู่ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯ มาตรวจอาการ เมื่อท่านตรวจแล้วได้ให้คำแนะนำว่าควรจะได้ย้ายใกล้นายแพทย์และนางพยาบาล ถึงแม้ว่าจะมีเครื่องให้ออกซิเจนช่วยการหายใจก็ไม่ปลอดภัย เพราะห่างไกลหมอ ท่านแนะนำให้ไปรักษาที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯ จึงได้พาคุณแม่ไปโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯ เข้าอยู่ตึกธนาคารออมสินเมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๐๘ และคุณหมอมะยมก็ได้ติดตามไปเยี่ยมเยียนเสมอ นายแพทย์ได้ทำการรักษาอยู่หลายวัน แต่อาการก็มีแต่ทรงกับทรุด ต้องมีพยาบาลพิเศษคอยเฝ้าทั้งกลางวันและกลางคืน แพทย์ได้ลงความเห็นว่าคุณแม่เป็นโรคหัวใจ มีอาการอ่อนเพลียมาก แม้แต่น้ำและยากที่ท่านไม่ได้จะฉีดยาเข้าเส้นเลือดก็

ไม่ได้ เพราะเส้นโลหิตตีบและเปราะ เป็นที่น่าเวทนาสงสารจนแทบจะเป็นบ้าเมื่อเห็นนางพยาบาลพยายามจะฉีดยา แทะเข็มอยู่หลายครั้งหลายหนก็ไม่ได้ จนกระทั่งวันที่ ๒๐ เมษายน คุณแม่มีอาการโลหิตลดต่ำลงเรื่อย ๆ จึงให้นางพยาบาลโทรศัพท์ไปที่คลินิกคุณหมอ พล.ต.พร พิศกนก ท่านได้มาถึงก่อนคุณแม่สิ้นใจ ๓๐ นาที คณะแพทย์และนางพยาบาลได้พยายามช่วยเหลือจนสุดความสามารถ แต่ในที่สุดคุณแม่ก็ได้จากไปเมื่อเวลา ๑๙.๕๕ น. ของวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๐๘ โดยอาการสงบไม่กระวนกระวายแม้แต่น้อย หมอได้ลงความเห็นว่าคุณแม่หัวใจวาย รวมเวลาที่ป่วยอยู่ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ ๑๑ วันพอดี ลูกต้องเสียใจเกลือกกลิ้งแทบว่าจะตายตาม ทั้งที่ได้พยายามอดหลับอดนอนเฝ้าอยู่ทั้งวันทั้งคืน คุณหมอ พล.ต. พร พิศกนก ก็ได้รับปากอย่างแข็งแรงขอให้ไปอยู่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯ ท่านจะช่วยอย่างเต็มที่ แต่แล้วก็หมดหวัง ถึงแม้จะรู้ว่าความตายเป็นอนิจจัง หามิผู้ใดหลีกเลี่ยงได้ไม่ แต่ก็อดความวิโยคมิได้ ความกระเทือนกระเทือนใจอย่างรุนแรงในครั้งนั้น ทำให้ลูกต้องป่วยเป็นซาร์ทเฟเลียเรื่อยมาจนกระทั่งทำบุญร้อยวันเสร็จจึงค่อยยังชั่วขึ้น ลูกกลัวและหว่นเกรงที่สุดในชีวิต ขณะที่คุณแม่นอนอยู่ที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ภาวนาขอให้ไกลแสนไกล แต่ลูกก็ต้องพบจนได้ การสูญเสียคุณแม่ครั้งนั้นเป็นการสูญเสียอันยิ่งใหญ่ในชีวิตของลูก เสรีาสลดเสียใจสุดแสนที่จะอาลัยอย่างยากจะพรรณนาให้ใครทราบได้ สูญคุณแม่สุดที่เคารพรัก สูญร่มโพธิ์ทองไปอย่างไม่มีวันกลับคืน ต่อไปในชีวิตลูกจะไม่ได้พบความร่มเย็นอีกแล้ว ว่าเหวเหลือที่จะพรรณนา

หลังจากคุณแม่ได้มรณกรรมแล้ว ได้ทำการบำเพ็ญกุศลอาบน้ำศพที่บ้านเลขที่ ๑๒๗ ถนนสุขุทัย โดยท่านผู้มีเกียรติเมตตาamarคนำให้เกียรติคุณแม่อย่างคับคั่ง ได้สร้างหีบโตะห่มลายทองสำหรับคุณแม่ ประดิษฐานไว้ที่บ้านตลอดมา โดยนิมนต์พระมาสวดอภิธรรมทุกวัน บวชกุหลาบเป็น

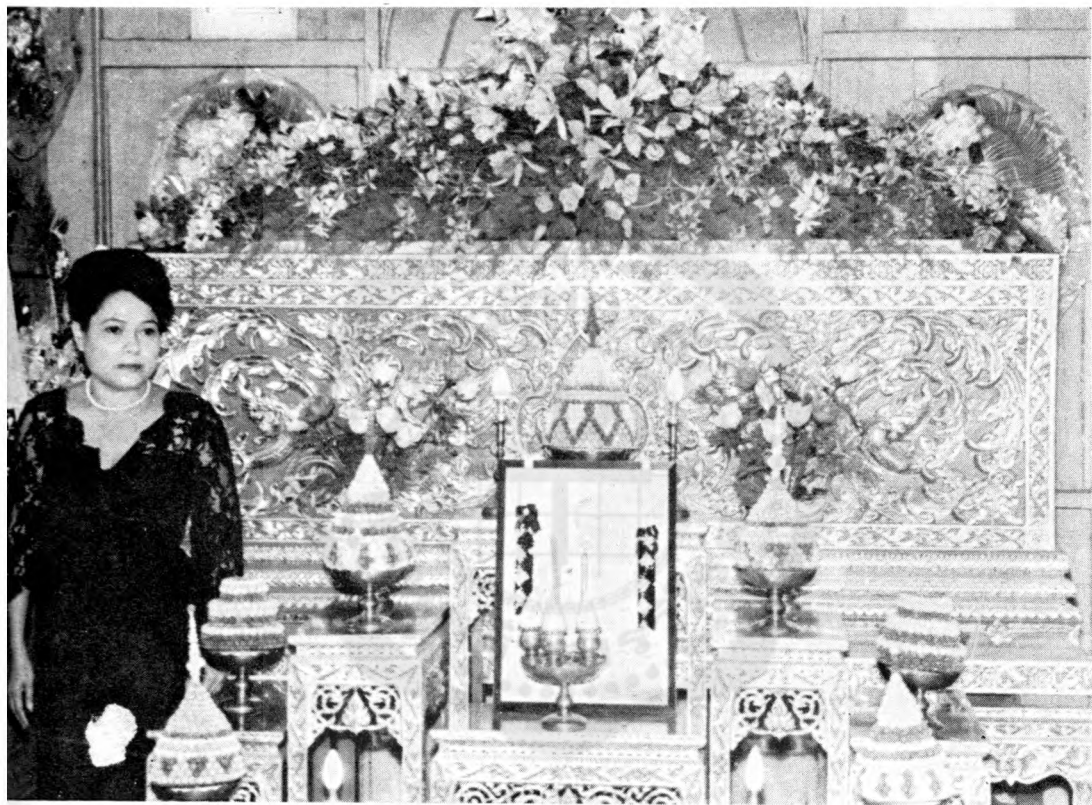
สามเณร ๑ องค์ และนิมนต์สมเด็จพระวันรัตมาเทศน์ในงาน ๗ วัน และหลังจากนั้นได้ไปเลี้ยงพระวัดปากน้ำทั้งวัดและได้นิมนต์พระสงฆ์วัดต่าง ๆ มาสวดอภิธรรมเป็นประจำทุกวัน เมื่อสัปดาห์วารลูกได้นิมนต์พระสงฆ์ ๓๐ รูป สวดพุทธมนต์ ฉันทน์อาหารเพล และทำการอุปสมบทสามเณร เป็นพระภิกษุ ๑ องค์ มาเทศน์พระธรรม ๗ คัมภีร์ทุก ๆ สัปดาห์จนครบ ๑ พรรษา เมื่อศัตมวาร (๑๐๐ วัน) ได้นิมนต์พระสงฆ์ ๑๐ รูปมาสวดพระพุทธรูปมนต์ ฉันทน์อาหารเพล และถวายสังฆทานแด่ ณ โรงพยาบาลสงฆ์ จำนวน ๑๐๐ รูป ในการนี้ได้บริจาครถเข็นสำหรับคนป่วยแก่โรงพยาบาลสงฆ์ ๑ คัน และเครื่องให้ออกซิเจนพร้อมชุดโดยมีสมเด็จพระวันรัตเป็นองค์ประธาน ในพิธีรับมอบ หลังจากทำบุญ ๑๐๐ วัน แล้วได้นิมนต์พระสวดอภิธรรม เทือนละ ๑ ครั้งตลอดมา เมื่อ วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๐๘ ได้ทอดกฐินและผ้าป่าที่วัดหนองพันทา จังหวัดสุพรรณบุรี อุทิศส่วนกุศลให้คุณแม่

วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๐๘ ได้ทำพิธีหล่อรูปปั้นของคุณแม่ เพื่อเป็นอนุสรณ์ สำหรับลูกสักการบูชาที่บ้าน ประจุทั้งคุณแม่มีชีวิตอยู่ตลอดกาล โดยอาจารย์อนิก แห่งกรมศิลปากรเป็นผู้ปั้นและทำการหล่อและในวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๐๘ ได้สร้างพระศรีอาริยะเมตตรัยอุทิศส่วนกุศลให้คุณแม่ ๑ องค์

ขอเทพเจ้าอันศักดิ์สิทธิ์ ในสากลโลก จงรับทราบในกุศลผลบุญอันลูกได้สร้างมาตั้งแต่คุณแม่จากลูกไปแล้ว และดลบันดาลให้บุญกุศลนั้นส่งเสริมบารมีให้คุณแม่ประสบสุขสมดังลูกตั้งใจ แต่ถึงอย่างไรลูกก็ไม่สามารถที่จะระงับความเศร้าสลดเสียใจให้ลดน้อยเบาบางลงได้ หากว่าชาติหน้ามีจริง ขอให้ลูกได้เป็นลูกของคุณแม่เพื่อรับใช้คุณแม่ทุกภพทุกชาติด้วยเทอญ.

จากลูก

ผกามาศ

ตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านถนนลือชัย

พระนเรศวรหงสา

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑ หน้า ๓๘

จุลศักราช ๒๑๕ ปีเถาะ เบญจศก พระเจ้าจันทโชติกับเจ้าฟ้าปฏิมาสุตาตวงจันทร์ ขึ้นไปครองเมืองละโว้ ทั้งพระพี่น้องทรงพระนามชื่อเจ้าฟ้าแก้วประพาฬขึ้นไปด้วย พระยาจันทโชติเสวยราชสมบัติได้ ๕ ปี สร้างวัดกุฎีทองถวายพระอาจารย์ พระอัครมเหสีสร้างวัดคงคาวิหาร

ศักราช ๒๒๐ ปีมะแมสัมฤทธิ์ศก พระเจ้าอโนรธามังฉ่อ เจ้าเมืองสะเทิม ปรีกษาเสนาบดีว่าจะยกไปตีเมืองละโว้ เดือน ๑๒ ให้เกณฑ์ช้าง ๓,๐๐๐ ม้า ๕,๐๐๐ พล ๑๐๐,๐๐๐ สรรพไปด้วยเครื่องสรรพสาตราเสร็จ ให้พระยาเลิงจิตรทองเป็นทัพหน้า ช้างเครื่อง ๑๐๐ ม้า ๑๕๐ พล ๑๐,๐๐๐ นันทะกะยอชูเป็นปีกขวา ช้าง ๑๐๐ ม้า ๑๕๐ พล ๑๐,๐๐๐ นันทะกะยอทางปีกซ้าย ช้าง ๑๐๐ ม้า ๑๕๐ พล ๑๐,๐๐๐ ไปวิจาลำทัพหลัง ช้าง ๗๐๐ พล ๒๐,๐๐๐ ครั้นได้พิชัยฤกษ์ วันอังคารเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ยกทัพหลวงออกจากพระนครมาทางกลาง ๓๙ วัน ถึงเมืองละโว้นั้น ณ วันเดือนอ้าย แรม ๑๓ ค่ำ พระเจ้าอโนรธามังฉ่อสั่งให้นายทัพนายกองเข้าล้อมเมืองไว้สี่ด้านถึง ๗ วัน ไม่มีผู้ใดออกมารบทัพไม่ พระเจ้าจันทโชติจึงปรีกษาเสนาบดีว่า ทัพmaal้อมครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก เสนาบตีจะคิดประการใดดี เสนาบตีก็ยิ่งอยู่ हमันจะสุกราบทูลว่าศึกครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก คิดจะใคร่เป็นไมตรี ด้วยทหารเรายังมีชำนาญศึก พระเจ้าจันทโชติกก็เห็นด้วย จึงเข้าไปปรึกษาเจ้าฟ้าปฏิมาสุตาตวงจันทร์ ว่าศึกครั้งนี้ยกมาไม่รู้ตัว ไพรบ้านพลเมืองสะท้อนสะท้อนอยู่เราจะถวายพระพี่น้องไปเป็นทางพระราชไมตรี เห็น

ศึกจะอ่อนลง เจ้าฟ้าปฐมาสุตาตวงจันทร์ก็เห็นด้วย เสด็จออกแต่งให้
เสนาบดีแต่งวอกับนางกำนัล ๑๐๐ วันศุภมงคลฤกษ์ จึงเชิญเจ้าฟ้า
แก้วประพาฬขึ้นสู่สรีวิภาดาณจนลงกตกับข้าสาว ออกไปกับพระราชสาส์น
ถวายพระพินางเป็นทางพระราชไมตรี จึงให้เสนามุขมนตรีนำเอาพระเจ้า
พินางมาถวาย ครั้นถึงค่ายพระเจ้าอโนรธาจึงนำเอาเสนาอำมาตย์นำขึ้นเฝ้า
ถวายพระราชสาส์นทราบแล้วก็ตีพระทัย สั่งให้รับนางมาตำหนักใน
ทอดพระเนตรศิริวิลาสงามยิ่งนักมีความปฏิพัทธ์ในนางยิ่งนัก จึงให้จัดทอง
๑๐ ชั่ง ช้าง ๑๐๐ ม้า ๑๐๐ ให้เสนาบดีนำกลับไปถวายพระเจ้าจันทโชติ
แต่นั้นมาเมืองละโว้กับเมืองสะเทิมเป็นสุวรรณพลพินัยด้วยกัน พระราชสาส์น
ไปมาหากัน

ครั้น ๗ วันพุธเดือน ๓ แรม ๓ ค่ำ ยกทัพกลับไปถึงพระนคร จึง
แต่งการพิธี จึงอภิเษกเจ้าฟ้าแก้วประพาฬเป็นพระอัครมเหสีเอก ทั้งสอง
พระนครไพศาลสมบูรณ์ทั่วทุกหญิงชาย เจ้าฟ้าแก้วประพาฬทรงพระครรภ์
ถ้วนคำรบประสูติพระราชกุมาร พระราชบิดาเสนาหาเลี้ยงนัก ครั้นจำเริญ
ใหญ่ขึ้น พระราชบิดาให้เอาช่างมาทำลูกขลุบให้พระราชกุมารเล่นเป็นนิจ
จนใหญ่ ๕ ค่ำ พระราชบิดาถวายพระนามพระราชกุมารชื่อพระนเรศวร
ทุกประเทศธานีเกรงบุญสมภารยิ่งนัก

เจ้าฟ้าปฐมาสุตาตวงจันทร์ มีพระราชกุมารองค์หนึ่ง ครั้นพระชนม์
ได้ ๑๔ ปี ลาพระราชบิดาจะขึ้นไปเยี่ยมเยียนพระเจ้าบ้ำ ๗ เมืองสะเทิม
พระราชบิดาจัดแจงพลทหารให้แล้วลากไปถึง พระเจ้าอโนรธาจึงขอให้
รับพระราชนัดดาเข้ามา ก็ชื่นชมโสมนัส พระกุมารทั้งสองก็รักใคร่กัน

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง พวกขึ้นไปเล่นบนปราสาท พระเจ้าอโนรธา
จึงเสด็จออกอยู่ที่พระเกล ทอดพระเนตรเห็นเจ้ากุมารทั้งสองขึ้นไปบน

ปราสาท เห็นพระราชนัดดาเป็นสีกกร จึงคิดแต่ในพระทัยว่า อ้ายลูกคนนั้น
มันจะเอามอญเป็นข้ามันเสียหมด ตำริว่าจะนั้นแล้วก็นั่งอยู่ ครั้นอยู่มาพี่
น้องวิวาทกันด้วยขี้มั่วตีกลีที่สนามเล่น พระนเรศวรแพ้พระราชกุมารเป็น
หลายครั้ง คิดแก่นจะไกรฆ่าพระราชกุมารนั้นเสีย พระราชกุมารรู้จึงคิด
กันกับพี่เลี้ยงจะหนีไป ให้เกลี้ยกล่อมมอญจะพามาด้วย ครั้นพี่เลี้ยงไปเกลี้ย
กล่อมพวกพลก็เข้ามา ครั้นพร้อมเสร็จให้ผูกพลายทองแดงออกเล่นทุกวัน
ได้ที่เพลาค่ำประมาณยามเศษยกหนี พวกพลนั้นยกไปก่อนหน้า ๕ วัน ๖
วัน แล้วทำที่เป็นเที่ยวหาหิน เพลารุ่งเช้าชาวพระนครพูดจากันแซ่ไปว่า
พระราชกุมารหนีไป พาชาวเมืองไปด้วยเป็นอันมาก ทราบถึงพระนเรศวร
พระนเรศวรเอาจิกการกราบทูลพระราชบิดาว่า พระราชกุมารพาคนชาว
เมืองไปจะขออาสาออกไปจับ พระราชบิดาห้ามว่าอย่าไปเลยสู้เขาไม่ได้
พระนเรศวรก็มิฟัง ให้เกณฑ์ทัพ พระนเรศวรทรงช้างต้นพลายทัน สูง ๖
ศอก ยกตามมาแดนไทยทัน ศักราช ๔๓๑ ปี จะเข้าชนพลายทองแดง
พลายทองแดงเล็กทานมิได้ถอยมา พระนเรศวรได้ที่จับเอาลูกขลุบเงือขึ้น
จะทิ้งเอาพระราชกุมาร ๆ ร้องว่าเจ้าพี่เล่นเป็นทหารหาควรไม่ พระนเรศวร
ได้ยินละอายพระทัยก็วางลูกขลุบลงเสีย พอพลายทองแดงได้ต้นพุทราที่
มันย่นถนัด หันรับช้างพระนเรศวรแปรไป พระราชกุมารบ้ายของ้าวจ้วง
พ่นเห็นเป็นสีกกร พระนเรศวรตกพระทัยพระพักตร์เผือดไปเกี่ยวช้างพระ
ที่นั่ง พระราชกุมารพาพวกพลมาพระนคร (พา) ครอบครวมาถวายพระ
ราชบิดา แล้วกราบทูลกิจจานุกิจทุกประการ ให้แต่งการสมโภชพระราช
กุมาร ขนานนามพระนารายณ์ แต่นั้นมาเมืองสะเทิมกับเมืองละโว้ ชาติ
ทางพระราชไมตรีกันแต่นั้นมา มอญนเรศวรซึ่งได้มานั้นอยู่ที่เมืองบั้ง อยู่
บางขามโพชายบั้ง คุ่มเท่าบัดนี้

จุลศักราช ๒๔๒ ปีระกา โทศก มหาอำมาตย์ได้ครองราชสมบัติได้ ๑๒ ปี สวรรคต พระนารายณ์สร้างวัดปีหนึ่ง ศักราช ๒๔๙ ปีมะเมีย นพศก พระนเรศวรยกพล ๔๐ แแสนมาล้อมกรุง ตั้งค่ายอยู่ตำบลนนทบุรี ทราบว่า พระนารายณ์ได้ครองราชสมบัติ เกรงพระเดชเดชานุภาพเป็นอันมาก จึงให้แต่งหนังสือเป็นใจความว่า เรายกพยุหเสนายากรจะใคร่สร้างวัดพันคนละวัด พระน้องเราจะเห็นประการใด ถ้าเราแพ้จะยกกลับ ถ้าพระน้องแพ้เราจะครองเมือง ครั้นแต่งเสร็จแล้วให้สมิงจาไปถือเข้าไปถวาย เสนานำแขกเมืองเข้าเฝ้ากราบทูลทุกประการ จึงตรัสว่าพระเจ้าพี่จะสร้างก็สร้างเถิด คนละมุมเมืองข้างทิศพายัพ เราอยู่ข้างทิศหฤทัย ไปทูลพระนเรศวร ๆ ก็สั่งนายทัพนายกองจัดการทำอิฐเป็นอันมาก ก่อพระเจดีย์กว้าง ๔ เส้น สูง ๔ เส้น ๑๐ วา พระนารายณ์ก่อก่อพระเจดีย์กว้าง ๓ เส้น สูง ๗ เส้น ๔ วา ๒ ศอก พระนเรศวรก่อ ๑๕ วันถึงบัวกลุ่ม ให้นามวัดกุฎาทอง พระนารายณ์จะแพ้ คิดเป็นกลอุบายทำโครงเอาผ้าขาวคาด พระนเรศวรเห็นดังนั้นก็คิดกลัวเลิกทัพกลับไป พระนารายณ์ให้ก่อจนแล้วให้นามวัดใหญ่ไชยมงคล

แล้วพระนารายณ์ไปสร้างพระปรางค์เมืองสระบุรี ชนนานามเมืองใหม่ชื่อว่าเมืองลพบุรี แต่่นั้นมาเป็นเมืองลูกหลวง พระนารายณ์ทรงประชวรลงมา ครั้นถึงพระราชวัง ๓ วันสวรรคต ถวายพระเพลิงที่วัดพระองค์สร้าง ให้ชื่อวัดนารายณ์นิศรา แต่่นั้นมาเมืองว่างเปล่าอยู่ อำมาตย์ ๔ คนรวบรวมอำนาจราชสมบัติ โลหิตในเมื่อนั้นประจักษ์หนึ่งท่วมท้องข้าง แต่ทำศึกสิ้น ๒ ปี ศักราช ๓๑๑ ปีมะเส็งเอกศก พระเจ้าหลวงได้ราชสมบัติ ๔ ปี

จึงกำหนดตั้งพิภพอาภรณอนตลาตไว้ทุกตำบล จึงสั่งให้ยกวังเป็นวัด
เรียกว่าวัดเดิมแต่นั้นมา ศักราช ๓๖๐ ปีมะแม สัมฤทธิศก ลงมาสร้างเมือง
ใหม่ สร้างตำหนักวังอยู่ท้ายเมือง ไปสร้างวัดโปรดสัตว์ยังหาแล้วไม่
สวรรคตลง ณ ที่นั้น ศักราช ๒๗๓ ปีมะแม โทศก ครั้นสิ้นกษัตริย์หาผู้ใด
จะบำรุงพระพุทธศาสนาและอณาประชาราษฎรไม่ พราหมณ์ปุโรหิตคิดกัน
ว่า จะเสี่ยงเรือสุพรรณหงส์เอกชัยกับเครื่องกฤกษณ์ไป

มะกะโท หนังสือราชาธิราช หน้า ๔

ฝ่ายสมณเทวบุตร ซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าทำนายไว้เมื่อครั้งเป็น
มหากษัตริย์อยู่นั้น จุติมาเกิดเป็นบุตรมะปะนายชื่อนายมะกะโท และบิดานั้น
เป็นพ่อค้าใหญ่อยู่บ้านเกาะวาน แขวงเมืองมะตะมะ และมะกะโทนั้นมี
น้องหญิงคนหนึ่งชื่อ นางอ่อนเรือน น้องชายถัดนางอ่อนเรือนชื่อมัทกะตา
มะกะโทมีอายุสิบสี่สิบห้าปี บิดานั้นถึงแก่ความตาย มะกะโทได้เป็นนาย
พ่อค้าคุมลูกค้าสามสิบคน หาบขึ้นไปค้าเมืองสุโขทัย ครั้นมาจะใกล้ถึงตำบล
ภูเขापะเตวะ ลูกค้าคนหนึ่งป่วย มะกะโทจึงเข้ารับเอาหาลูกค้าซึ่งป่วยนั้น
แทน เมื่อขึ้นไปถึงยอดเขานั้นมิใช่ฤดูฝน ก็บังเกิดเป็นพายุใหญ่ แล้วฝน
ตกฟ้าร้องอสุนีผาลงมาถูกคานซึ่งมะกะโทหาบ หักลงจากบ่ามะกะโทๆ ทำ
คานผลัดถึงสามครั้ง อสุนีก็บันทาลผาลงถูกคานถึงสามหน จนหานั้นตก
ลงไปในเหว มะกะโทตกใจยืนตกตะลึงอยู่ในที่นั้น แลไปในบุรพทิศเห็น

แสงอรุณสว่างขึ้น ครั้นแลมาฝ่ายประจิมทิศฟ้าแลบขึ้นเห็นเป็นวิมานและ
ปราสาทราชมณเฑียร ปราภฏแก่ตามะกะโทๆ จึงคิดแต่ในใจว่า เหตุใหญ่
เป็นมหัศจรรย์ถึงเพียงนี้

ฝ่ายลูกคำทั้งปวงก็มีเป็นอันตราย จึงคิดว่าตัวกูเห็นจะมีวาสนาไป
ภายหน้า แล้วมะกะโทก็พาลูกหาบพ่อคำทั้งปวงไปถึงตำบลบ้านมะเตวะ
พอเวลาเย็นก็เข้าไปอาศัยอยู่ และในบ้านนี้มีผู้ใหญ่เป็นบัณฑิตผู้หนึ่ง มี
สติปัญญารู้ทำนายนิมิต มะกะโทจึงแต่งเครื่องสักการบูชาอันสมควรแล้ว
ก็ไปหาผู้นั้น จึงแจ้งนิมิตอันเป็นมหัศจรรย์ให้ฟังทุกประการ ผู้ทำนาย
นิมิตนั้นจึงว่าแก่มะกะโทว่า นิมิตของท่านนี้ใหญ่หลวงนัก จงเอาทรัพย์
มากองลงสูงเพียงศีรษะเมื่อใดแล้ว เราจึงจะทำนายให้แก่ท่าน มะกะโทจึง
คิดแต่ในใจว่า ครั้นเรามาในที่กันดาร มีเงินอยู่แต่สามสิบบาทจะให้เป็น
ประการใด ในเมื่อขณะคิดอยู่นั้น พอมะกะโทแลเห็นจอมปลวกอันหนึ่งอยู่
ในที่นั้นสูงเทียมศีรษะ มะกะโทก็คิดขึ้นได้ด้วยอุบายปัญญา จึงเอาเงินตรา
สามสิบบาทวางขึ้นบนจอมปลวกกระทำสักการบูชา แล้วจึงบอกแก่ผู้ทำนาย
นิมิตนั้นว่า ข้าพเจ้าบูชาแล้ว ผู้ทำนายนั้นจึงคิดว่าบุรุษนี้มีปัญญาฉลาด
ในอุบายยิ่งนัก ควรที่จะมีบุญอยู่แล้ว จึงทำนายว่า แต่สี่สัปดาห์เมื่อหน้า
หาบไม่ต้องบ่าท่านแล้วซึ่งจะค้าขายสี่สัปดาห์นั้นท่านอย่าได้กระทำเลย หาเป็น
ประโยชน์ไม่ ท่านจงอาสาท้าวพระยาเถิด ซึ่งว่าฝ่ายบูรพทิศเห็นเป็นแสง
อรุณสว่างขึ้น จะมีพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งในทิศตะวันออกจะอนุเคราะห์
ตกแต่งให้มียศถาศักดิ์แก่ท่านเป็นปฐมก่อน และซึ่งฝ่ายประจิมทิศสายฟ้า
แลบขึ้นเห็นวิมานและปราสาทปราภฏแก่ท่านนั้น ท่านจะเป็นใหญ่ในทิศ
ตะวันตก จะมีบุญญาธิการทรงศักดานุภาพเป็นอันมาก ท่านอย่าได้
สงสัยเลย

มะกะโทครันได้ฟังคำทำนาย ก็มีความยินดี จึงอำลาบุรุษผู้นั้นยกออกจากบ้านมะเตวะ ก็มายังเมืองสุโขทัย ให้ลูกค้าหาบเที๋ยวขายสิ่งของ ครันขายสิ่งของเสร็จแล้ว ก็ให้ลูกค้าทั้งปวงกลับคืนไปยังเมืองเมาะตะมะ แต่ตัวมะกะโทนั้นเชื่อคำทำนายนิมิตมิได้กลับคืนไป จึงเที่ยวหาที่พึ่งซึ่งจะผูกพันอาศัยนั้น จึงคิดว่าถ้าเราไปฝากตัวอยู่ด้วยเสนาบดีผู้ใหญ่บัดนี้เล่า ก็ยังหาผ้านุ่งห่มที่มิได้ จึงเข้าไปอาศัยอยู่ด้วยนายข้างพระเจ้าสุโขทัย มะกะโทอาสามิได้เกียจคร้าน ช่วยชำระมูลช้าง ทอดหญ้าช้างทั้งกลางวัน กลางคืนมิได้ขาด นายข้างเห็นมะกะโทมีความอุตสาหะก็รักใคร่เป็นอันมาก ครันนายข้างได้รับพระราชทานเงินเดือนครั้งใด ก็แบ่งปันให้มะกะโททุกครั้ง

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จไป ณ โรงช้าง ขึ้นทอดพระเนตรช้างพระที่นั่งอยู่บนเกย ทอดพระเนตรเห็นมะกะโทกวาดหญ้าช้างอยู่ จึงตรัสถามนายข้าง อ้ายคนนี้เป็นบุตรของผู้ใด นายข้างจึงกราบทูลสมเด็จพระร่วงเจ้าว่า มะกะโทคนนี้เป็นบุตรรามัญ เข้ามาอยู่ด้วยข้าพระพุทธเจ้า ช่วยทอดหญ้าช้างและชำระมูลช้าง มีความอุตสาหะเป็นอันมาก สมเด็จพระร่วงเจ้าทรงพระเมตตาแก่มะกะโท จึงตรัสสั่งนายข้างให้เลี้ยงดูมะกะโทไว้อย่าให้ขัดสน เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรช้างอยู่นั้น ภายหลังลาออกแล้ววันพระโขนงรู้ลงเหนือแผ่นดิน ๆ กระจายออกไป ทอดพระเนตรเห็นเบี๋ย ๆ หนึ่ง จึงตรัสว่าลูกรามัญน้อยจงเก็บเอาเบี๋ย ๆ หนึ่งไว้ มะกะโทกราบทูลว่าบังคมแล้วจึงเก็บเอาเบี๋ยมาตามรับสั่ง ครันสมเด็จพระร่วงเจ้าทอดพระเนตรช้างแล้ว ก็เสด็จกลับเข้าสู่พระราชวัง

ฝ่ายมะกะโทได้เบี๋ยก็มีความยินดีนัก จึงคิดว่าแต่เรามาอยู่ทำราชการ ด้วยนายข้าง เพิ่งได้รับพระราชทานในวันนี้ เบี๋ย ๆ เดียวนี้จะทำอะไรดี

อย่าเลยจะเอาไปซื้อพันธุ์ผักกาดมาปลูกไว้ มะกะโทคิดแล้วจึงเอาเบี้ยไปซื้อพันธุ์ผักกาด เจ้าของพันธุ์ผักกาดจึงว่า เบี้ยของเจ้าเบี้ยเดียววัน เรามิรู้ที่จะตวงพันธุ์ผักกาดให้ได้ มะกะโทจึงว่า เบี้ยของเราเบี้ยเดียววัน เราขอแต่พอติดนิ้วเดียว เจ้าของพันธุ์ผักกาดจึงว่า เอาเถิด มะกะโทจึงเอานิ้วมือซุบเซาะแล้วก็จิ้มลงในกระถางพันธุ์ผักกาด ฝ่ายเจ้าของพันธุ์ผักกาดจึงสรรเสริญแต่ในใจว่า บุตรรามัญผู้นี้มีปัญญาฉลาดนักนานไปจะได้เป็นผู้ที่มั่นคง

ฝ่ายมะกะโทได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดแล้ว จึงมาขุดดินกระทำให้ด้วยมูลช้าง จึงปลูกเมล็ดพันธุ์ผักกาดไว้ อดสาหะบำรุงรดน้ำถึงอกงามขึ้น ครั้นอยู่มาพระร่วงเจ้าเสด็จมาทอดพระเนตรช้างอีกครั้งหนึ่ง มะกะโทจึงเลือกเก็บพันธุ์ผักกาดมาชำระเสียให้หมดมูลดินแล้ว จึงนำเข้ามาถวายสมเด็จพระร่วงเจ้า ๆ จึงตรัสถามว่า เอ็งได้พันธุ์ผักกาดนี้มาแต่ไหน มะกะโทจึงกราบทูลว่า เบี้ยซึ่งพระองค์พระราชทานข้าพระพุทธเจ้าเบี้ยหนึ่งนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเอาไปซื้อพันธุ์ผักกาดมาปลูก จึงได้นำมาทูลเกล้าฯ ถวาย สมเด็จพระร่วงเจ้าทรงฟังดังนั้น ก็มีพระทัยยินดีนัก จึงทรงพระดำริว่า บุตรรามัญน้อยนี้ฉลาด ประกอบด้วยความเพียร จะเอาไปเลี้ยงไว้ใกล้จึงจะชอบ จึงตรัสแก่นายช่างว่า ลูกรามัญน้อยนี้เราจะขอไปเลี้ยงไว้ นายช่างก็ถวายมะกะโทไปแก่สมเด็จพระร่วงเจ้า ๆ จึงมอบให้ไปอยู่ด้วยหัวป่าพ่อครัว มะกะโทครั้นไปอยู่ด้วยพ่อครัวก็ได้เกียจคร้าน สมเด็จพระร่วงเจ้าครั้นเห็นมะกะโทอดสาหะเป็นอันตักชอบพระอัธยาศัย จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นขุนวัง มอบให้ว่ากล่าวในนอกพระราชวัง สมเด็จพระร่วงเจ้า ทรงพระเมตตาหนักคฺจุหนึ่งบุตรในอุทร มะกะโทผู้เป็นขุนวังมีความ

อุทสาหะ รักษาพระองค์กลางคืนเป็นกลางวัน พระร่วงเจ้าทรงพระเมตตา
ยิ่งขึ้นไป ข้าราชการน้อยใหญ่ทั้งปวงก็มีความรักใคร่และยำเกรงแก่ขุนวัง
เป็นอันมาก

ครั้นอยู่มา มีหนังสือบอกมาว่า กองทัพแขกชวายกมาตีหัวเมืองซึ่ง
ขึ้นแก่เมืองสุโขทัย ขอกองทัพเมืองสุโขทัยไปช่วย ว่าข้าศึกมีกำลัง
ใหญ่หลวงนัก ถ้าข้าเห็นจะเสียเป็นมั่นคง ข้าพเจ้าทั้งปวงก็จะเป็นเชลยแก่
ข้าศึก สมเด็จพระร่วงเจ้าแจ้งในราชการดังนั้น จึงจัดแจงกองทัพยกเรือ
เสร็จแล้ว เมื่อจะยกไปนั้น พระองค์จึงมอบราชการและพระราชวังในนอก
ให้ขุนวังอยู่รักษา แล้วพระองค์ก็ยกกองทัพหลวงไปปราบข้าศึกแขกชวา

ฝ่ายขุนวังนั้นเป็นใหญ่ได้บังคับกิจการทั้งปวง จะมีผู้ใดใหญ่ขึ้นไป
กว่านั้นหาไม่ได้ ขณะเมื่อถึงบุพเพสันนิวาสทุกศกของชนทั้งสองได้สร้างมา
จึงเผอิญให้นางเทพสุดาสร้อยดาว พระราชธิดาสมเด็จพระร่วงเจ้ากับขุนวัง
เห็นกันแล้ว ให้มีความปฏิพัทธ์ผูกพันสนิทสนมหาแก่กัน ขุนวังก็ลอบกระ
ทำสังวาสด้วยพระราชธิดา อยู่มาพระยาเจ้าโล้ซึ่งเป็นมิตรกันกับขุนวัง รู้
กิตติศัพท์ว่า ขุนวังผูกพันรักใคร่กับพระราชธิดา พระยาเจ้าโล้มีความกรุ่น
แก่ขุนวัง จึงห้ามว่าท่านทำการทั้งนี้ผิดหาสมควรไม่ ถ้าทราบถึงพระมหา
กษัตริย์อันเป็นพระเจ้าอยู่หัว ท่านก็จะถึงแก่ความตายความฉิบหาย ท่าน
อย่าฟังกระทำความชั่วต่อไปเลย ครั้นขุนวังรู้ความดังนั้นแล้ว จึงไปบอก
แก่นางเทพสุดาสร้อยดาว ๆ ก็กลัวพระราชอาญาสมเด็จพระบิดา จึงคิด
อ่านจะหนีพร้อมใจกัน จึงจัดแจงผ้าพรรณนุ่งห่มและทรัพย์สินของทองเงิน
ที่ติดอันมีค่าเป็นอันมาก รู้กันกับตำรวจวังเจ็ดสิบคน ไพรไทยซึ่งเชื่อถือ
ร้อยเศษ จัดแจงเสร็จแล้ว ขุนวังก็พานางเทพสุดาสร้อยดาวขึ้นช้างพังตัว

หนึ่งกับคนร้อยเจ็ดสิบคนออกจากเมืองสุโขทัยหนีไปทางป่ากระดังงาถึงแดนต่อแดนแล้ว มะกะโทคิดถึงพระเดชพระคุณสมเด็จพระร่วงเจ้า จึงบ้ายหน้ามาทูลเมืองสุโขทัย กราบถวายบังคมสมเด็จพระร่วงเจ้าลงกับแผ่นดินแล้ว เขียนฉลากบอกเหตุซึ่งมีอัครรรยแต่หลังไว้ทุกประการ แล้วมะกะโทก็พาพระราชธิดากับไพร่พลทั้งปวงยกไป ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จกลับรู้ข่าวว่า มะกะโทพาพระราชธิดาหนีไปจากเมืองสุโขทัย จึงตรัสให้กองทัพยกไปตาม

ฝ่ายกองทัพยกไปถึงแดนต่อแดน จึงพบฉลากซึ่งมะกะโทเขียนไว้ นั้น ก็พาเอาฉลากนั้นกลับมาเมืองสุโขทัย เข้าไปกราบถวายบังคมสมเด็จพระร่วงเจ้า แล้วทูลซึ่งได้ไปตามมะกะโทถึงแดนต่อแดน ก็ถวายฉลากมะกะโทแก่สมเด็จพระร่วงเจ้า ๆ จึงให้อ่านฉลากในหนังสือเห็นว่า ข้าพระพุทธเจ้ามะกะโทขอกราบลงกับพื้นพสุธาตล จงเป็นสักขีพยาน ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบถวายบังคมลาฝ่าพระบาทพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบทูลไว้ให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยเดิมเมื่อจะมาสู่พระบรมโพธิสมภารนั้น ข้าพระพุทธเจ้าคุมพ่อค้าสามสิบคน มาค้าถึงตำบลเขาปะเตาะ พ่อค้าคนหนึ่งบ่วยข้าพระพุทธเจ้าจึงเข้ารับหาบแทนแล้วหาบขึ้นไปบนภูเขาให้บังเกิดเป็นอัครรรย ใ้ชาวสันตฤกข์บันดาลให้ฝนตกอสนีผาลงถูกคานที่ข้าพระพุทธเจ้าหาบนั้นหักลงถึงสามครั้ง แล้วข้าพระพุทธเจ้าแลไปเบื่องบุรพทิศ เห็นเป็นแสงพระอาทิตย์สว่างขึ้น ครั้นแลมาข้างประจิมทิศ ก็เห็นปราสาทราชมนเทียรอันรนาปรากฏแก่จักขุข้าพระพุทธเจ้า ๆ จึงให้ผู้รู้ทำนาย ๆ ว่า ซึ่งเห็นสว่างในบุรพทิศนั้นคือพระองค์จะได้ทำนุบำรุงข้าพระพุทธเจ้าเป็นปฐม ซึ่งว่าเห็นข้างประจิมทิศเป็นปราสาทราชมนเทียรนั้น ภายหลังข้าพระพุทธเจ้าจะได้เป็นใหญ่ใน

ทิศตะวันตก บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำการทูลจรตลอปลักพาพระราชธิดา
ของพระองค์มา ทำให้เคืองฝ่าพระบาทนั้น โทษข้าพระพุทธเจ้าผิดหนัก
หนา ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานโทษ พระองค์จึงให้อภัยโทษแก่ข้า
พระพุทธเจ้าครั้งหนึ่งเถิด

ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้าแจ้งในหนังสือนั้นแล้ว ก็ทราบวามะกะโท
คนนั้นนานไปจะได้เป็นใหญ่ในเมืองมอญ จะได้สืบราชประยูรวงศ์กษัตริย์
ไปภายหน้า ก็มีใต้ทรงพระพิโรธขัดเคือง จึงออกพระโองการประสาธ
พระพรให้แก่มะกะโทว่า จงให้ไปเจริญที่ชายสุวรรณภูมิตามที่นั้นเถิด เมื่อ
มะกะโทหนีไปนั้น ตั้งใจจะไปเกาะวาน ไปมิถุก ลงไปป่ากวะถึงมุละมุพัก
อยู่สามวัน ก็ไปจากบ้านมุละมุถึงเมืองวาน มะกะโทไปอยู่บ้านเดิม บิดา
มารดา บ้านนั้นก็ได้อ่านว่ามะกะโทมาทราบเท่าบัดนี้ ครั้นมะกะโทถึงบ้าน
แล้ว บรรดาพรรคพวกญาติพี่น้องและชาวบ้านทั้งปวง ต่างคนมา
ประชุมกันชมบุญมะกะโทว่า มะกะโทไปแต่ผู้เดียว บัดนี้ได้พระราชธิดา
สมเด็จพระร่วงเจ้ามาเป็นภรรยา แล้วก็ได้ทหารมาเป็นอันมาก และ
ชาวบ้านนั้นก็นับถือมะกะโทว่า มะกะโทนี้มีวาสนาบารมีมาก จะว่าสิ่งใดก็
สิทธิ์ขาดกว่าแต่ก่อน ครั้นอยู่มามารตามะกะโทถึงแก่กรรมแล้ว มะกะโท
ก็กระทำการปลงศพสำเร็จแล้ว มะกะโทจึงปรึกษาด้วยญาติพี่น้องทั้งปวง
และญาติพี่น้องทั้งหลายว่า อลิมาบางเจ้าเมืองเมาะตะมะนี้มีอิสรียศ
ใหญ่หลวงนัก จำจะผูกพันเป็นไมตรีไว้จะได้เป็นที่พึ่งสืบไป บัดนี้บิดา
มารดาเราก็หาบุญไม่แล้ว นางอุ้นเรือนน้องสาวเรานี้มีรูปร่างอันงาม
กอปรด้วยกิริยามรรยาททั้งเจ็ดสิบสองอยู่ และเจริญวัยสมควรจะมี
เหย้าเรือนอยู่แล้ว เราก็คงจะใคร่ปลุกฝังนางอุ้นเรือนน้องสาวเราให้แก่
อลิมาบาง ท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด

ฝ่ายพรรคพวกญาติพี่น้องทั้งนั้น ก็ยินยอมพร้อมใจด้วยมะกะโท ๆ จึงให้จัดของกำนัล แล้วแต่งหนังสือให้คนถือขึ้นไปถึงอลิมาบางว่า ข้าพเจ้า มะกะโทมีใจรักดีต่อท่าน จะยกนางอ่อนเรือนผู้น้องสาวให้เป็นหญิงบำเรอ ท้าวของท่าน ครั้นอลิมาบางได้แจ้งในหนังสือดังนั้นแล้วก็มีความยินดีนัก จึงให้เงินทองเสื้อผ้าเป็นรางวัลแก่ผู้ถือหนังสือโดยสมควร เมื่อผู้ถือหนังสือ กลับมาแล้วอลิมาบางก็คิดจะใคร่ได้เห็นตัวนางอ่อนเรือน ครั้นจะคอยให้เห็น ต่อวันคืนดี เมื่อไปวันนั้นไม่ทันใจปรารถนา จึงลงเรือแหบลอมขึ้นไปถึง หน้าบ้านมะกะโท ๆ เห็นแล้ว จึงแสวงให้นางอ่อนเรือนลงมาอาบน้ำ ณ หาดทรายด้วยหญิงสาวใช้สองคนสามคน หวังจะให้อลิมาบางเห็น ครั้นอลิมา บางได้เห็นนางอ่อนเรือนวันนั้น ก็มีความปฏิพัทธ์รักใคร่ในนางอ่อนเรือนยิ่ง นัก ครั้นกลับมาถึงเมืองแล้ว จึงจัดเรือสำเภาจะเชิญแต่งคนให้ขึ้นไปรับนาง อ่อนเรือนลงมาอยู่กิน ณ เมืองเมะตะมะ

ขณะนั้นราษฎรชาวบ้านทั้งปวงรู้ว่า อลิมาบางขอนางอ่อนเรือนไป เป็นภรรยา กันนับถือมะกะโทว่าเป็นพี่เมียเจ้าเมือง ต่างคนเข้าหาเป็นพรรค พวกบ่าวไพร่มะกะโทเป็นอันมาก อยู่มาอลิมาบางจึงคิดว่ามะกะโทนี้เป็น คนหยาบข้าหาความสัตย์ซื่อตรงไม่ ไปอยู่ด้วยพระเจ้าสุโขทัย ๆ ทรงพระ เมตตาชุบเลี้ยงให้เป็นดีแล้ว กลับลักพาพระราชธิดามาอีกเล่า และบัดนี้คน ทั้งปวงนับถือว่าเป็นพี่เมียเรา พวกนี้เข้าหาพึ่งพาเป็นอันมาก นานไปจะ เป็นเสี้ยนหนามศัตรูเราจะละไว้ไม่ได้ จำจะคิดฆ่ามะกะโทเสีย แต่จะ ฆ่าโดยตรงนั้นมิได้ คนทั้งปวงจะนิินทา และพรรคพวกมะกะโทก็มีมาก เกลือกจะไม่สำเร็จ จำจะคิดฆ่าด้วยกลอุบาย ครั้นคิดแล้วจึงเรียกคนสนิท เข้ามาสั่งว่าจะให้ไปลวงมะกะโทไปกินเลี้ยงแล้วจะฆ่าเสีย ท่านจงไปปลุก โรงใหญ่กลางหาดทรายทองลอย แล้วเอาเครื่องคัสตราวุธฝังไว้ในหาด

ทรายให้พร้อม ถ้าเห็นพวกมะกะโทเสพสุราเมาสิ้นแล้ว จึงให้ทหารเราจับ
ฆ่าเสียให้สิ้น และคนสนิทก็ออกมาจัดแจงบอกกันทำตามอติมาปางสั่งทุก
ประการ

ฝ่ายนางอุณเรือนผู้น้องมะกะโทรู้ จึงแต่งหนังสือลับ ใช้คนลอบขึ้น
ไปถึงมะกะโทว่า อติมาปางคิดการจะฆ่าพี่เสีย ถ้าอติมาปางให้คนมาเชิญไป
กินเลี้ยงนั้นอย่าให้ลงไป มะกะโทครั้นแจ้งดังนั้นแล้วจึงคิดว่าอติมาปางเป็น
น้องเขยเราแล้ว กลับคิดประทุษร้ายจะฆ่าเรานั้น เราก็หาผิดมิได้ และใจ
เราก็เป็นชายชาติทหาร จะนิ่งตายด้วยคมอาวุธดังนี้เพราะแพ้รู้เล่ห์กล ก็
เป็นที่อับยศนัก เราจะคิดซ่อนกลฆ่าอติมาปางเสียบ้าง มะกะโทจึงให้ตีมีด
เหน็บร้อยสี่สิบเล่ม แล้วจึงเรียกทหารเจ็ดสิบคนมาพร้อมกัน จึงบอกเนื้อ
ความให้ตามหนังสือซึ่งน้องสาวบอกมาทุกประการ จึงแจกมีดเหน็บให้แก่
ทหารคนละเล่ม

ฝ่ายอติมาปางจัดแจงการเสร็จแล้ว จึงใช้คนมายังมะกะโทว่า วันการ
บุญให้เชิญไปกินเลี้ยง มะกะโทครั้นแจ้งแล้ว จึงว่าแก่คนใช้ว่า ท่านจงไป
ก่อนเถิด เราจึงจะตามไปภายหลัง ครั้นคนใช้นั้นกลับแล้ว มะกะโทจึงสั่ง
แก่ทหารเจ็ดสิบคนให้แต่งตัวเหน็บมีดซ่อนไปคนละเล่ม แล้วกำหนดกันว่า
ถ้าอติมาปางเลี้ยงสุราบานเมื่อใด จงกินแต่น้อยอมไว้แล้วลอบบ้วนเสียอย่า
ให้พวกอติมาปางเห็น ให้พวกเขากินจนเมา ครั้นเรว่ามัจฉะไชว์ให้คงอยู่
ถ้าเรว่ามุงซุงให้กินข้าว ถ้าเรว่ามอบชอบเมื่อใด ให้เข้าตะลุมบอนแทง
อติมาปาง แล้วแทงพวกอติมาปางเสียให้สิ้น อันสำคัญสามประการนี้ที่เรา
สัญญาไว้ ท่านทั้งปวงจงระมัดระวังกำหนดสำคัญให้มั่น ครั้นมะกะโทสั่ง
แก่ทหารเสร็จแล้ว ก็พากันไป ณ โรงหาดทรายทองลอย

ฝ่ายอลิมาวงเห็นมะกะโทก็ทำเป็นยินดี ออกมาต้อนรับมะกะโท เข้าไปนั่งในโรงแล้วก็ทำเป็นสนทนากันโดยไม่ตรี จูหาความรังเกียจ แก่กันมิได้ อลิมาวงจึงให้ยกเอาพานแบ่ง กระแจะน้ำดอกไม้ออกมาให้ มะกะโท แล้วให้ยกของเลี้ยงมาจะให้มะกะโทกิน และพวกมะกะโทพวก อลิมาวงกินสุราบานเลี้ยงกันเป็นอลวนอยู่

ฝ่ายพวกมะกะโทอมสุราแต่น้อยแล้ววันเสีย ทำอาการจุมาให้อาเจียนถ่มเชพะทำตามมะกะโทสั่งทุกประการ จะให้แต่พวกอลิมาวงเสพสุราเมาอยู่ทุกคน ครั้นเช้าครั้งฝุ่งจะใกล้ท่วมหาดทรายทองลอย และน้ำในคลองนั้นท่วมหล้งข้าง มะกะโทจึงว่ามุงชุกนทั้งปวงถึงสุราเสีย ชวนกันกินข้าวสันทุกคน ครั้นคนทั้งปวงกินข้าวแล้ว มะกะโทจึงว่ามัจจะ คนทั้งนั้นก็ระมัดตัวคอยพร้อมอยู่ แล้วมะกะโทจึงว่ามอบชอบ

ฝ่ายทหารทั้งเจ็ดสิบคน ก็ลุกขึ้นชักมีดเหน็บเข้าตะลุมบอนแทงพวกอลิมาวงซึ่งเมาสุราอยู่นั้นตายสิ้น แต่ตัวอลิมาวงนั้นขึ้นขี่ช้างพังขับหนีลงข้ามคลองทองลอย และน้ำมากท่วมหล้งข้าง ๆ ว่ายน้ำไปมิพ้น พวกมะกะโทจึงตามทัน จับตัวอลิมาวงได้ก็ฆ่าเสียในที่นั้น ที่ฆ่าอลิมาวงเสีย นั้น ได้ชื่อว่าพะตืออลิมาวงมาจนเท่าบัดนี้ และคลองซึ่งอลิมาวงข้ามนั้น ก็ได้ชื่อตองนางลอยแล

จุลศักราช ๖๔๓ มะกะโทชนะแก่อลิมาวงได้เมืองเมาะตะมะแล้ว มะกะโทจึงให้ทหารเจ็ดสิบคนขนเอาเครื่องศัสตราวุธ ซึ่งอลิมาวงฝังไว้ นั้นขึ้นได้สิ้นแล้ว ก็ให้สิบสาวเอาทรัพย์สินของเงินทองของอลิมาวง และพวกอลิมาวงมาได้เป็นอันมาก ก็ปูนบำเหน็จแก่ทะเกล้าทหารโดยสมควร จึงให้ยศถาภักดิ์ตั้งแต่งตั้งเป็นขุนนางตามผู้ใหญ่ผู้น้อย แล้วให้ตรวจตรา จัดแจงบ้านเมือง ให้หาสมณชีพรามณผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งปวงมาพร้อมกัน

มะกะโทจึงว่าแก่คนทั้งปวงว่า ตัวเราเป็นพี่เมียอลิมามางมิได้คิด
ประทุษร้ายและอลิมามางให้ไปลวงเรามาจะฆ่าเราเสีย ค้วยหาสาเหตุมิได้
อลิมามางคิดมิชอบก็ถึงแก่ความตายเอง แผ่นดินเมืองเมาะตะมะก็เป็นที่
ของเรา บัดนี้ เราจะให้ตั้งศาลาใหญ่ศาลาหนึ่งสำหรับสมณพราหมณาจารย์
อาณาประชาราษฎรทั้งปวงไปมาอาศัยให้นอนอยู่ทราบเท่าสิ้นแผ่นดิน สมณ
พราหมณาจารย์ทั้งปวงก็เห็นค้วยมะกะโท ๆ จึงให้ปลูกศาลาใหญ่ลงไว้ใน
ท่ามกลางเมือง และมะกะโทได้เมืองเมาะตะมะครั้งนั้น ประกอบด้วยความ
เมตตาสมณพราหมณาจารย์ชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวง ครั้นอยู่มามะกะโท
คิดจะสร้างเมือง จึงให้ชุมนุมสมณพราหมณาจารย์ และชาวบ้านทั้งปวงมา
พร้อมกัน มะกะโทจึงว่าแก่ราชบุโรhit ขะเจียงสมิตราอาจารย์
สะเคมหาสมิตราว่าท่านเป็นโหราผู้ใหญ่ทั้งสามคน บัดนี้เราจะคิดสร้างเมือง
ท่านจงหาฤกษ์ที่จะสร้างเมืองขึ้นเป็นราชธานี โหรทั้งสามคนก็หาฤกษ์ที่จะ
สร้างเมืองขึ้นเป็นราชธานีตามมะกะโทสั่ง ครั้นได้ฤกษ์แล้วมะกะโทจึงให้
ไพร่พลทั้งปวงแผ้วถางแผ่นดินให้ราบเสมอ และเมื่อปราบแผ้วแผ่นดินนั้น
ได้เสือดัวหนึ่ง โหรจึงทำนายว่าเมืองเรานี้จะมีอำนาจมากดุจหนึ่งเสือดัว แต่
ทว่าจะเกิดยุทธนาการสงคราม แล้วไค้ญ์หลือมตัวหนึ่ง โหรทำนายว่าเป็น
นิมิตเมืองนี้จะป็นท่าสำเภา ประกอบไปด้วยเศรษฐีภุมพินาธิชย์พ่อค้า
จะไปมาค้าขายเป็นอันมาก แล้วได้ไค้ญ์กยุงรังหนึ่งแม่พักอยู่ โหรจึง
ทำนายว่า เมืองนี้นานไปจะได้ช้างเผือกผู้ตัวหนึ่ง

มะกะโทได้ฟังโหรทำนายนิมิตต่าง ๆ จึงว่าซึ่งจะเกิดยุทธนาการ
สงครามไปเบื้องหน้านั้น ท่านทั้งปวงอย่าได้สะอึกตกใจ ไว้เป็นภาระธุระ
แห่งเรา เราก็คือเป็นเชื้อชายชาติทหาร จะกลัวอันใดกับปัจจามิตรข้าศึก ซึ่ง
ทำนายว่าจะได้ช้างเผือกผู้ตัวหนึ่งนั้น เราก็คือใจนัก จะได้เป็นพาหนะอัน

ประเสริฐ เป็นนิมิตมหัศจรรย์แก่เรามีเรา จะเป็นศรีพระนครอันนี้ ครั้น
ปราบแผ้วแผ่นดินเสมอแล้ว ไหฺรชื่อว่าราชบุโรหิต จึงให้แต่งเครื่องพลี
กรรมบวงสรวงเทพดาตามประเพณีแล้ว มะกะโทจึงคิดว่า จะให้สร้าง
ปราสาทโดยควร บัดนี้ตัวเรากียังหานามมิได้ จำจะให้ตุการไว้ก่อน และ
จะแต่งเครื่องมงคลราชบรรณาการให้ทูตานุทูตจำทูลสาสน์ ไปขอพระนาม
ต่อสมเด็จพระร่วงเจ้าก่อน ด้วยพระองค์เป็นกษัตริย์อันสูงใหญ่ แล้วได้มี
พระเดชพระคุณชุบเลี้ยงเรามา ถ้าพระองค์ประสาธนามและเครื่อง
ราชกกุธภัณฑ์มาแล้วเมื่อใด จึงจะให้ทำปรางค์ปราสาทขึ้น มะกะโทคิด
จะขึ้นแล้วจึงจัดแจงเครื่องราชบรรณาการกับทองคำห้าสิบตำลึง แต่งให้
สมิงมะกับละคิดเป็นราชทูตจำทูลพระราชสาสน์กับไพร่พลร้อยละ กุม
เครื่องราชบรรณาการขึ้นไปยังสมเด็จพระร่วงเจ้า ในลักษณะพระราชสาสน์
นั้นว่าข้าพระพุทธเจ้าผู้ชื่อว่ามะกะโท ผู้เป็นข้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
พระเดชเดชาปกเกล้าฯ ชุบเลี้ยง พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ และ
ข้าพระพุทธเจ้ากระทำความผิด กลัวพระราชอาญาพาพระราชธิดาของ
พระองค์หนีไป พระเดชเดชานุภาพของพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณอัน
ประเสริฐปกแผ่คุ้มครองอยู่หาอันตรายมิได้ด้วยกันทั้งสอง บัดนี้ข้าพระ
พุทธเจ้าได้เมืองมะตะมะแล้ว ยังหาเครื่องราชบริภคและนามมิได้
ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบถวายบังคมบาทยุคลมาให้แจ้ง ขอพระองค์จง
ประสาธนามและเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ให้เป็นศรีสวัสดิมงคลแก่ข้าพระ
พุทธเจ้า ๆ ทั้งสองจะได้อยู่เย็นเป็นสุข เพราะพระเดชเดชานุภาพสืบไป
บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าแต่งให้สมิงมะกับละคิด กุมเครื่องมงคลราชบรรณาการ
ขึ้นมาทูลเกล้าฯ ถวาย ครั้นสมิงมะกับละคิดกับไพร่ร้อยละ กุมเครื่อง
ราชบรรณาการไปถึงเมืองสุโขทัย สมเด็จพระร่วงเจ้าให้เบิกสมิงมะกับละคิด

เข้าไปเฝ้า ครั้นแจ้งในลักษณะพระราชสาส์นนั้นแล้ว สมเด็จพระร่วงเจ้า
มีพระราชหฤทัยโสมนัสปริติรากรมยิ่งนัก จึงทรงพระราชดำริว่า ครั้นจะ
ประสาธนามให้แก่มะกะโทเป็นกษัตราธิราชจุหนึ่งมีพระราชสาส์นมานั้น
ก็ละอายพระกรรมลหุทัย จึงตรัสปรึกษาแก่มุขมนตรีทั้งปวงว่า มะกะโท
แต่ก่อนนั้นอาศัยเราแล้วทำความผิดคดกลั้ว พาพระราชธิดาหนีไปยัง
ประเทศเมืองมอญบัดนี้กลับได้ราชสมบัติในเมืองเมาะตะมะแล้ว ให้มาอ่อน
น้อมขอพระนามฉะนี้ ท่านทั้งปวงจะเห็นเป็นประการใด

มุขมนตรีทั้งปวงบังคมทูลสมเด็จพระร่วงเจ้าว่า ซึ่งตรัสปรึกษา
ทั้งนี้พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ อันมะกะโทผู้นี้เป็นข้าอยู่ใต้ละอองธุลี
พระบาท ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงมาแต่ก่อนก็จริง แต่ว่ามะกะโทนี้มี
สมภารบุญบารมีเป็นอันมาก แล้วก็ได้นิมิตอันประเสริฐ มีกุศลสมภาร
บารมีไต่อบรมไว้กับพระราชธิดาของพระองค์ในกาลก่อนแล้ว ขอพระ
องค์จงพระราชทานพระนามกับเครื่องราชกกุธภัณฑ์ไปกับมะกะโทจึงจะ
ควร สมเด็จพระร่วงเจ้าจึงตรัสว่า ซึ่งมุขมนตรีปรึกษานี้ก็ชอบแล้ว สมเด็จพระ
ร่วงเจ้าจึงกล่าวสรรเสริญสมภารบารมีมะกะโทว่า มีบุญจุหนึ่งว่ารั่ว
ตกลงมาจากฟ้า ครั้นจะให้นามตามประเทศภาษารามัญ ฝ่ายมะกะโทหา
เชื้อสายมิได้ จึงพระราชทานนามโดยภาษาไทยตามนิมิต ลงในแผ่นพระ
สุพรรณบัฏ ทรงพระนามว่าพระเจ้าฟ้ารั่ว แล้วพระราชทานเครื่องราช
กกุธภัณฑ์ทั้งห้า คือเศวตฉัตรหนึ่ง มงกุฎหนึ่ง พระขรรค์หนึ่ง พัดวาลวิชนี
หนึ่ง จลองพระบาททองหนึ่ง อีกทั้งเครื่องราชบริภคเป็นอันมาก ตรัส
ใช้ให้อำมาตย์คุมไปพระราชทานมะกะโท ครั้นอำมาตย์กับสมิงมะกะโท
ถึงเมืองแล้ว ก็พากันเข้าไปเฝ้ามะกะโทและ อำมาตย์สมเด็จพระร่วงเจ้า
ถวายพระนามแผ่นพระสุพรรณบัฏ กับเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์แก่
มะกะโท

ฝ่ายมะกะโทรับพระราชทานแล้ว บ่ายหน้ามาต่อบุรพทิศยกพระ
หัตถ์ขึ้นถวายบังคมสมเด็จพระร่วงเจ้า ก็โสมนัสยินดีนัก แล้วมะกะโท
ให้หาฤกษ์ปลูกปราสาท โหรถวายฤกษ์ในฤกษ์นั้นว่า วันพฤหัสบดี ๖
แรม ๓ ค่ำ พุทธศักราชได้ ๖๔๘ ปี นักษัตรฤกษ์ยี่สิบสองเป็นราชาฤกษ์
เมื่อได้เวลาฤกษ์นั้น จะมีหญิงมีครรภ์แตกเดือนเดินมาเป็นนิมิต ได้ฤกษ์
เอาเสาลงหลุม จึงมุขมนตรีและคนทั้งปวง ครั้นวันฤกษ์ก็พร้อมกันคอย
ทำฤกษ์ และนิมิตถึงฤกษ์เวลากลางวัน พอหญิงมีครรภ์คนหนึ่งเดินมา
ริมหลุม คนทั้งปวงพร้อมกันว่าได้ฤกษ์แล้ว ก็ผลักหญิงนั้นลงในหลุม จึง
ยกเสาปราสาทนั้นลงหลุม โลหิตสตรีนั้นกระเด็นขึ้นมาเป็นอสรพิษแปด
อสรพิษเจ็ดตัวนั้นตายในสถานที่นั้น แต่ตัวหนึ่งนั้นเลื้อยไปข้างประจิมทิศ
และโหรทำนายว่า เมืองนี้จะบังเกิดกษัตริย์แปดพระองค์ จะทิวกตใน
เมืองนี้เจ็ดพระองค์ แต่พระองค์หนึ่งนั้นจะไปทิวกตฝ่ายประจิมทิศ
ครั้นสร้างปราสาทสำเร็จแล้ว จึงให้พระโหราพฤตมาตัญตั้งพระราชพิธี
ราชาภิเษกรับพระนาม ซึ่งสมเด็จพระร่วงเจ้าพระราชทานมานั้น ทรง
พระนามว่าพระเจ้าฟ้ารั่ว แต่รามัญชาวเมืองมะตะมะทั้งนั้น เรียกว่า
พระเจ้าวโรตะละไทเจิญยะทาน เป็นปฐมกษัตริย์ในเมืองมะตะมะใน
ศักราช ๖๔๓ ปี พระเจ้าฟ้ารั่วตั้งอยู่ในยศธรรมเป็นอันดี ครอบครอง
ชนทาสมาอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงอยู่เย็นเป็นสุขมิได้มีบัจจามิตรข้าศึก
มาอย่า

[หน้า ๓๔]

ลุศักราช ๖๕๕ ปี มีช้างฉัตรทนต์ตัวหนึ่งมาแต่ป่าหิมพานต์ สมจร
ด้วยนางช้างคำเมืองสุโขทัย เกิดลูกเป็นช้างเผือกผู้ขาวบริสุทธิ์ดุจสาลี อายุ
ช้างนั้นได้หกปี สมเด็จพระร่วงเจ้าจึงให้อามานำรุงเลี้ยงไว้ ครั้นอยู่มา
เป็นบุญสมภารแห่งพระเจ้าฟ้ารั่ว ที่จะได้ช้างเผือกไปไว้เป็นศรีเมืองมะ

ตะมะ เพื่อดูให้ช้างเผือกมิได้จับน้ำและหญ้าเป็นหลายเวลา นายช้างจึงเอาเนื้อความขึ้นกราบทูลสมเด็จพระร่วงเจ้า ๆ ก็เสด็จมาทอดพระเนตรพระยาช้างเผือก จึงทรงพระดำริว่า ช้างเผือกมิได้เกิดโรคประการใดมาเป็นดังนั้นก็ใช่ว่าจะอัศจรรย์นัก หรือจะมีควรรอยู่เป็นราชพาหนะแห่งเรากระมัง พระองค์ไม่สบายพระทัย ก็เสด็จกลับเข้ามาเวลาค่ำเข้าที่พระบรรทม จึงทรงพระอริษฐานขอนิมิตเทพดาอันรักษาพระยาช้างเผือก บันดาลทรงพระสุบินนิมิตว่า ถ้าช้างเผือกอยู่ในเมืองสุโขทัยจะเกิดอุบาทว์ใหญ่สี่ประการ คือจะเกิดอันตรายแก่พระเจ้าแผ่นดิน ให้พลัดปราศจากราชสมบัติประการหนึ่ง จะเกิดวิบัติแก่พระอัครมเหสีประการหนึ่ง จะเกิดเหตุใหญ่แก่เสนาบดีประการหนึ่ง จะเกิดจลาจลแก่ไพร่ฟ้าประชากรหนึ่ง เป็นอุบัตเหตุสี่ประการ ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้าตื่นจากที่บรรทมแล้วเสด็จออก จึงตรัสเล่าพระสุบินให้เสนาบดีทั้งปวงฟัง แล้วตรัสว่าเห็นช้างเผือกจะมีพ้อใจอยู่ด้วยเราแล้ว ประเทศอันใดพระยาช้างชอบใจจะไปอยู่ก็ตามใจเถิด เสนาพฤตมาตย์รับสั่งแล้ว จึงปรึกษากันกราบทูลว่า ช้างตัวนี้เป็นพระยาเศวตมงคลคชสารศรีเมืองตัวประเสริฐ ซึ่งจะปล่อยไปนั้นเสียดยายนัก ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจะขอเสี่ยงหญ้าให้พระยาช้างจับดูก่อน ถ้าและจับหญ้าเมืองใด ก็จะส่งไปเมืองนั้น สมเด็จพระร่วงเจ้าก็เห็นด้วยอำมาตย์จึงให้เอาหญ้ามากำเป็นสามกำแล้ว ถือตั้งเป็นหญ้าเมืองสุโขทัยกำหนึ่ง เป็นหญ้าเมืองเมะตะมะกำหนึ่ง เป็นหญ้าเมืองเชียงใหม่กำหนึ่ง แล้วจึงอริษฐานว่า ถ้าพระยาช้างจะไปอยู่ประเทศที่แห่งใด ก็ให้จับหญ้าเมืองนั้นบริโภคนั้น

ขณะนั้นพระยาช้างจับเอาหญ้าเมืองเมะตะมะขึ้นจบเหนือกระพองศีรษะแล้วก็กิน เอาจวงกวาดหญ้าสองเมืองนั้นเสีย สมเด็จพระร่วงเจ้า

ทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงตรัสว่า สำหรับบุญเขาแล้วก็เอาไปให้เขาเถิด
จึงสั่งให้เกณฑ์ชาวบ้านตราเลิขชาวบ้านกลองहार้อยคน อำมาตย์ผู้หนึ่ง
เป็นนายคุมพระยาช้างเผือกมาส่ง แต่แม่ช้างนั้นให้เอากลับคืนมา และคน
ซึ่งไปส่งช้างนั้นให้มีวานถือร้อย พวกร้อย จอบร้อย สำหรับทำทางปราบ
หลักตอลุ่มคอน และคนสองร้อยนั้นให้ไปปลุกโรงเต่งที่ประทับ แล้วมี
พราหมณ์สี่คนสำหรับสังวรยามนคทั้งสี่ทิศ ครั้นไปถึงท่าจะลงแพนั้น
พระยาช้างเผือกจึงให้แม่ช้างลงแพก่อน ตัวพระยาช้างจึงลงต่อภายหลัง
คนहार้อยซึ่งไปส่งนั้นจึงว่า ท่านจะเอามารดาไปด้วยละนี้ ข้าพเจ้าทั้งปวง
ก็มีพันพระราชอาญาพระเจ้าอยู่หัว เมื่อพระยาช้างได้ฟังคำคนทั้งปวงว่า
ดังนั้น ก็เอาจูงขึ้นพาดหลังนางผู้มารดา มีจักษุทั้งสองมองไปด้วยน้ำตา
จึงเอาจูงพยุ่งส่งมารดาขึ้นจากแพ คนहार้อยได้เห็นแล้วก็บังเกิดสังเวช
ใจสั่นตัวกัน ครั้นข้ามไปถึงฝั่งเข้าแดนเมืองเมาะตะมะแล้วจึงเอาช่าวบอก
เข้าไปให้กราบทูลพระเจ้าฟ้ารั่ว ๆ ได้ทราบว่ สมเด็จพระร่วงเจ้าพระราช
ทานพระยาเศวตมงคคชสารศรีเมืองมา ก็มีพระทัยโสมนัสนัก จึงให้จัด
การที่จะรับพระยาช้างเสร็จแล้ว ก็เสด็จขึ้นไปรับถึงตำบลเมืองแปร แล้ว
พระราชทานรางวัลแก่ชาวเมืองสุโขทัยซึ่งมาส่งพระยาช้างเผือกนั้นเป็นอัน
มาก ครั้นได้ฤกษ์แล้วก็ให้ประโคมฆ้องกลองแตรสังข์ รับพระยาช้างเผือก
ลงไปเมืองเมาะตะมะ ตกแต่งที่อยู่ให้ตามสมควร ลุศักราช ๖๕๕ ปี

ขณะนั้นพระเจ้าเชียงใหม่รู้ว่า พระเจ้าฟ้ารั่วได้ช้างเผือกผู้มาไว้
เป็นศรีพระนคร จึงให้แต่งทัพแปดทัพเป็นคนแปดหมื่น ยกลงมาล้อม
เมืองเมาะตะมะไว้ พระเจ้าฟ้ารั่วจึงปรึกษาเสนาบดีทั้งปวงว่า กองทัพ
เมืองเชียงใหม่ยกมาครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก จะคิดประการใด ฝ่ายมุขอำมาตย์
ทั้งปวงจึงกราบทูลว่า ซึ่งพระเจ้าเชียงใหม่ให้ยกพลมากระทำสงครามครั้งนี้

เพื่อประโยชน์จะใคร่ได้พระยาช้างเผือกไปไว้เป็นศรีพระนครเชียงใหม่
ขอพระองค์จงทรงพระอิริยาฎาณขอสุบินนิมิตดูให้แจ้งเหตุประจักษ์ก่อน
ถ้าพระยาช้างเผือกจะควรคู่เป็นราชพาหนะของพระองค์อยู่ ขอให้ทรงพระ
สุบินนิมิตที่เป็นชัยมงคล ถ้าจะเสียพระยาช้างเผือกและบ้านเมืองแก่
ข้าศึก ก็ให้ทรงพระสุบินนิมิตเป็นอุปมงคลให้ประจักษ์แล้ว จึงจะได้คิด
ถ่ายเทต่อภายหลัง พระเจ้าฟ้ารั่วได้ทรงฟังดังนั้นเห็นชอบด้วย จึงสั่งให้
ปลุกศาลแต่งเครื่องพลีกรรมบวงสรวงเทพดา ครั้นเวลาค่ำทรงอิริยาฎาณ
ต่อเทพดาว่า ถ้าช้างเผือกตัวนี้เกิดด้วยบุญสมภารจะเป็นราชพาหนะแห่ง
ข้าพเจ้า ก็ขอให้นิมิตเป็นสุกมงคลเถิด ถ้าข้าพเจ้าจะสิ้นวสาน จะเสีย
พระยาช้างและพระนครแก่ปัจเจกมิตรข้าศึกแล้ว ขอให้ข้าพเจ้านิมิตเป็น
อุปมงคลเถิด ทรงพระอิริยาฎาณแล้วก็เข้าที่พระบรรทม ครั้นล่วงเข้าเวลา
ปัจฉิมยาม จึงเทพดาอันสถิตสิงอยู่ในบวรเศวตฉัตรจึงบันทาลให้พระเจ้า
ฟ้ารั่วนิมิตฝันว่า ซึ่งข้าศึกมาล้อมพระนครไว้ครั้งนี้ จะทรงพระวิตกไป
ไย พระยาช้างเผือกผู้ของพระองค์เป็นชัยมงคลอยู่แล้ว ให้เร่งแต่งที่บน
ยอดเขาใกล้เมืองเมะตะมะ ประดับด้วยราชวัติฉัตรธง และให้เอาอ่างทอง
คำใส่น้ำตังพิธิแล้ว จึงประดับพระยาช้างด้วยเครื่องคชาภรณ์อันงาม เชิญ
ขึ้นไป ณ ยอดเขาซึ่งตังพิธินั้น พระยาช้างก็จะสูบเอาน้ำในอ่างทองพ่นออก
ไปทิศใด บัจจามิตรที่อยู่ในทิศนั้นก็จะปราศย์ไปทุกทิศ ครั้นพระเจ้าฟ้ารั่ว
ตื่นจากที่พระบรรทมแล้ว ทรงพระดำริว่า ชะรอยเทพยเจ้ามาบอกเหตุให้
เราเป็นมั่นคง จึงเสด็จออกสั่งให้แต่งที่ ณ ยอดเขาใกล้เมืองเมะตะมะเสร็จ
แล้ว ถึงเวลาอุกฤษฏ์ก็ให้เชิญพระยาช้างขึ้นไปสถิตในโรงราชพิธิ

ฝ่ายพระยาช้างก็สูบเอาน้ำในอ่างทองแล้ว ก็พ่นออกไปตามทิศซึ่ง
ข้าศึกตั้งอยู่นั้น ช้างในกองทัพนครเชียงใหม่ได้ยินเสียงพระยาช้างเผือก

พ่นน้ำออกไปก็ตกใจ วิ่งเหียบกองทัพ ๆ ก็แตกไป ชาวเมืองเมาะตะมะ ก็เปิดประตูเมืองออกไปเก็บได้เครื่องศัสตราวุธ และผู้คนข้างมาเป็นอันมาก จำเดิมแต่ทัพเมืองเชียงใหม่แตกไปแล้ว ชาวเมืองเมาะตะมะก็มีความสุขทั่วทุกชายหญิง

[หน้า ๓๕]

พระเจ้าฟ้ารั่วเสวยสมบัติในเมืองเมาะตะมะได้ยี่สิบหกปี พระโรคเบียดเบียนก็สวรรคต ณ วันพุธขึ้น ๖ ค่ำ เดือนยี่ จุลศักราช ๖๗๕ ปี เมื่อไปอยู่ ณ เมืองสุโขทัยประมาณปี และเมื่อแรกได้ราชสมบัติพระชนมายุได้เท่าใด จดหมายในราชพงศาวดารรามัญหาปรากฏไม่

ฝ่ายมุขมนตรีทั้งปวง จึงเชิญพระศพพระเจ้าฟ้ารั่วเข้าถวายพระเพลิงในปราสาท กวาดเอาพระอัฐิและพระอังคารประมวลเข้าแล้วก่อพระเจดีย์สวมลงไว้ กระทำเป็นรูปนกกยงทองไว้หน้าพระเจดีย์ ๆ ยังคงประดิษฐานอยู่คงเท่าบัดนี้ แล้วเสนาพฤธมาตย์ราชบุโรทิศทั้งปวง จึงเชิญมะกะตาผู้เป็นพระอนุชาพระเจ้าฟ้ารั่วขึ้นครองสมบัติในศักราช ๖๗๕ ปี ณ วันเสาร์ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๓ ฤกษ์ยี่สิบ ครั้นมะกะตาได้เสวยราชสมบัติเป็นใหญ่ในเมืองเมาะตะมะแล้ว จึงให้แต่งพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการให้ราชทูตคุมไปถวายสมเด็จพระร่วงเจ้า ขอพระราชทานนาม พระร่วงเจ้าจึงตรัสถามราชทูตว่า มะกะตาคือเป็นเชื้อวงศ์กษัตริย์อยู่หรือ ราชทูตว่าเป็นพระอนุชาพระเจ้าฟ้ารั่ว สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงฟังก็มีพระทัยยินดี จึงพระราชทานพระนามลงในพระสุพรรณบัฏชื่อพระเจ้ารามประติศ ราชทูตรับพระสุพรรณบัฏแล้ว ก็กราบถวายบังคมลามมาถึงเมืองเมาะตะมะ จึงถวายพระสุพรรณบัฏแก่พระเจ้ามะกะตา

ฝ่ายเสนาพยุพมามาตย์ราชบุโรhitทั้งปวง ก็ตั้งพระราชพิธีราชา
ภิเษกมะกะตาเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่าพระเจ้ารามประเทศิ ๆ จึงให้สร้าง
เมืองสะโคงและเมืองวาน แล้วโปรดให้สมิงยี่รามะละไปกินเมืองวาน

คำอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา

เล่ม ๑ หน้า ๘๗

เหตุการณ์ในแผ่นดินพระเจ้าขุนรามคำแหง มีปรากฏและรู้ศักราช
ได้หลายแห่ง ตั้งต้นได้ความในหนังสือราชาธิราชว่า มะกะโทชนะ
อลิมามาง ได้เมืองเมาะตะมะเมื่อปีมะเส็ง จุลศักราช ๖๔๓ พ.ศ. ๑๘๒๔

มะกะโทนี้ ภายหลังได้เป็นพระเจ้าฟ้ารั่ว ต้นวงศ์ของพระเจ้าราชา
ธิราช ที่หนังสือพงศาวดารพม่าของ เซอร์อาเธอร์แฟร์ ว่าเป็นไทยมิใช่
มอญนั้น เห็นสมจริงดังเรื่องราวที่ปรากฏในหนังสือราชาธิราชว่า เติม
มะกะโททำราชการอยู่ที่กรุงสุโขทัย แล้วจึงออกไปตั้งตัวเป็นใหญ่จนได้เมือง
รามัญ ด้วยความอุกหนุนของพระเจ้ากรุงสุโขทัย และสมด้วยศิลาจารึกว่า
เมืองหงสาวดีเป็นเมืองขึ้นสุโขทัยในครั้งพระเจ้าขุนรามคำแหง

ที่ได้ความว่า มะกะโทได้เป็นใหญ่ในเมืองเมาะตะมะเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๔
นั้น ต้องเข้าใจว่าเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๔ พระเจ้าขุนรามคำแหงครองนคร
สุโขทัยอยู่แล้ว และจะต้องครองอยู่ก่อนนั้นหลายปี เพราะเนื้อเรื่องมีว่า
มะกะโททำราชการอยู่ที่กรุงสุโขทัยจนได้เป็นขุนนางผู้ใหญ่ แล้วจึงออกไป
ตั้งตัวที่เมืองรามัญ น่าจะประมาณว่า พระเจ้าขุนรามคำแหงเสวย
ราชสมบัติเมื่อราวปีฉลู จุลศักราช ๖๓๙ พ.ศ. ๑๘๒๐ ก็ก่อนมะกะโทได้
เมืองเมาะตะมะ ๔ ปีเป็นอย่างต่ำ

ประชุมพงศาวดารในภาคที่ ๑ หน้า ๒๔๗

ยังมีรามัญคนหนึ่งชื่อมะกะโท เป็นชาวเมืองเมาะตะมะ เป็นคนมี
วาสนา มีทรัพย์มาก มิตรสหายก็มีมาก เข้ามาทำราชการอยู่ในสมเด็จพระ
ร่วงเจ้า ณ เมืองสุโขทัย แล้วหนีกลับมาเมืองเมาะตะมะ ลุคักราช ๖๔๓ ปี
จึงคิดขบถจับบิดามารดาเจ้าเมืองเมาะตะมะฆ่าเสีย มะกะโทก็ได้เป็นใหญ่ใน
เมืองเมาะตะมะ ครั้นนานมามะกะโทมีอำนาจมาก หัวเมืองรามัญทั้งปวง
ก็ยำเกรง แล้วตั้งตัวขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามชื่อว่า สมิงวโร แต่คำ
ไทยเรียกว่า พระเจ้าฟ้ารั่ว

พงศาวดารมอญ—พม่า ฉบับพิมพ์ ร.ศ. ๑๑๘ หน้า ๑๕

ยังมีรามัญคนหนึ่งชื่อมะกะโท เป็นชาวเมืองเมาะตะมะ เป็นคนมี
วาสนา มีทรัพย์มาก มิตรสหายก็มีมาก เข้ามาทำราชการอยู่ในสมเด็จพระ
ร่วงเจ้า ณ เมืองสุโขทัย แล้วหนีกลับมาเมืองเมาะตะมะ ลุคักราช ๖๔๓ ปี
จึงคิดขบถจับบิดามารดาเจ้าเมืองเมาะตะมะฆ่าเสีย มะกะโทก็ได้เป็นใหญ่ใน
เมืองเมาะตะมะ ครั้นนานมามะกะโทมีอำนาจมาก หัวเมืองรามัญทั้งปวง
ก็ยำเกรง แล้วตั้งตัวขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามชื่อว่า สมิงวโร แต่คำ
ไทยเรียกว่า พระเจ้าฟ้ารั่ว

คำให้การชาวกรุงเก่า หน้า ๑๘

ในครั้งนั้นมีชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อมะกะโท เป็นเชื้อชาติมอญ เป็น
บุตรชาวบ้านซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในตำบลตะเกาะ แขวงเมืองมตะมะ ใน
รามัญประเทศ ได้เข้ามาเป็นข้าสวามิภักดิ์ในสมเด็จพระร่วงเจ้า พระองค์

ทรงโปรดปรานชุบเลี้ยง มะกะโทผู้นี้เป็นคนมีวาสนา ประกอบด้วยคุณสมบัตติ ๓ ประการ คือ มีรูปโฉมลักษณะดีเป็นที่ชอบรักแก่ชนทั่วไป ๑ มีสติปัญญาดี ๑ มีความกตัญญูทวนเวทที่รู้จักคุณท่านผู้มีคุณ ๑

อยู่มาวันหนึ่ง มะกะโทกับพรรคพวก และข้าทาสใช้สอยรวมประมาณ ๓๐ คน ให้หาบสิ่งของสินค้ายาเที่ยวค้าขาย มะกะโทเป็นนายคุมลูกหาบ ครั้นมาถึงเชิงเขานวรัตนคีรี เด็กคนใช้คนหนึ่งของมะกะโทป่วยลง มะกะโทจึงให้คนเหล่านั้นช่วยกันหามเด็กที่ป่วยนั้นขึ้นไปพักรักษาตัวอยู่บนยอดเขา ในเวลานั้นไม่ใช่เทศกาลฤดูฝน บันดาลฝนตกฟ้าร้องเป็นอันมาก ในทันใดนั้น อสนีบาตผ่าถูกปลายไม้คานของมะกะโทแตกแล่งออกไป แต่หาถูกผู้คนเป็นอันตรายไม่ เมื่อมะกะโทได้ยินฟ้าผ่าลงมาดังนั้น จึงแลไปในอากาศเห็นแสงฟ้าเป็นปราสาทราชมณเฑียร ประดับด้วยราชวัตถ์ฉัตรธง มะกะโทคิดเห็นประหลาดในใจ แต่ยังหารู้ว่าร้ายและดีเป็นประการใดไม่ จึงคุมลูกหาบกับพรรคพวกออกจากตำบลนั้นมาถึงบ้านแห่งหนึ่ง มะกะโทจึงเข้าพักอาศัยในบ้านนั้นพร้อมด้วยพรรคพวกของตน ถามพวกชาวบ้านว่า ในตำบลบ้านนี้มีโหราจารย์ผู้ทายนิมิตร้ายดีบ้างหรือไม่ พวกชาวบ้านบอกว่า โหราจารย์ผู้เฒ่ารู้ทายนิมิตร้ายดีมีอยู่ จึงช่วยพามะกะโทไปให้ถึงเรือนโหราจารย์ มะกะโทก็ให้วันบเคารพท่านโหราจารย์ผู้เฒ่านั้น แล้วจึงเล่านิมิตให้ฟังตั้งแต่ต้น และถามเหตุผลร้ายดีว่าจะมีเป็นประการใด ฝ่ายโหราจารย์ผู้เฒ่าได้ฟังเล่านิมิตดังนั้นก็รู้เหตุทั้งปวง และรู้ว่าชายหนุ่มผู้นี้เป็นคนมีวาสนาจะได้เป็นใหญ่ในภายหน้า จึงบอกว่า นิมิตที่ได้เห็นนั้นเป็นสิริสวัสดิ์มงคลใหญ่หลวงยิ่งนัก ท่านจงนำเงินทองมากองลงให้สูงเสมอเท่าจอมปลวก เป็นการค้ำหนุนบูชาครูเราก่อน เราจึงจะทำนายให้แก่ท่านได้ ถ้าท่านทำสักการบูชาค้ำหนุนครูเราก่อนตั้งนั้นแล้ว เราจะ

พยากรณ์ทักทายนิมิตของท่าน ให้ท่านได้ตีเป็นใหญ่ให้เห็นคุณได้โดยเร็ว
ถ้าท่านไม่นำเงินทองมาบูชาครูเรายังว่านั้นแล้ว เราก็ไม่อาจทำนายให้แก่
ท่านได้ มะกะโทได้ฟังดังนั้นก็คิดว่า สิ่งของสินค้ำที่เรานำมาขายครั้งนี้ ถึง
จะขายสิ้นแล้วจะรวมเงินทั้งทุนและกำไรให้ได้เงินกองสูงเสมอเท่าจอม
ปลวกนั้นก็หาทำได้ ทำฉันใดก็จึงจะได้เงินทองมากองให้สูงเสมอเท่าจอม
ปลวกเล่า มะกะโทคิดไปก็เห็นช่อง จึงถอดแหวนในนิ้วมือของตนไปตั้งลง
เหนือยอดจอมปลวกแห่งหนึ่ง แล้วจึงบอกแก่โหราจารย์ว่าข้าพเจ้าได้บูชา
ค่านับครุท่านด้วยทองเสมอเท่าจอมปลวกแล้ว ขอท่านได้เมตตาช่วยทาย
นิมิตให้ข้าพเจ้าเถิด ฝ่ายโหราจารย์ได้เห็นดังนั้นก็คิดว่า บุรุษหนุ่มผู้นี้
เป็นคนมีปัญญาเฉียบแหลม สืบไปเบื้องหน้าคงจะได้เป็นใหญ่เป็นแน่ จึง
ทำนายตามนิมิตนั้นให้มะกะโทว่า ในเวลาไม่ช้านานท่านจะได้เป็นเจ้า
บ้านผ่านเมืองใหญ่โต มีอานุภาพมาก เพราะฉะนั้นท่านอย่าทำการค้าขาย
เลย จงอุตส่าห์ทำการราชการเถิดจะได้เป็นใหญ่มียศศักดิ์รุ่งเรือง เมื่อท่าน
ได้เป็นใหญ่แล้วย่าลิ้มเรา มะกะโทกับทั้งพรรคพวกได้ฟังคำทำนายดังนั้น
ก็ดีใจ ลงกราบไหว้ขอบคุณโหราจารย์เป็นอันมาก จึงกล่าวว่า ถ้าข้าพเจ้า
ได้ตีเป็นใหญ่เหมือนคำทำนายของท่านแล้ว ข้าพเจ้าจะตอบแทนคุณท่าน
ให้จงหนัก หาสิ่งคุณของท่านไม่ ว่าแล้วก็ค่านับลาโหราจารย์กุมลูกหาไป
ขายสินค้ำในเมืองสุโขทัย ครั้นขายของสิ้นแล้ว จึงพาพรรคพวกบ่าว
ไพร่ไปฝากไว้กับชาวบ้านที่รู้จักชอบกัน ครั้นแล้วมะกะโทจึงหาช่องเข้าไป
ฟังพักฝักตัวอยู่กับนายช่างพระที่นั่งโรงใน ซึ่งเป็นมงคลคเชนทร์ตัวโปรด
ของสมเด็จพระร่วงเจ้า ช่วยดูแลรักษาเก็บกวาดมูลช้างล้างโรงให้สะอาด
อยู่เสมอ นายช่างก็มีความเมตตารักใคร่ใช้สอยมะกะโทสนิทอยู่ทุกวัน

ฝ่ายสมเด็จพระร่วงเจ้า ก็เสด็จไปทอดพระเนตรช้างพระที่นั่งของ
พระองค์อยู่เนือง ๆ ไม่ใคร่ขาด วันหนึ่งพระองค์เสด็จไปทอดพระเนตร
ช้างพระที่นั่ง ทรงเห็นโรงช้างปักกวาดสะอาดเรียบร้อยก็จึงตรัสถามนาย
ช่างว่า ใครมาช่วยท่านแผ้วกวาดโรงช้างให้สะอาดเรียบร้อยดังนี้ นายช่าง
จึงกราบทูลว่า มีมอญน้อยคนหนึ่งมาพึ่งพักอยู่กับข้าพระบาท ช่วยปัก
กวาดล้างชำระโรงให้สะอาดอยู่เสมอ พระองค์ได้ทรงฟังดังนั้นก็ชอบ
พระทัย จึงตรัสสั่งว่า ท่านจงเลี้ยงมอญน้อยนั้นไว้ให้ดีเถิด

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จไปทอดพระเนตรช้างพระที่
นั่ง ณ โรงในตามเคย ทรงประทับบนพระที่นั่งใกล้ช่องพระเกล บ้วนพระ
โอษฐ์ลงไปพื้นดิน ทอดพระเนตรเห็นเบี่ยงตัวหนึ่งตกอยู่ จึงตรัสเรียก
มะกะโทว่ามอญน้อยเจ้าจงมาคู้เบี่ยงนี้ มะกะโทจึงคลานเข้าไปกราบถวาย
บังคมแล้วก็เก็บเบี่ยงนั้นไว้ มีความตั้งใจว่าได้รับพระราชทานเบี่ยงตัวหนึ่ง
แล้วก็หมอบเฝ้าอยู่กับหน้าพระที่นั่ง จนสมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จกลับ

ฝ่ายมะกะโทมีความยินดีที่ได้รับพระราชทานเบี่ยง ๆ หนึ่ง จึงคิดว่า
ตั้งแต่นี้ไปเราจะตั้งใจคิดทำราชการฉลองพระเดชพระคุณ เพื่อให้ได้รับความ
ชอบยิ่งขึ้น และเบี่ยงที่เราได้รับพระราชทานนี้ จะทำเป็นประการใดดี จึง
ตรึกตรองเห็นช่องว่า จะซื้อเมล็ดพันธุ์ผักกาดมาปลูกไว้จึงจะควร มะกะโท
จึงนำเบี่ยงนั้นไปซื้อเมล็ดพันธุ์ผักกาดที่ตลาด หญิงแม่ค้าผู้ชายเมล็ดพันธุ์ผัก
กาดจึงบอกว่า เบี่ยงๆ เดียวนั้นเราไม่รู้จะขายให้ได้อย่างไรได้ มะกะโทจึงว่า
ขอจุ่มนิ้วมือลงแต่นิ้วเดียวพอติดเมล็ดได้เล็กน้อยเท่านั้น หญิงแม่ค้าผู้ชาย
เมล็ดพันธุ์ผักกาดก็ยอมให้ มะกะโทจึงชุบน้ำมือให้ชุ่มด้วยขะพะในปากเสีย
ก่อน แล้วจึงจุ่มนิ้วลงในกระบุงเมล็ดพันธุ์ผักกาดๆ ก็ติดนิ้วมือขึ้นมาเป็น
อันมาก หญิงแม่ค้าเห็นดังนั้นก็ชมว่า มอญน้อยนั้นฉลาดมีความคิดเฉียบ

แหลมที มะกะโทจึงส่งเบี้ยๆ เทียวนั้นให้แก่หญิงแม่ค้าแล้วก็นำเมล็ดพันธุ์ผักกาดนั้นมา จึงขุดพินดินข้างโรงข้างอันเป็นที่ว่างเปล่า ประสมมูลข้างให้เป็นเชื้อบริหารปลูกเพาะเมล็ดพันธุ์ผักกาดลงในที่พื้นใหม่นั้น ไม่ช้านานผักกาดนั้นก็ขึ้นงอกออกกอกาบงตงตามตามกัน

ครั้นอยู่มาวันหนึ่งถึงกำหนด สมเด็จพระร่วงเจ้าจะเสด็จมาทอดพระเนตรข้างที่โรง มะกะโทจึงถอนต้นผักกาดที่ปลูกไว้ ล้างน้ำชำระให้สะอาด แล้วหาภาชนะมารองเตรียมไว้เป็นของถวาย พอสมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จมาประทับบนพระที่นั่งในโรงข้างแล้ว มะกะโทก็นำถาดผักกาดเข้าไปตั้งถวายต่อหน้าพระที่นั่ง จึงมีรับสั่งถามว่ามอญน้อยได้ผักกาดที่ไหนมาให้เรา มะกะโทจึงกราบทูลว่า เบี้ยๆ หนึ่งที่โปรดพระราชทานข้าพระพุทธเจ้าๆ ไปซื้อเมล็ดพันธุ์ผักกาดมาปลูกไว้ จึงได้นำมาถวายในครั้งนี้ พระองค์มีรับสั่งถามว่า เบี้ยๆ เทียวเท่านั้นซื้อกันได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดเท่าไร มะกะโทก็กราบทูลให้ทรงทราบความตั้งแต่ต้นจนที่สุด สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงฟังดังนั้นก็ตรัสสรรเสริญว่า มอญน้อยนี้มีปัญญาฉลาดเฉียบแหลมทีควรจะชุบเลี้ยงไว้ จึงตรัสแก่นายข้างว่า เราจะขอมอญน้อยนี้เข้าไปใช้ราชการข้างใน จึงโปรดให้มะกะโทเข้าไปรับราชการเป็นพวกวิเสทเครื่องต้นอยู่ในพระราชวัง ครั้นอยู่มามะกะโททำราชการดีมีความชอบจึงโปรดเลื่อนขึ้นให้เป็นกรมวัง

แต่ในพงศาวดารฝ่ายรามัญนั้นว่า สมเด็จพระร่วงเจ้าโปรดเลื่อนมะกะโทเป็นขุนวัง มีตำแหน่งในกรมวังนั่นเอง

ครั้นอยู่มาเกิดขบถกำเริบขึ้นในหัวเมืองขอบขัณฑเสมา สมเด็จพระร่วงเจ้าจะเสด็จกรีธาทัพไปปราบปรามพวกขบถด้วยพระองค์เอง จึงตรัสสั่งให้มะกะโทผู้เป็นกรมวังอยู่เฝ้ารักษาพระนคร แล้วพระองค์ก็เสด็จยก

พยุหโยธาทัพไปยังนอกแดน อยู่ภายหลังกองสุวรรณหวีพระราชธิดาของ สมเด็จพระร่วงเจ้า กับมะกะโทนั้นซึ่งเคยเป็นคู่บุพเพสันนิวาสกันมาแต่ บุรพชาติปางก่อน เผอิญให้เห็นกันแล้ว ก็มีความปฏิพัทธ์ผูกพันบังเกิด ความเสน่হারักใคร่กัน มะกะโทก็ลอบรักใคร่กับพระราชธิดานั้น ฝ่าย ข้าราชการทั้งปวงในกรมวังได้รู้เหตุ ก็มีความกลัวเกรงต่อมะกะโทผู้เป็น กรมวัง ด้วยเห็นสมเด็จพระร่วงเจ้าทรงโปรดปรานมะกะโทอยู่เป็นอันมาก จึงหาวิธีที่จะกล่าวร้ายขึ้นได้ไม่ ฝ่ายมะกะโทจึงคิดปรึกษากับนาง สุวรรณหวีราชธิดาว่า จะอยู่ข้างนี้จะมิได้ ด้วยกลัวพระราชอาญาสมเด็จพระ ร่วงเจ้า จำเราจะพากันหนีไปเสียก่อน อย่าให้ทันพระองค์เสด็จกลับมา พระราชธิดาก็เห็นด้วย จึงรวบรวมทรัพย์สิ่งของแก้วแหวนเงินทองได้ เป็นอันมาก มะกะโทก็เกลี้ยกล่อมผู้คนเข้าหาได้ ๓๐๐ คนเศษ จึงพา พระราชธิดาขึ้นช้างพังตัวหนึ่งหนีออกจากเมืองสุโขทัย ไปโดยทางด่าน กะมอกลก รีบไปทั้งกลางวันและกลางคืน ฝ่ายเสนาอำมาตย์รู้ว่ามะกะโท พาพระราชธิดาหนีไปดังนั้นก็พากันติดตามจะจับตัวมะกะโท แต่ติดตามไป หาทันไม่ ด้วยมะกะโทพาพระราชธิดากับผู้คน หนีข้ามถ้ำล่องพันแดน ไปเสียได้แล้วเสนาอำมาตย์เหล่านั้นก็พากันกลับมา คอยท่าจะฟังพระ ราชโองการตรัสสั่งของสมเด็จพระร่วงเจ้าต่อไป

ฝ่ายมะกะโทพาพระราชธิดากับผู้คนไปถึงบ้านตะเกาะวน ซึ่งเป็น บ้านเดิมของตนแล้ว ก็จัดให้พระราชธิดาน้อยเป็นสุข และผู้คนที่ไป ทั้ง ๓๐๐ เศษ ก็จัดให้มีที่อยู่อาศัยทำกินเป็นสุขพร้อมเพรียงกัน

ฝ่ายสมเด็จพระร่วงเจ้า ทรงทราบปราชญ์พวกรับสั่งให้ส่งบ รวบคาบ ทรงจัดบ้านเมืองปลายแดนให้เป็นปกติเรียบร้อยแล้วก็เสด็จยก พยุหโยธาทัพกลับยังพระนคร เสนาอำมาตย์ทั้งปวงจึงนำความเรื่อง

มะกะโทลักพาพระราชธิดาหนีไป และได้ไปติดตามจับจนสุดแดนหาตัวไม่
ขึ้นกราบทูลให้ทรงทราบทุกประการ สมเด็จพระร่วงเจ้าก็หาทรงพระ
พิโรธแถมะกะโทไม่ จึงตรัสว่า เรารู้มาแต่เดิมแล้วว่า มอญน้อยคนนี้มี
ลักษณะดี นานไปภายหน้าจะมีบุญได้เป็นใหญ่ เราจึงมีใจรักใคร่เหมือน
บุตร ถ้าเราจะสาปแช่งให้เป็นอันตราย หรือจะให้ยกกองทัพไปติดตามจับ
มาลงราชทัณฑ์อย่างไรรู้จะทำได้ทุกประการ แต่จะเป็นเวรกรรมแก่เรา
และเสียเกียรติยศของบ้านเมือง เป็นที่อับยศแก่นานาประเทศ ซึ่ง
มอญน้อยพาธิดาเราไป ถ้าตัวขึ้นเป็นใหญ่ได้เมื่อใดแล้ว ก็คงจะ
ตั้งแต่งให้ธิดาเราเป็นใหญ่ยิ่งขึ้น จะเป็นเกียรติยศแก่บ้านเมืองทั้งสองฝ่าย
อนึ่งบุพเพสันนิวาสแห่งธิดาเรากับมอญน้อยนั้น ก็ได้อบรมมาด้วยกันแต่
ปางก่อนแล้ว จึงเพิกเฉยให้มาจีตปฏิพัทธ์ต่อกันดังนี้ เพราะเหตุนี้ เรา
จำเป็นจะอวยพรแถมอญน้อยและธิดาเรา อย่าให้มีภัยอันตรายสิ่งใด ให้เกิด
ความสิริสุขสวัสดิ์ด้วยกันเถิด

ซึ่งพระองค์มิได้ทรงพระโกรธแถมะกะโท และกลับทรงอำนวยการ
พรให้ไปทั้งนี้ ด้วยอำนาจบุญบารมีของมะกะโทจะได้เป็นกษัตริย์ใหญ่ใน
รามัญประเทศต่อไป

ตั้งแต่มะกะโทพาพระราชธิดาของสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัยไป
อยู่บ้านตะเกาะวุ่น อันเป็นบ้านเดิมของตนดังนั้นแล้ว มะกะโทก็มีส่งาราศี
เกิดสิริมงคลยิ่งขึ้น ด้วยนางนั้นเป็นราชธิดาของกษัตริย์ผู้มีราชอิสริยยศ
ใหญ่ยิ่ง พวกชาวบ้านชาวเมืองก็กลัวเกรงนับถือรักใคร่มะกะโทและพระ
ราชธิดานั้นเสมอกัน ต่างคนพากันเข้ามาสวามิภักดิ์ฝากตัว เป็นพรรคพวก
ข้าไทให้ใช้สอยมากขึ้นทุกที จนนับได้เป็นคนหลายพันหลายหมื่น ฝ่าย
มะกะโทเป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด ทั้งองอาจกล้าหาญ รู้เจรจาหวานล่อม

ผูกไมตรีและช่วยปลดปล่อยทาสทาสีของชน ทั้งบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ
จึงเป็นที่นับถือแก่ชนทั่วไป ครั้นมะกะโทเห็นผู้คนนับถือรักใคร่ตนมากขึ้น
แล้ว จึงประกาศเกลี้ยกล่อมคนทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ในรามัญประเทศ ให้
ร่วมสามัคคีพร้อมเพรียงน้ำใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เข้ามาอยู่ใต้อำนาจ
ตนทั้งสิ้นแล้ว ก็ตั้งตัวขึ้นเป็นกษัตริย์ครองราชย์ในเมืองมตะมะ ชน
ทั้งปวงก็ยินดีถวายพรชัยมงคลแก่กษัตริย์ใหม่ทั้งสิ้น แต่พระเจ้ามะกะโท
ยังหาได้ราชาภิเษกเฉลิมพระนามไม่

ครั้นอยู่มา พระเจ้ามะกะโททรงระลึกถึงพระเดชพระคุณของสมเด็จพระ
พระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย จึงให้แต่งพระราชสาสน์ลงในสุพรรณบัฏ และจัด
เครื่องมงคลราชบรรณาการเป็นอันมาก แต่งให้อำมาตย์ผู้หนึ่งชื่อว่า โลก
เป็นราชทูตจำทูลพระราชสาสน์คุมเครื่องมงคลราชบรรณาการ พร้อมพวก
พลพาหนะเข้าไปถวายสมเด็จพระร่วงเจ้า ณ กรุงสุโขทัย ครั้นราชทูตไปถึง
แล้ว เสนาอำมาตย์ฝ่ายกรุงสุโขทัยจึงนำความขึ้นกราบทูล สมเด็จพระร่วง
เจ้าก็โปรดให้อำมาตย์นำราชทูตเมืองมตะมะเข้าเฝ้า ราชทูตก็เชิญพระ
ราชสาสน์กับเครื่องมงคลราชบรรณาการเข้าไปถวายหน้าพระที่นั่ง จึงมีรับ
สั่งให้อ่านในลักษณะพระราชสาสน์นั้นว่า “ข้าพระบาทผู้ชื่อว่ามะกะโทเป็น
ข้าสวามิภักดิ์ใต้พระบาทมุลิกาการของพระองค์ ผู้เป็นพระมหากษัตริย์ผ่าน
พิภพกรุงสุโขทัย พร้อมด้วยพระราชธิดาของพระองค์ ขอโอนอุตตมก-
เศียรเกล้ากราบถวายบังคมมาแทบพระยุคลบาททงกษมาตของพระองค์ ซึ่ง
ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงข้าพระบาททั้งสองให้มีความร่มเย็นเป็นสุขพระ
เดชพระคุณปกบ้องอยู่เหนือเกล้าข้าพระองค์ทั้งสองหาที่จะเปรียบให้สิ้น
สุคติได้ ด้วยเหตุนิพพานแห่งข้าพระบาททั้งสองมาดลบันดาลให้
มีปฏิพัทธ์จิตต่อกัน ข้าพระองค์ได้ละเมิดล่วงพระราชอาญาพาพระราชธิดา

ของพระองค์มา โทษานุโทษมีแก่ข้าพระองค์เป็นล้นเกล้าฯ แต่บัดนี้ด้วย
เดชพระบารมีบรมเชษฐานุภาพของพระองค์ปกแผ่อยู่เหนือเกล้าฯ ข้าพระ
องค์ทั้งสอง ชนทั้งปวงจึงยินดีพร้อมกันอัญเชิญข้าพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์
ครองราชสมบัติในเมืองมุกตะมะ เป็นใหญ่ในรามัญประเทศทั่วไป เพราะ
ฉะนั้นข้าพระองค์ขอพระราชทานโทษานุโทษ ซึ่งมีผิดมาแต่หลัง ขอพระ
บารมีของพระองค์เป็นที่พึ่งสืบไป ขอได้ทรงประสาทพระราชทานนามกับ
เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ๕ ประการ แก่ข้าพระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ครองราช-
สมบัติใหม่ เพื่อเป็นสวัสดิชัยมงคลแก่ข้าพระองค์ทั้งสองสืบไป เมือง
มุกตะมะนี้จะได้เป็นสุพรรณพลพีแผ่นดินเดียวกันกับกรุงสุโขทัย อยู่ใต้พระเชา
านุภาพของพระองค์สืบต่อไปจนตลอดกาลปาวสาน ”

ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงทราบความในพระราชสาส์นดังนั้น
แล้วก็มีพระทัยยินดี จึงตรัสสรรเสริญว่า มะกะโทมอญน้อยนั้นเราได้
ทำนวยไว้แล้วว่าสืบไปจะมีบุญญาธิการ บัดนี้ได้เป็นกษัตริย์ครองรามัญ
ประเทศแล้ว ต่อไปภายหน้านอกจากเราผู้เดียวแล้วจะหากษัตริย์อื่นมีบุญ
ยิ่งกว่ามะกะโทนี้มีได้ พระองค์จึงทรงตั้งพระนามให้แก่มะกะโทว่า พระเจ้า
วาริหุ (ฟ้าร้ว) กับพระราชทานเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ๕ ประการสำหรับ
กษัตริย์ คือพระขรรค์ ๑ ฉัตร ๑ พระมหามงกุฏ ๑ ฉลองพระบาททอง ๑
พัทวาลวิชนี ๑ รวมเป็น ๕ ประการ จึงโปรดพระราชทานพระราโชวาท
ไปแก่ราชทูตว่า ให้เจ้าแผ่นดินมุกตะมะอยู่ในทศพิธราชธรรม บำรุงปกครอง
แผ่นดินโดยยุติธรรม ให้ตั้งใจรักใคร่ราษฎรพลเมืองคฤชังบุตรในอุทร
และทรงประสาทพระพรว่า ให้เจ้าแผ่นดินมุกตะมะปราศจากภัยอันตรายทั้ง
ภายในภายนอกภายใน ให้ครองราชสมบัติเป็นสุขเจริญสืบไปสิ้นกาลนานเทอญ

ราชทูตก็กราบถวายบังคมลาสมเด็จพระร่วงเจ้า กลับไปกราบทูล
พระเจ้าแผ่นดินมตะมะให้ทราบทุกประการ และถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์
ทั้ง ๕ ประการ พระเจ้ามะกะโทก็ทรงพระโสมนัสยินดี ขอบพระเดชพระ
คุณสมเด็จพระร่วงเจ้าหาที่สุดมิได้ จึงฝันพระพักตร์เฉพาะมาตรงทิศกรุง
สุโขทัย กราบถวายบังคมสมเด็จพระร่วงเจ้า โดยความระลึกถึงพระคุณของ
พระองค์อันยิ่งเลื่องลือนไม่มีที่สิ้นสุดฉะนั้น

ไทยได้พระธรรมศาสตร์มาจากมอญ หนังสือคำอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา

เล่ม ๑ หน้า ๗๓๖

วิธีจัดหมวดกฎหมายครั้งกรุงเก่า

ลักษณะจัดหมวดประมวลกฎหมายครั้งกรุงเก่า อย่างเห็นไว้ใน
กฎหมายฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม พิจารณาเหตุตามรูปกฎหมายและเนื้อความที่
ปรากฏในหมวดพระธรรมศาสตร์ ทำให้เข้าใจว่า แต่เดิมประมวลกฎหมาย
ไทยเห็นจะจัดเป็นหมวดหมู่อย่างหนึ่ง แต่จะเป็นอย่างไรรู้ไม่ได้ชัด อยู่มา
ในกาลครั้งหนึ่ง น่าจะเป็นในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช
เมื่อกรุงศรีอยุธยาเกี่ยวข้องกับกรุงหงสาวดีอยู่ ได้กฎหมายมนุธรรม-
ศาสตร์ ซึ่งแปลเป็นภาษารามัญเข้ามาในเมืองไทย และมีผู้มาแปลมนุ-
ศาสตร์จากภาษารามัญออกเป็นภาษาไทย แต่จะแปลเมื่อใด ข้อนี้ถ้าจะ
คาดตามเรื่องในพระราชพงศาวดารก็น่ายุติว่า คงแปลในแผ่นดินสมเด็จพระ

พระมหารัชมราชธิดาฉันเอง หรือมิฉะนั้นก็ในแผ่นดินสมเด็จพระ
เอกาทศรถ เพราะในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรติดการทัพศึกเห็นจะไม่มี
เวลาแปล

ที่เรียกว่าธรรมศาสตร์ของพระมโนสาร หรือ มนุ นี้ เป็นต้น
เก่าของกฎหมายในมัธยมประเทศ เป็นหนังสือคัมภีร์ใหญ่โตมาก ข้าพเจ้า
ได้สับเรื่องราวเล่ามาจากรามัญประเทศว่า เดิมมอญได้มาเป็นภาษา
สันสกฤต มีพระภิกษุรูปหนึ่ง มาแปลออกเป็นภาษามครที่เมืองรามัญ (แล้ว
จึงมีผู้แปลออกเป็นภาษารามัญอีกทีหนึ่ง) ข้าพเจ้าได้ให้สืบหาหนังสือพระ
ธรรมศาสตร์รามัญฟังได้มาไม่ช้านัก เป็นหนังสือน้อยกว่าพระธรรมศาสตร์
อินเดียเป็นอันมาก มีภาษามครชั่วแต่มาดิกากกฎหมาย นอกนั้นเป็นภาษา
รามัญ ได้วานพระเทวโลกแต่ยังเป็นหลวงโลกที่ป ซึ่งเป็นผู้รู้ภาษารามัญ
แปลออกดู ได้ความตามมาดิกามูลคดีวิวาทของรามัญ ตรงกับพระธรรม-
ศาสตร์มัธยมประเทศ และตำนานที่กล่าวในพระธรรมศาสตร์รามัญ ถึง
เรื่องพระเจ้ามหาสมมิตราช ตรงกับในพระธรรมศาสตร์ของไทย แต่นอก
นั้นไปคนละทางหมด ข้าพเจ้าเข้าใจว่าพระธรรมศาสตร์มัธยมประเทศ ซึ่ง
เป็นภาษาสันสกฤต เป็นหนังสือในศาสนาพราหมณ์ และเป็นหนังสือ
คัมภีร์ใหญ่ เมื่อพระเอามาแปลที่เมืองรามัญ จะเลือกแปลแต่บางแห่ง
และแปลงเนื้อความที่แปลนั้นให้เป็นหนังสือฝ่ายพระพุทธศาสนาด้วย ไทย
เราได้พระธรรมศาสตร์มาจากมอญตั้งปรากฏอยู่ในคากานัมสการข้างต้น
เห็นจะได้มาเมื่อกฎหมายไทยเรามีเป็นแบบแผน และจัดเป็นหมวดหมู่อยู่
อย่างอื่นแล้ว มาจัดเอาเข้ามดิกาพระธรรมศาสตร์เมื่อทีหลัง จึงเข้าไม่ได้
สนิท ข้อนี้จะแลเห็นได้ถนัดในกฎหมาย แม้สังเกตแต่มาดิกามูลคดี ๆ รามัญ

ว่ามี ๑๘ เท้าธรรมศาสตร์มัธยมประเทศ แต่มูลคดีในพระธรรมศาสตร์
ไทยขยายออกไปเป็น ๒๔ เห็นผิดกันมากอยู่ ทั้งนี้จึงเข้าใจว่า เมื่อจะจัด
กฎหมายไทยให้เป็นหมวดหมู่ตามพระธรรมศาสตร์จะเอาเข้าไม่ได้สนิท จึง
ทำอย่างขอไปที จะยกตัวอย่างมาไว้ให้ดูได้ดังนี้

คาถาธรรมศาสตร์ร่ำมัญญ

ตัดถ อัญญา ทวีธา วุตตา	มูลสาขัปเปกาทโต
มุตัญญารสชา สาขา	ติทินนาทือเนกชา
อินัง ธนัง สันนิธานัง	อสกััง ปรีกัณิถัง
อธัมมชนวิภาคัง	ชนัง ทัตถวา ปัจฉา คัณเฬ
ภคิกัสส ปลิโพโธ	พหุัมฆณเณสุ สัมมุเข
ยัง วจนัง กเถตวาน	ปัจฉา ปุณ กเถนติ ตัง
กัณิถวา ปุณ อิจนติ	วิกัณิถวา วิวัตตติ
ทวิปทา วา จตุปปทา	สัพเพ มนุสสภัตติกา
ปฐวีวิภัตติวาจา	อัญญัง โทสปปโรหิตัง
ปรมาตัง ขรัง กัจเณ	อิตถิปุริสวิกกเต
วิภัตติชนเหตุ	อักษวัตตปรีภาโค
เอเต มุลา อัญญารส	ธัมมสัตเถ ปกาสิตา

แปลเป็นมูลคดี ๑๘ อย่าง สอดกับพระธรรมศาสตร์มัธยมประเทศ
ของอาจารย์ แมกสมุเลอ ได้คำแปลดังนี้

๑. อิดนัง ธนัง	หนี้สิน
๒. สันนิธานัง	ของฝาก
๓. อสกัง	มิใช่ของตน
๔. ปริกณัตถัง	หุ้นส่วน
๕. อธัมมชนวิภาคัง	แบ่งสินไหมเป็นธรรม
๖. ธนงัทธวาปัจฉาณคณเห	ให้สินแก่เขาแล้วกลับคืนเอาเล่า
๗. ภตติกัสสปลิโพโซ	ไม่ให้เงินค่าจ้าง
๘. พหุมัชฌเนสุสัมมุเข	
ยังวณังกเถตวาน	ไม่ทำตามสัญญา
ปัจฉาณุกเถตติตถัง	
๙. กิณิตวาปนุอิจนติ	ซื้อแล้วคืนเล่า
๑๐. วิกิตติวาวิวัตตติ	ขายแล้วอยากได้คืน
๑๑. ทวิปทาวาจตุปปทา	
สัพเพมนุสสภัตติกา	วิวาทเหตุสัญญาณกทรัพย์
๑๒. ปฐวีวิภัตติวาจา	แบ่งที่ดินเรือกสวนไร่นา
๑๓. อัญญังโทสปโรหิตัง	ใส่ความท่าน
๑๔. ปริฆาตัง	ฆ่าฟันท่าน
๑๕. ฆมรังคัจเณ	ลักทำชู้
๑๖. อิตถิปุริสวิกเต	ลักษณะผัวเมีย
๑๗. วิภัตติชนเหตุ	ลักษณะแบ่งสิน
๑๘. อักขวัตตปรีภาโค	ลักษณะเล่นการพนัน

คาถาพระธรรมศาสตร์ไทย

แสดงมูลแห่งตุลาการ ๑๐ ประการ

อินทภาโส ชัมมานุญโญ	สักขี จ สักขีเนทโก
อัญญมัญญังปฎิภาโส	ปฎิภาณัญจ เนทโก
อัญญคาโห อัญญกุโฏ	ทณโทโจทกเนทโก
อักษทสสาทสัญเจว	เอเต มุลา ปกิตติตา

มูลคดีแห่งตุลาการ ๑๐ ประการ

ที่แปลไว้ในกฎหมาย เทียบด้วยหมวดกฎหมายกรุงเก่า เป็นดังนี้

๑. อินทภาโส อินทภาส ได้แก่ลักษณะอินทภาสและลักษณะ
ตุลาการ
๒. ชัมมานุญโญ พระธรรมนุญ ได้แก่พระธรรมนุญ
๓. สักขี พยาน ได้แก่ลักษณะพยาน
๔. สักขีเนทโก ตัดพยาน เอาไว้ในลักษณะรับฟ้อง
๕. อัญญมัญญังปฎิภาโส แก่ต่างว่าต่าง เอาไว้ในลักษณะรับฟ้อง
๖. ปฎิภาณัญจเนทโก ตัดสำนวน เอาไว้ในลักษณะรับฟ้อง
๗. อัญญคาโห รับฟ้อง ได้แก่ลักษณะรับฟ้อง
๘. อัญญกุโฏ ประวิง เอาไว้ในลักษณะรับฟ้อง
๙. ทณโท พรหมทัณฑ์ เอาไว้ในกรรมศักดิ์
๑๐. โจทกเนทโก ตัดฟ้อง เอาไว้ในลักษณะรับฟ้อง

คาถาแสดงมูลคดีวิวาท ๒๙ ประการ

อินฺธฺย รัญญฺย ชนโจรหารัง	อธัมมทาสฺสชวักตตภาคัง
ปรัสส ทานัง คหณัง ปุเนว	ภตฺติกอักษปฺปฏิจารชุตตา
ภณฺทญฺจ เกษยาวิกยาหวารัง	เขตตาทีอามวนาทีฐานัง
ทาสิง ทาสัง ปหรัญฺจ ชุงสา	ชายมปตักัสส วิปัตติเกทา
สังคามโทสาปิจ ราชทฺฎฺโง	ราชาณสูงกาทีวิวาทปัดโต
ปรมปสฺสโยหปิจ อตฺตอาณัง	อิตฺยกาโร วิวิโร ปเรสํ
ฐานาวิตกกัมมพลากระเน	ปุตตาทีอาทาคนาสเหว
เหตุปฏิจจัมมชการณังวา	อักษาปนาบุญ ชนูปนิกขา
อาถัพพนิกาปิจ ภณฺทเทยยัง	เตตาเวลลิกคณฺวีวากัง
ปัจจุทธรนตัง ตุ วิวาทมูลา	เอกุนติงสาทีวาทปํ วุตตา
โปรากวินา วรธัมมสตัเถติ	

มูลคดีวิวาท ๒๙ ประการ

- ที่แปลไว้ในกฎหมาย เทียบด้วยกฎหมายกรุงเก่า เป็นต้น
๑. อินฺธฺยชนัง กุณฺหํ ได้แก่ลักษณะกุณฺหํ
 ๒. รัญญฺยชนโจรหารัง ฉ้อพระราษตรพฺย เอาไว้ในลักษณะ
อาญาหลวง
 ๓. อธัมมทาสฺสชวักตตภาคัง มรตก ได้แก่ลักษณะมรตก
 ๔. ปรัสสทานังคหณังปุเนว ให้ปัน เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเสร็จ
 ๕. ภตฺติกา จ้างวาน เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเสร็จ
 ๖. อักษปฺปฏิจารชุตตา เล่นพนัน เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเสร็จ

๗. ภัณฑัญญเกยยาวิกยัง ชื่อชาย เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเสร็จ
๘. อวหารัง โจรกรรม ได้แก่ลักษณะโจร
๙. เขตตาทีฐานัง ที่นา เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเสร็จ
๑๐. อารามวนาทีฐานัง ที่สวน เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเสร็จ
๑๑. ทาสิงทาสัง ทาส ได้แก่ลักษณะทาส
๑๒. ปหรัญจุงสา ตบตีคำว่า ได้แก่ลักษณะวิวาท
๑๓. ซาหมัปติกัสสวิปัตติเกทา ผัวเมีย ได้แก่ลักษณะผัวเมีย
๑๔. สังคามโทสา สงคราม ได้แก่ลักษณะอาญาศึก
อยู่ในลักษณะฆบตศึก
๑๕. ราชทุญฺโฐ ฆบต ได้แก่ลักษณะฆบต อยู่ใน
ลักษณะฆบตศึก
๑๖. ราชานัง ละเมิดพระราชบัญญัติ ได้แก่ลักษณะอาญาหลวง
๑๗. สุกกาทีวิวาทปัตโต อากรชนอนตลาต เอาไว้ในลักษณะอาญาหลวง
๑๘. ปรัมปัสโยห ช่มเหล่งท่าน ได้แก่ลักษณะอาญาราชฎ์
๑๙. อิตฺยิกาโร ที่กระหนาบคาบเกี่ยว เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเสร็จ
๒๐. ฐานาวตีกัมมพลากร บุกรุก เอาไว้ในลักษณะอาญาราชฎ์
๒๑. ปุตตาทีอาทาคมนาสเหว ลักพา ได้แก่ลักษณะลักพา
๒๒. เหตุูปฺภิจจอรฺทฺธิรณัง สาเหตุ เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเสร็จ
๒๓. อักขาปนายู เกษียณอายุ ได้แก่กรรมศักดิ์ |
๒๔. ธนูปนิกขา ฝากทรัพย์ เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเสร็จ
๒๕. อาถัพพนิกา กระทำกฤตยากรรม เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเสร็จ
๒๖. ภัณฑเทยยัง เช้า เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเสร็จ

๒๗. ดาวกาลิก	ยิม	เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเสร็จ
๒๘. คณวิภา	บันหมุชา	ได้แก่มูลคดีวิวาท
๒๙. บัฏฐธรรณ	อุทธรณ์	ได้แก่ลักษณะอุทธรณ์

กฎหมายกรุงเก่าอยู่นอกมณฑลเทศาภิบาล มีพระธรรมนูญ เพราะเป็นต้น
มาติกา ๑ กฎมนเทียรบาล ๑

ที่หนังสือพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระเอกาทศธรรมทรงตั้ง
พระราชกำหนดกฎหมายพระอัยการ นำเข้าใจว่าจะจัดประมวลกฎหมาย
เข้ามณฑลเทศาภิบาลอย่างว่ามานี้เอง แต่เมื่อข้าพเจ้าไปกราบทูล
หาหรือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีรับสั่งว่า
กาถาที่ปรากฏในกฎหมายไทย ตั้งแต่คำนัมสการจนพระธรรมนูญ
สำนวนภาษามคธวิปาสไม่เรียบร้อย คล้ายกับกาถาคำนัมสการในหนังสือ
ไตรภูมิพระร่วง เกือบจะสันนิษฐานว่าผู้แต่งเป็นคนเดียวกันได้ ดังนี้

ทางภาษาในหนังสือเป็นหลักสำหรับวินิจฉัยเวลาและประเภทที่แต่ง
หนังสืออยู่อย่าง ๑ ซึ่งจะไม่นำพาไม่ได้ เมื่อปรากฏว่ามีกาถาซึ่งแต่งครั้ง
สุโขทัย (คือกาถานัมสการในหนังสือไตรภูมิพระร่วง) แห่ง ๑ และกาถาใน
พระธรรมนูญกฎหมายไทยอีกแห่ง ๑ เป็นสำนวนเดียวกัน ถ้าเชื่อว่า
กาถาไตรภูมิพระร่วงแต่งครั้งสุโขทัย ก็จะเชื่อว่ากาถาพระธรรมนูญไทย
แต่งครั้งสมเด็จพระเอกาทศธรรมไม่ได้เอง เพราะห่างกันหลายร้อยปีนัก
จะว่าได้พระธรรมนูญฉบับรามัญเข้ามา แต่ครั้งสุโขทัยแต่งกาถา
พระธรรมนูญไทยขึ้นคราว ๆ เดียวกัน จัดกฎหมายเข้าเป็นหมวดหมู่
ตามพระธรรมนูญอย่างกล่าวมาแล้วแต่ครั้งสุโขทัย ส่วนข้างภาษาไทย
ในกฎหมายก็เห็นได้ว่าโดยมากเป็นของแต่งใหม่เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็น
ราชธานี เป็นข้อขัดข้องแก่การที่จะตัดสินอยู่ มีทางที่จะสันนิษฐานอีก

อย่าง ๑ คือการกำหนดมาตรการเรื่องไต่ถามพระร่วงนั้น ของเดิมภาษามครจะไม่มี จะเพิ่มมาแต่ชั้นใหม่ในครั้งกรุงเก่า ถ้าเช่นนั้นความสันนิษฐานที่ว่าเพิ่มจกกฎหมายเข้าหมวดพระธรรมศาสตร์ เมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถพอจะเป็นได้ การสอบกฎหมายทางที่เนื่องด้วยพงศาวดารดังอธิบายมานี้ แสดงโดยอัตโนมัติของข้าพเจ้าอาจจะผิดจะพลาดได้ ถ้าผิดพลาดไปข้าพเจ้าขออภัยแก่ท่านผู้อ่าน

กรุงศรีอยุธยาแต่งข้าราชการให้นำเครื่องสักการ ไปบูชาพระมาลีเจดีย์ เมืองหงสาวดี

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑ เรื่องพระมาลีเจดีย์ หน้า ๔๙

พระยาเชียงทองเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ว่ายังมีพระอาจารย์พระองค์หนึ่ง มาถวายพระพรว่า สมเด็จพระพุทธเจ้ายังทรงพระทรมานอยู่นั้น เสด็จพระราชดำเนินไปสู่ลังกาทวีป เป็นเหตุด้วยพระภิกษุ ๒ องค์วิวาทกัน สมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จออกจากเมืองลังกาทวีป มาสู่พระเชตุพนเมืองสาวัตถี จึงตรัสพระธรรมเทศนาแก่พระอานนท์ว่า สืบไปเมื่อหน้า เมืองสาวัตถีจะกลายเป็นเมืองหงสาวดี เหตุว่าจะมีภษัตริย์องค์หนึ่งทรงพระนามชื่อว่า พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช จะสร้างพระมาลีเจดีย์องค์หนึ่งในกลางพระนครและพระมหากษัตริย์นั้นมีศรัทธายิ่งนัก ให้เปิดประตูเมืองทั้งสี่ทิศ ให้คนเข้า ๒ ประตู ออก ๒ ประตู จึงพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชตรัสสั่งชาวพระคลัง ให้เอาทองคำมากองไว้ในพระนคร ถ้าคนเข้าไปช่วยทำพระมาลีเจดีย์นั้น ก็ให้รับเอาทองคำตำลึงหนึ่งก้อน

จึงให้ช่วยทำการ และทุกวันนี้ยังปรากฏมีอยู่ และพระมาลีเจดีย์นั้นอยู่ที่ศ
อุดรพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ครั้นแจ้งประพาศเหตุแล้วก็มีพระทัยยินดีนัก
จุลศักราช ๔๑๓ ปีชวดตรีศก จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งขุนการเวก และ
พระยาศรีธรรมราชา ภูตราชราชวัตรเมืองอินทร์ ภูตราชกินเมืองพรหม
ยกกระบี่ตรนายเพลิงกำจาย นายข้านององครักษ์ นายหาญใจเพชร นาย
เต็จสงคราม ข้าหลวง ๘ นายกับไพร่ ๕๐๐ คนเอาเครื่องบูชาขึ้นไปถวาย
พระมาลีเจดีย์ และข้าหลวงขุนการเวกยกออกจากกรุงแต่ ณ วันพฤหัสบดี
เดือนอ้ายขึ้น ๑๑ ค่ำ ไปทางสุพรรณบุรี ไปถึงบ้านชะบา ยกแต่บ้านชะบา
ไปถึงเมืองพระยาเจ็ดตน ยกจากเมืองพระยาเจ็ดตนไปถึงบ้านรังงาม ยก
จากบ้านรังงามไปด่านทราย ยกจากด่านทรายไปถึงเจ้าบุ๋หิน ยกแต่เจ้าบุ๋หิน
ไปจากแม่น้ำชุมเกรียนั้น มีพระพุทธรูปไสยาสน์องค์หนึ่งทองสัมฤทธิ์
พระองค์ยาว ๕ เส้น ขุนการเวกและข้าหลวงทั้งปวงก็ชวนกันเข้าไป
นมัสการ จึงตั้งสัจจาธิษฐานว่า ขอเคชะพระบารมีพระพุทธรูปไสยาสน์ให้
ข้าพเจ้าทั้งปวงนี้ไปถึง ได้มนัสการพระมาลีเจดีย์ในเมืองหงสาวดีสำเร็จ
ความปรารถนานั้นเถิด ข้าหลวงทั้งปวงกราบถวายบังคมนมัสการ ก็ลา
ออกจากแม่น้ำชุมเกรียนก็ไปถึงเขาฝรั่งยางหิน ไปถึงตำบลเขาหลวงพอสัน
แดนกรุงศรีอยุธยา ไปถึงด่านทุ่งเขาหลวงสันเขตนับได้ ๓๘ วัน
ครั้นแล้วจึงตั้งสัจจาธิษฐานอีกครั้งหนึ่ง ยกออกจากที่ ขุนการเวกกับ
ข้าหลวงทั้งปวง จึงตั้งมนัสการพระศรีรัตนตรัย แล้วก็ยกไปหากระยะบ้าน
ไม่มีผู้คนเดินเลย บ่ายหน้าต่อทิศอุดร เป็นป่าใหญ่เดินไปไม่ต้องแตก
เป็นทุ่งอยู่กลางเป็นป่าละเมาะ คนทั้งปวงสันอาหารกินแต่ผลไม้เป็นอาหาร
สันหนทาง ๓๐ วัน จึงเข้าเมืองหงสาวดี มีตำบลบ้านพราหมณ์รายไปข้าง
ขุนการเวกกับข้าหลวงทั้งปวงเดินต่อ ๆ กันไป สันหนทางนั้น ๓๐ วัน จึงถึง

เมืองหงสาวดีนั้น คิดเข้ากันสิ้นทาง ๒ เดือนกับ ๒๑ วัน จึงเข้าเมือง
หงสาวดี ขุนการเวกกับพระยาศรีธรรมราชาข้าหลวงทั้งปวงพากันเข้าไป
ในพระอารามพบปะชาวรูปหนึ่ง ขุนการเวกจึงถามปะขาวว่า อารามนี้
ท่านผู้ใดเป็นใหญ่ ปะขาวบอกว่าพระสังฆราชา ขุนการเวกและข้าหลวง
ทั้งปวงจึงเข้าไปนมัสการพระสังฆราชา ๆ จึงชักใช้ไต่ถามว่า อุบาสก
ทั้งปวงนี้มาแต่สถานที่ใดหรือ ขุนการเวกกราบทูลพระสังฆราชาว่า ข้า
พระพุทธเจ้าทั้งปวงนี้ เป็นข้าทูลละอองสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุง
ศรีอยุธยาฯ มีพระกมลหฤทัยเลื่อมใสศรัทธาในพระมาลีเจดียย์ยิ่งนัก จึง
ตรัสใช้ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงนี้ คุ่มเอาเครื่องสักการบูชาพอสสมควร
ขึ้นมานมัสการพระมาลีเจดียย์นั้น พระสังฆราชาปราศรัยว่า อาตมภาพ
ขออนุโมทนา ด้วยพระราชทรัพย์แห่งพระองค์นั้นเกิด วันนี้นำไปอยู่
สำนักให้สบายก่อนเถิด ต่อพຸ່ງนี้จะให้ปะขาวนำไปนมัสการตามความ
ปรารถนา

ครั้นรุ่งเช้า พระสังฆราชาให้ปะขาวนำข้าหลวงทั้งปวงเข้าไปใน
อาราม ทำประทักษิณพระระเบียงนั้นได้รอบหนึ่ง และพระระเบียงนั้น
เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขุนการเวกจึงให้นายน้อยหาญใจเพ็ชรวัดพระระเบียง
ข้างหนึ่ง แต่ยาวได้ ๒๐ เส้น ชื่อพระระเบียงยาว ๒ เส้น ๑๐ วา มีพระพุทธรูป
รายรอบหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ทั้งสิ้น เป็นพระพุทธรูปสูง ๑๐ วา
เสาพระระเบียงแปดเหลี่ยม แต่ละเหลี่ยมนั้นวัดได้ ๙ ศอก สูงถึงท้องช่อวัด
ได้ ๒๐ วา ก่ออิฐกระซบรักแล้วฉาบปูน หุ้มด้วยทองแดงหนา ๓ นิ้ว และ
ที่แปลกลอน ระแนง ระเบียงทำด้วยไม้แก่น พื้นพระระเบียงลาดด้วยตีบุก
หน้า ๑๒ นิ้ว ขุนการเวกและข้าหลวงทั้งปวง ก็เข้านมัสการในพระระเบียง
พอเพลาลบค่ำ ก็ชวนกันกลับมากำลัง

ครั้นเพลารุ่งเช้า พระสังฆราชาให้ปะชวณำขุนการเวกและข้าหลวง
 ทั้งปวง ขึ้นไปนมัสการพระมาลีเจติย คือองค์พระมาลีเจติยธาตุ ขุนการเวก
 และข้าหลวงทั้งปวงก็เข้าไปถึงต้นบันไดไต่พระมหาธาตุ นายหาญใจเพชร
 วัดฐานพระมาลีเจติยนั้น ท่านหนึ่งยาว ๓๕ เส้น ๕ วา ทั้งสี่ท่านยาว ๑๔๑
 เส้น บันไดขึ้นพระมาลีเจติยนั้นทำด้วยทองแดง ตั้งลงกับอิฐ แม่บันได
 รอบใหญ่ ๔ กำกึ่ง ลูกบันไดใหญ่รอบ ๓ กำ ปะชวณำขุนการเวกข้าหลวงทั้ง
 ปวง ขึ้นไปบูชาพระมหาธาตุนี้ กว้าง ๒ เส้น สูงได้ ๕ เส้น มีหงส์
 ทองคำ ๔ ตัว เข้าประชุมกันเป็นแท่นรอง พระพุทธรูปบนหลังหงส์ ๒๐๐
 องค์ แต่ละวันทองคำทั้งแท่ง สูง ๒ ศอก และข้อเท้าหงส์นั้นใหญ่รอบ ๑๑
 กำ ตัวหงส์นั้นสูง ๑๖ ศอกทำด้วยทองคำทั้งแท่ง และองค์พระมหาธาตุ
 แผ่นทองคำเป็นแผ่นอิฐ หนานั้น ๓ นิ้ว กว้าง ๓ ศอกยาว ๕ ศอก ทองคำ
 หุ้มองค์พระมหาธาตุขึ้นไปจนถึงยอด แล้วเอาลวดทองแดงร้อยหูกกันเข้า
 เอาสายโซ่คล้องเข้าเป็นตาข่ายหุ้มรั้วข้างหนึ่งขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง และยอด
 พระมาลีเจติยมีลูกแก้วใหญ่ได้ ๕ อ้อมมัจฉิมบุรุษ ขุนการเวกและข้าหลวง
 ทั้งปวงขึ้นแต่เชิงบันไดนั้นแต่เข้า ขึ้นไปถึงประตูพระมาลีเจติย พอเพล
 เที่ยงก็ได้นมัสการ แล้วกลับมาถึงเชิงบันไดก็พอค่ำ พื้นพระมาลีเจติยซึ่ง
 รองหงส์เหยียบอยู่นั้น ดาดด้วยแผ่นเงินหนา ๓ นิ้ว กว้าง ๓ ศอกเป็นสี่
 เหลี่ยม ปะชวณำบอกข้าหลวงว่า เหล็กกระดูกพระมาลีเจติยที่ร้อยลูกแก้วนั้น
 ใหญ่รอบ ๑๑ กำ ขุนการเวกจึงถามว่า พระมาลีเจติยใหญ่นักหนาละ
 นี้ คือ ท่านผู้ใดสร้าง ปะชวาจึงบอกว่า พระพุทธศักราช ๒๑๑ ปี ยังมี
 พระมหากษัตริย์องค์หนึ่งทรงพระนามชื่อว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช
 สร้างพระมาลีเจติยไว้ นั้น ให้เปิดประตูเมืองทั้งสี่ทิศ ให้คนเข้า ๒ ประตู
 ให้ออก ๒ ประตู เอาทองกองไว้ ถ้าผู้ใดรับเอาทองคำตำลึงหนึ่งแล้ว

จึงให้ผู้นั้นเข้าไปทำการ ถ้าผู้ใดมารับเอาทองคำตำสิ่งหนึ่งนั้น ก็มีได้ให้เข้าไปทำการเลย ทำการพระมาลีเจดีย์นั้น แต่คนตกตายทำบัญชีไว้ได้ถึง ๔ โกฎิ และคนตายครั้งนั้น พระอรรถกถาจารย์เจ้าผู้รู้วิสัยเห็นว่าได้ไปสวรรค์ทั้งสิ้น และขุนการเวกจึงถามปะขาวว่า เมื่อก่อนนั้นก่อด้วยอิฐหรือๆ ศิลาปะขาวบอกว่าก่อด้วยอิฐ จึงนำขุนการเวกไปดูอิฐที่เหลือนั้นสัก ๑๐๐ แผ่น ขุนการเวกก็ให้วัดแผ่นอิฐนั้นหน้า ๔ ศอก ๖ นิ้ว โดยกว้าง ๕ ศอก โดยยาว ๕ วา ๒ ศอก ขุนการเวกจึงถามปะขาวว่าในเมืองหงสาวดีนี้ยังมีสิ่งใดประหลาดอยู่บ้าง ปะขาวจึงนำขุนการเวกกับข้าหลวงทั้งปวงไปดูบ่อน้ำมันดิน น้ำมันงา ขุนการเวกจึงให้วัดบ่อน้ำมันดินนั้น โดยยาวเส้นหนึ่งกับ ๕ วา จตุรัสทั้งสองบ่อ ขุนการเวกจึงถามว่าผู้ใดทำไว้ ปะขาวบอกว่าน้ำมันดินนั้น ท้าวมหาพรหมประดิษฐานไว้สำหรับพระภิกษุสามเณรปะขาวนางชีทั้งปวง ให้เป็นยาทาแก้เมื่อยขบ แก้เจ็บหลัง กับแก้ถื่นมิทธะเียบบเหงาหาวนอน แล้วก็ให้ทานสัตว์ทั้งหลายกินแก้โรคต่าง ๆ มีเรี่ยวแรงทำการได้สะดวก และบ่อน้ำมันงานั้น พระอินทราชาธิราชใช้ให้พระเวศุกรรมเทวบุตรลงมาประดิษฐานไว้ ให้พระสงฆ์ตาม ถูหนังสือและบูชาพระศรีรัตนตรัยเจ้า และให้ทานสัตว์ทั้งหลาย ตามแต่ผู้ใดจะปรารถนา ขุนการเวกและข้าหลวงทั้งปวงก็กลับมาหาพระสังฆราชาฯ ว่าพຼ່ງนี้จะให้ปะขาวนำไปนมัสการพระเชตุพนมหาวิหาร ข้าหลวงทั้งปวงก็กลับมาที่อยู่ ครั้นเพลารุ่งเช้า ปะขาวก็นำขุนการเวกและข้าหลวงทั้งปวงไปที่พระเชตุพนมหาวิหารและบันไดนั้น ขุนการเวกให้วัดบันไดก่ออิฐโดยกว้างได้ ๑๗ เส้น กับ ๑๐ วา แต่เชิงบันไดขึ้นไปบนถนน ๑๕ เส้น ถนนยาวได้ ๑๗ เส้นกับ ๑๐ วา ปะขาวก็พากันเข้าไปในพระเชตุพนชั้นใน กว้าง ๓๐ เส้นกับ ๑๐ วา เสาก่อด้วยอิฐเป็น ๘ เหลี่ยม วัดดูแต่เหลี่ยมหนึ่งได้ ๗ วา แต่ประตูพระ

เชตุพนเข้าไปจนถึงพระอาสนบัลลังก์ที่ตรัสพระธรรมเทศนาไว้ได้ ๓๗ เส้น
 กับ ๑๐ วา ต้านแปพระเชตุพนยาวได้ ๗๕ เส้น เสาสูงถึงช่อวักได้ ๑ เส้น
 ๑๐ วา พระรัตนบัลลังก์อยู่หว่างกลางห้องหนึ่งนั้น พื้นบนคาคด้วยทองคำ
 หนา ๓ นิ้ว มีพื้นลดลงมาอีกห้องหนึ่งคาคด้วยนากหนา ๓ นิ้ว มีพื้นลดลง
 มาอีกชั้นหนึ่งคาคด้วยเงินหนา ๓ นิ้ว รอบรัตนบัลลังก์ทั้งสี่ด้าน ที่อาสนะ
 พระสงฆ์กว้าง ๓ เส้น พื้นนั้นคาคด้วยเงินหนา ๓ นิ้ว ที่พื้นบริษัถ์นั้น
 คาคด้วยตีบุกหนา ๕ นิ้ว นับเสาพระเชตุพนได้ ๓๐๐๐ เสา มีกำแพงแก้ว
 รอบพระเชตุพนสูง ๑๐ วา ขุนการเวกจึงถามปะขาวว่า พระเชตุพนนี้ท่าน
 ผู้ใดสร้าง ปะขาวบอกว่า อนาคตินทิคมหาเศรษฐี สร้างถวายแก่สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้า ที่อนันต์เป็นท้าวแสนเจ้าเขต จึงให้ซื้อพระเชตุพนมาหาวิหาร ตาม
 นามพระราชาผู้เจ้าของสวน มหาเศรษฐีสร้างสิ้นทรัพย์ถึง ๔๔ โกฎิ
 สร้างพระเชตุพนขึ้นจนสำเร็จ มหาเศรษฐีจ้างแต่คนในเรือนแห่ง
 มหาเศรษฐีนั้นเองให้ทำการ จ้างทองคำเสมอกันละตำลึงทอง คนใน
 เรือนมหาเศรษฐีนั้นนับได้ ๑๒ อโหสิณี มหาเศรษฐีนั้นอยู่กลางปราสาท ๗
 ชั้น มีกำแพงแก้วสูง ๒ วา ขุนการเวกจึงถามปะขาวว่า เมื่อสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าตรัสพระธรรมเทศนานั้น พระสงฆ์และบริษัถ์นั่งเต็ม
 พระเชตุพนหรือมิได้ ปะขาวบอกว่า เมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าตรัสพระ
 ธรรมเทศนานั้น พระสงฆ์และบริษัถ์เต็มออกไปจนกำแพงแก้วแล้วยัง
 มีพอ บริษัถ์ยังเหลืออยู่นั้นก็เป็นอันมาก ปะขาวกับขุนการเวกและคน
 ทั้งปวงก็กลับมา ขุนการเวกให้วัดทางแต่พระเชตุพนมาถึงพระมาลีเจดีย์
 เป็นทาง ๒๕ เส้น ก็พากันนมัสการพระสังฆราชาๆ ก็ปราศรัยว่า อุบาสก
 ไปนมัสการพระเชตุพนเห็นสนุกที่อยู่หรือ ขุนการเวกกับข้าหลวงทั้งปวง
 จึงกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้มาพบมาเห็นทั้งนี้ก็เป็นบุญลาภ

แก่ข้าพระพุทธเจ้าหนักหนา ได้มานมัสการบูชาเกิดความยินดีหาที่สุดมิได้
 พระสังฆราชาจึงสั่งให้ปะชวานำไปตู่ระฆังทองหล่อหนา ๑๑ นิ้ว ปากกว้าง
 ๕ วา ๒ คอก สูง ๑๑ วา ไม้ตีระฆังใหญ่รอบ ๓ กำ ยาว ๓ วา โโรงระฆังสูง
 ๑๕ วา เสา^๕นั้นไม้แก่น ข้าหลวงทั้งปวงก็กลับมานมัสการพระสังฆราชา ชุน
 การเวกจึงถามว่า พระสงฆ์เจ้ามีสักกอาราม เป็นพระสงฆ์มากน้อยสักเท่าใด
 พระสังฆราชาจึงบอกว่า พระสงฆ์มีแต่อารามเดียวเท่านั้น มีบัญญัติมีพระ
 พร^๖รชาเป็นพระสงฆ์ ๒๐๐,๐๐๐ กับ ๓ พระองค์ พระสังฆราชาจึงถามชุน
 การเวกว่า พระสงฆ์เจ้ากรุงศรีอยุธยา^๗นี้ ผ้าอันใดเป็นผ้าพระสมณะสำรวม
 ชุนการเวกกราบทูลว่า พระสงฆ์ในกรุงศรีอยุธยา ฝ่ายคันถธุระ ทรงผ้า
 รัตตกัมพลแดง ฝ่ายวิปัสสนาย่อมทรงเหลือง พระสังฆราชาก็ว่า ทรงผ้า
 รัตตกัมพลแดงนั้น ได้ชื่อว่าพระพุทธชินโรสแท้จริง และพระสังฆราชา
 ว่าในเมืองหงสาวดีนั้นทรงผ้าแดงทั้งสิ้น พระสังฆราชาจึงเขียนอักษรสั่งให้
 ชุนการเวก^๘นั้นตัวหนึ่ง ถ้าจะว่าเป็นอักษรขอมเรียกว่า ติ ว่าตามอักษร
 ไทยเรียกตามตัวว่า เลข ๗ ก็พิเคราะห์โดยธงชัย ก็ได้ทั้งสามตัวนั้นแล
 เลข ๗ ตัวนั้นได้แก่เมืองหงสาวดี ติ นั้นได้แก่เมืองลังกาทวีป ตะ นั้นได้แก่
 กรุงศรีอยุธยา เหตุว่าเป็นเมืองท่าน้ำ ต่ำกว่าเมืองเชียงใหม่ ๑๕๐ เส้น
 พระสังฆราชาจึงเขียนเป็นบาลีแปลตติบทวิเคราะห์เป็นคำไทยส่งให้ชุน
 การเวก ให้เอาจึงไปถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโพ้นเถิด ชุนการเวก
 กับข้าหลวงทั้งปวงอยู่ได้ประมาณ ๒๕ วัน และคนซึ่งไปถวาย ๕๐๐ นั้น ที่
 ประมาทไม่ตั้งอยู่ในศีล กล่าวมั่วสาทำปาณาติบาตตายเสียที่ตามระยะทาง
 ๓๐๐ คน ที่เห็นสบายสนุกนั้นก็ลาบวชอยู่ ณ เมืองหงสาวดี ๕๐ คน
 ชุนการเวก พระยารัชมรรชา ข้าหลวง ๘ นาย กับไพร่ ๑๕๐ ก็กราบลา
 พระสังฆราชากลับคืนมายังกรุงศรีอยุธยา ครั้นถึงแล้วก็เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัว แล้วก็กราบทูลแจ้งประพตฺติเหตุ ซึ่งพระสั้งฆราชจกหมาย
สั่งมานั้น ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายหนังสือพระสั้งฆราชานั้น พระเจ้า
อยู่หัวมีพระทัยปริิตาภิรมย์หรรษายิ่งนัก ทรงพระกรุณาตรัสถามข้าหลวง
ทั้งปวงต่าง ๆ แล้วพระราชทานรางวัลต่าง ๆ ตามควร ชุนการเวก พระยา
ธรรมราชา ภูตาสวัคเมืองอินทร์ ภูตาสกินเมืองพรหม นายเพลิงกำจาย
นายข่านององครักษ์ นายหาญใจเพชร นายเต็จสงคราม กับไพร่ ๑๕๐
คน บรรดามาด้วยกันทั้งสิ้นนั้น ก็กราบถวายบังคมลาบวช ทรงพระกรุณา
โปรดให้บรรพชาตามเลื่อมใสศรัทธา

พระยาเกียรติ พระยาพระรามสวามิกักดิ์ ในรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ หน้า ๒๓๓

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีนั้น มิได้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ตำริว่าพระ
นเรศวรประกอบไปด้วยบุญญาหลักแหลมลึกซึ้ง ทั้งการสงครามก็องอาจ
กล้าหาญ นานไปเห็นจะเป็นเสี้ยนหนามศัตรูต่อเมืองหงสาวดีเป็นมั่นคง
จำจะคิดเทครว้อพพหั่วเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวง มาไว้เป็นกำลังในเมือง
หงสาวดี การศึกพระนเรศวรก็จะถอยกำลังลง ครั้นตำริแล้ว จึงตรัสให้
นันทสุกับราชสังครำถือพล ๑๐,๐๐๐ ไปตั้งยั้งนางอยู่ ณ เมืองกำแพงเพชร
นันทสุกับราชสังครำก็ยกไปตั้งทำการอยู่ ณ เมืองกำแพงเพชรตามรับสั่ง
ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีก็คิดเป็นอุบายให้มีศุภอักษรไปถึงพระนเรศวรว่า บัดนี้
กรุงรัตนบุรอังวะเป็นขบถแข็งเมืองต่อพระนครหงสาวดี ให้เชิญพระ
นเรศวรยกมาช่วยการสงครามที่กรุงรัตนบุรอังวะ สมเด็จพระนเรศวรเป็น

เจ้าแจ้งดังนั้นสำคัญว่าจริง ก็เสด็จลงไปทูลลาสมเด็จพระราชบิดา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับบัญชาตาม สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็กราบถวายบังคมลาขึ้นมายังเมืองพิษณุโลก จึงกำหนดให้ตรวจเตรียมพลนครจำเครื่องแสนหนึ่ง ช้างเครื่อง ๘๐๐ ม้า ๑,๕๐๐ ไร่ให้พร้อม ณ วันอาทิตย์เดือน ๓ แรม ๖ ค่ำ ปีฉลูสัปตศก (พ.ศ. ๒๑๐๘) เพลา ๑๑ ท่ม ๔ บาท ประกอบด้วยเพชรฤกษ์ เสด็จทรงพระคชาธาร พร้อมด้วยพยุหแสนยากร ทอดพระเนตรเห็นพระสารีริกบรมธาตุเสด็จปาฏิหาริย์แต่บุรพทิศ ผ่านพระคชาธารไปโดยบังฉิมทิศ เท้าผลมะพร้าวปอกแล้ว จึงเสด็จยาตราทัพออกไปโดยประตูชัยแสน ไปถึงตำบลวัดยม ท้ายเมืองกำแพงเพชรเวลาบ่าย ๕ โมง เกิดวาทพยุพต์ตกท่าใหญ่ แผ่นดินไหวเป็นอัศจรรย์ ครั้นรุ่งขึ้นก็ยกทัพหลวงเสด็จไปถึงเมืองกำแพงเพชร ตั้งประทับแรมอยู่ตำบลหนองปลิง ๓ เวนแล้ว ก็ยกไปโดยทางเชียงทองกุ่มตเหมา

[หน้า ๒๓๔]

ฝ่ายสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า เสด็จยกพยุหแสนยากรไปถึงเมืองแครง ณ วันพฤหัสบดีเดือน ๖ ขึ้น ๑ ค่ำ ขณะนั้นรู้ข่าวไปถึงซำแซงยกย่องเจ้าเมืองแครง ให้ปลัดเมืองออกมาทูลว่า ขอเชิญเสด็จพักพลอยู่แต่นอกเมืองแครงก่อน สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ก็ให้พักพลอยู่ใกล้อารามพระมหาเถรคันฉ่อง แล้วตรัสให้ข่าวขึ้นไปถึงพระเจ้าหงสาวดีว่า ยกทัพมาถึงเมืองแครงแล้ว พระเจ้าหงสาวดีทราบดังนั้น มีความยินดีว่า ครั้นนี้สมความคิดแล้ว จึงให้จัดกองทัพหนึ่งออกไปข่มไว้ต่อทางพระนเรศวรจะขึ้นมานั้น ไกลเมืองหงสาวดีวันหนึ่ง แล้วตรัสให้พระยาเกียรติ พระยาพระรามลงไปรับ ถ้าพระนเรศวรยกล่วงขึ้นมาถึงแล้ว เราจะยกทัพหลวงออกตีหน้า ให้พระยาเกียรติพระยาพระราม เอากองทัพหน้า

กระหนาบหลัง จับเอาพระนเรศวรประหารชีวิตเสียให้จงได้ เมืองหงสาวดี
จึงจะเป็นอิสราฟไพศาลกว่านครทั้งปวง พระยาพระราม พระยาเกียรติ
กราบถวายบังคมลาไปเมืองแครง ก็ทูลสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าว่า
พระเจ้าหงสาวดีให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองนี้มารับเสด็จขึ้นไป ทูลเท่าที่นั้น
แล้วก็ถวายบังคมลาไปนมัสการพระมหาเถรคันฉ่องผู้เป็นอาจารย์ แจ้ง
ความซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดทำการทั้งปวงนั้น ให้พระมหาเถรคันฉ่องฟัง
ทุกประการ พระมหาเถรคันฉ่องแจ้งดังนั้น มีใจกรุณาแก่สมเด็จพระ
นเรศวรเป็นเจ้า เพื่อว่าหาความผิดมิได้ อนึ่งด้วยพระราชกฤษฎาภินิหาร
บารมีสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า จะได้บำรุงพระบวรพุทธศาสนาอาณา
ประชาราษฎร์ ให้ถาวรวัฒนาการสืบไป ครั้นเพลาค่ำก็พาพระยาพระราม
พระยาเกียรติเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า แล้วถวายพระพรว่า
พระยาพระราม พระยาเกียรตินี้ เป็นสานุศิษย์รูปมาบอกว่า พระเจ้า
หงสาวดีคิดประทุษร้ายต่อพระองค์ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าแจ้งดังนั้น
ก็ตรัสถามพระยาพระราม พระยาเกียรติ ว่าเหตุผลประการใดพระเจ้า
หงสาวดีจึงคิดจะทำร้ายเรา พระยาพระราม พระยาเกียรติ ก็กราบทูล
ตามความซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดและสั่งนั้นถวายทุกประการ สมเด็จพระ
นเรศวรเป็นเจ้าได้ทรงทราบก็น้อยพระทัย คิดอาฆาตแก่พระเจ้าหงสาวดี
จึงตรัสแก่พระมหาเถรคันฉ่องว่า ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าเมตตาบอกเหตุการณ์
แก่ข้าพเจ้าทั้งนี้ พระคุณนั้นหาที่สุดมิได้ อันพระผู้เป็นเจ้าจะอยู่ในเมือง
มอญนี้ พระเจ้าหงสาวดีแจ้ง อันตรายก็จะมีเป็นมั่นคง ข้าพเจ้าจะนำ
พระผู้เป็นเจ้ากับพระยาเกียรติ พระยาพระราม และญาติโยมทั้งปวงลงไป
อยู่ ณ กรุงพระมหานครศรีอยุธยา จะได้กระทำการปฏิการสนองคุณพระผู้เป็น
เจ้า และปลุกเลี้ยงพระยาเกียรติ พระยาพระรามด้วย พระมหาเถรกับ

พระยาทั้งสองก็ยินยอมพร้อมโดยพระราชบริหาร สมเด็จพระนเรศวรเป็น
เจ้า ก็ตรัสแก่มุขมาตยาโยธาทาณทั้งปวงว่า เราหาความผิดมิได้ ซึ่ง
พระเจ้าหงสาวดีก็คิดร้ายต่อเราก่อนนั้น อันแผ่นดินพระมหานครศรีอยุธยา
กับแผ่นดินหงสาวดีขาดจากทางพระราชไมตรีกัน เพราะเป็นอกุศลกรรม
นิยม สำหรับที่จะให้สมณพราหมณาประชาราษฎร ได้รับความเดือดร้อน
แล้วพระหัตถ์ก็ทรงพระสุวรรณภิงคาร หลังอุทกธาราลงเหนือพื้นพสุธาตล
จึงออกพระโอษฐ์ตรัสประกาศแก่เทพยเจ้าทั้งหลาย อันมีมหิทธิฤทธิ์และ
ทิพยจักขุทิพยโสต ซึ่งสถิตอยู่ทุกทิศานุทิศจงเป็นทิพยพยาน ด้วยพระเจ้า
หงสาวดีมิได้ตั้งอยู่โดยคลองสุจริตมิตรภาพขัตติยประเพณี เสียสามัคคี-
รธรรม ประพฤติพาลทุจริต คิดจะทำกษัตริย์เราแก่เรา ตั้งแต่วันนั้นไป
กรุงพระมหานครศรีอยุธยากับเมืองหงสาวดี มิได้เป็นปดพิศเดียวกัน
แต่ก่อน ขาดจากกันตั้งแต่วันนั้นไปตราบนานกาลปาวสาน ครั้นมีพระราชบริหาร
ประกาศเป็นฉันทภาควิชัยพระมหานครเสร็จแล้ว ก็มีพระราชโองการตรัส
สั่งท้าวพระยามุขมนตรีทั้งปวงว่า เราจะยกกลับไปพระนครครั้งนี้ จะพา
พระมหาเถรคันฉ่องและญาติโยม กับ พระยาพระรามพระยาเกียรติไป
แล้วจะตีกวาดครัวรามัญเมืองรายทางไปด้วย ครั้น ณ วันศุกร์ เดือน ๖
แรม ๓ ค่ำ เพลา ๑๑ ทุ่ม ให้เอาพระคชาธารเข้าเทียบเกย ทอดพระเนตร
เห็นพระสารีริกบรมธาตุ เสด็จปาฏิหาริย์แต่ปัจฉิมทิศ ผ่านพระคชาธาร
ไปโดยบุรพทิศ จึงเสด็จพยุหยาตราท้อออกจากเมืองแครง พระมหาเถร
คันฉ่อง พระยาพระราม พระยาเกียรติ และญาติโยมก็มาโดยเสด็จ ฝ่าย
นายทัพนายกองทั้งปวง ก็แยกย้ายกันตีครัวต้อนครัวรายทางมาได้ประมาณ
๑๐,๐๐๐ เศษ ครั้นถึงฝั่งแม่น้ำสะโตงก็ให้เที่ยวเก็บเรือหาไม้ผูกพ่วงแพเร่ง
ข้ามครอบครัวพลช้างม้าถึงปากสันแล้ว ก็ให้เผาเรือทำลายแพเสีย พอ

พระเจ้าหงสาวดีเจ้า ก็ให้พระมหาอุปราชาดือพล ๑๐๐,๐๐๐ สุระกามาเป็น
 กองหน้า ตามมาถึงแม่น้ำสะโตงฟากหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
 ทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็ให้นายทัพนายกองนำพระมหาเถรคันฉ่อง
 กับครอบครัวรีบยกไปก่อน แต่พระองค์กับทหารล่าลง ๑๕,๐๐๐ นัร
 อยู่ริมฝั่ง จึงทอดพระเนตรไปเห็นสุระกามากองหน้า ใส่เสื้อแกลงยืนช้าง
 อยู่ริมฝั่ง ตรัสให้ทหารเอาปืนหามเล่นและนกสับคาบชูดยิงระดมไป ทหาร
 ก็ยิงระดมไปเป็นอันมากก็มีได้ถึง จึงสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็ทรง
 พระแสงปืนนกสับ ยาว ๙ คืบ ยิงไปต้องสุระกามาตายตกจากคอช้างรัพล
 มอญทั้งนั้นเห็นอัศจรรย์ ด้วยแม่น้ำนั้นกว้างเหลือกำลังปืน กลัวพระเดช
 เทชาณุภาพ และพระมหาอุปราชามีอาจจะตามมา ก็เลิกทัพกลับไป สมเด็จพระ
 นเรศวรเป็นเจ้าก็เสด็จยกมาโดยทางเมืองกาญจนบุรี ครั้นถึงพระนคร
 ศรีอยุธยา ก็กราบทูลสรว่ายเรื่องยุบลคติทั้งปวง ถวายให้ทราบทุกประการ
 สมเด็จพระราชบิดาเจ้าทั้งนั้น ก็ตรัสว่าเรามีได้มีสิ่งผิด พระเจ้าหงสาวดี
 มิได้ตั้งอยู่ในคลองธรรม เสียสัตยานุสตัยประพฤติพาลทุจริต อิสสาจาร
 เป็นวิสมโลกต่อเราดังนี้ ก็เพราะผลวิบากแห่งสัตว์ เป็นสำหรับกาลกลียุค
 ตั้งแต่ไปมอญกับไทยจะเป็นปรปักษ์แก่กัน สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า
 ก็กราบทูลว่า ถึงมาตรว่าพระเจ้าหงสาวดีจะยกพยุหแสนยากรมาสักเท่าใดฯ
 ก็มีไต่เกรง ข้าพเจ้ามีแต่ชีวิตจะสนองพระคุณมิให้เคืองฝ่าพระบาท
 สมเด็จพระราชบิดากับสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ดำริการกันเสร็จแล้ว
 จึงโปรดให้พระมหาเถรคันฉ่อง อยู่วัดพระมหาธาตุ เป็นสมเด็จพระอริย-
 วังศญาณปริยัตวรา สังฆราชาธิบดี ศรีสมณุตมาบรินายก ทิปิฎกธราจารย์
 สถูปชิตยัตติยสารสุนทร มหาคณฤศร อุดรวามคณสังฆารามคามวาสีสถิต
 อยู่ ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร พระอารามหลวง ทรงถวายสัปทน

กรรชิง กานหาม คนหาม จันทน์นิภัตร์เครื่องสมณบริวารต่างๆ และซึ่ง
สมเด็จพระวันรัตน์สังฆราชคามวาสีเดิม นั้น โปรดให้ว่าแต่คณะบักได้เป็น
ฝ่ายขวา และคณะคามวาสีซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ คณะ จำเดิมแต่นั้นมาจน
ทราบเท่าทุกวันนี้ ฝ่ายพระยาเกียรติ พระยาพระราม ก็พระราชทาน
เจียดทอง เติมน้ำทอง กระบี่บังทอง เงินตรา เสื้อผ้าพรรณนุ่งห่ม และ
เครื่องอุปโภคบริโภคเป็นอันมาก และครอบครองมอญซึ่งกวาดมานั้น ก็
พระราชทานให้พระยาพระราม พระยาเกียรติ ควบคุมว่ากล่าวทั่วย และ
พระยาพระราม พระยาเกียรติ นั้น ให้อยู่ตำบลบ้านขมิ้น วัดขุนแสน
ญาติโยมพระมหาเถรคันฉ่องนั้นให้อยู่ตำบลบ้านหลังวัดนก แล้วสมเด็จพระ
พระนเรศวรเป็นเจ้า กราบถวายบังคมลาขึ้นมายังเมืองพระพิษณุโลก
เสด็จเข้าไปถวายนมัสการพระชินราช พระชินสีห์ จึงทรงพระราชอุทิศ
ศรัทธาเปลื้องเครื่องสุวรรณอลงการขัตติยาภรณ์ออกกระทำสักการบูชา
แล้วเสด็จออกพร้อมด้วยมุขมาตยมนตรี

เรื่องครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นตัวประกันอยู่เมืองหงสาวดี

[เรื่องนี้ สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงพระราชนิพนธ์ ต้นฉบับ
เป็นภาษาอังกฤษ พระราชทานแก่เซอร์ยอนเบาริงลงพิมพ์ในหนังสือ
“พระราชอาณาจักรและราชภูมฝ่ายสยาม เล่ม ๑ หน้า ๖๓” เจ้าพระยา
ภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) แปลเป็นภาษาไทย เพื่อลงในหนังสือ
วชิรญาณ]

ด้วยเรื่องราวความสำคัญ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสิ่งที่จริงแท้
โบราณ แห่งพระบรมราชวงศ์ปัจจุบัน ซึ่งครอบครองกรุงสยามนี้ เราขอ

กล่าวว่าตามที่เราได้ทราบเรื่องราวของพระชนกชนนี และบรรพบุรุษของเรา และวงศ์ตระกูลอื่นๆ ที่ตรงกันและถูกต้องกัน ซึ่งเราได้ค้นเคยมาแต่ก่อนนาน เมื่อท่านทั้งหลายยังมีชนม์ชีพหรือชีวิตอยู่นั้นได้เล่าสืบมา “ปฐมวงศ์ฝ่ายข้างปิตุภคบรรพบุรุษของเรานั้น ท่านกล่าวไว้ว่าได้เป็นชาวกรุง Hanswatty “หงสาวดี” (นามสันสกฤตแท้) เป็นเมืองหลวงมหานครของกรุง Pegu “พโก” เขียนโดยมิชอบปาเลอคอยักษ์ (คือสังฆราชยวง) ให้ศัพท์สำเนียงนามสันสกฤตที่เพี้ยนไม่แท้ว่า “Hongswadi หงสาวดี” ในสมัยเมื่อรัชกาลพระเจ้าแผ่นดินฝ่ายกรุงพะโคนั้น ทรงนามว่า “Jumnaticho ยุมนาติโช” โดยแปลงนามและ “Dusadssawijay กุชศีศวัย” โดยนามสันสกฤต (หมายในสมุดของมิชอบปาเลอคอยักษ์ ทั่วเลข ๑) วงศ์ตระกูลนี้ได้เป็นขุนนางในแผ่นดิน รัชการฝ่ายข้างทหารของพระเจ้าแผ่นดินองค์นั้น ซึ่งได้มีชัยชนะกรุงศรีอยุธยา เมื่อประมาณคริสต์ศักราช ๑๕๕๒ จึงได้ทรงตั้งสยามมหาราชฝ่ายอุดรสยาม ซึ่งได้เป็นไมตรีกับพระเจ้าแผ่นดินกรุงพะโคนั้น ให้ขึ้นครองสิริราชสมบัติตลอดพระราชอาณาเขตกรุงสยาม ณ กรุงศรีอยุธยาทรงพระนามว่า “พระมหาธรรมราชาธิราช” (หมาย ๒ ในสมุดซึ่งลงพิมพ์พระนามไม่ถูกต้อง) และพระเจ้าแผ่นดินหมาย ๑ ได้พาพระราชโอรสของสยามมหาราชหมาย ๒ ไปยังกรุงพะโคเพื่อเป็นประกัน ทั่วสยามมหาราชได้ยอมจะเป็นเมืองขึ้นแก่กรุงพะโค ณ เวลานั้นพระราชโอรสที่ได้ตามเสด็จพระเจ้าแผ่นดินหมาย ๑ นั้น ทรงพระนามว่า Phra Naresr. “พระนเรศวร” (ลงพิมพ์ในสมุดว่า Phra Narit “พระนฤทธิ” และหมาย ๓) พระองค์ท่านได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ กรุงพะโค ในระหว่างเวลาที่เป็นไปในรัชกาลแผ่นดิน ของพระเจ้าแผ่นดินทรงมีชัยชำนะนั้น เมื่อสิ้นแผ่นดินนั้นแล้ว

พระนเรศวรได้ทรงทราบในผู้รองของกรุงพะโคเป็นการทุกข์ใหญ่ที่จะเป็นอันตรายในความเห็น ซึ่งเป็นหลายพวกไม่ปรองดองกันในการที่จะตั้งพระเจ้าแผ่นดิน ผู้จะสืบสันตติวงศ์แทนพระเจ้าแผ่นดินที่สวรรคตอยู่ประมาณถึงกึ่งเดือน จึงได้เกลี้ยกล่อมพวกตระกูลวงศ์ชาวมหานครนั้นอยู่ในอำนาจหลายพวกหลายตระกูล แล้วพาชนทั้งหลายเหล่านั้นหนีมากับพระองค์เสด็จกลับมาสู่ชาติภูมิของพระองค์ท่านคือกรุงสยาม และประกาศยกเป็นเอกราชต่อกรุงพะโคอีก ฝ่ายปฐมวงศ์หรือขุนนางฝ่ายทหารที่กล่าวมาแล้วนั้น ในเวลานั้นได้เข้าเป็นไมตรีเป็นพวกเดียวกันกับพระนเรศวรมหาราช หมาย ๓ เมื่อพระองค์เสด็จกลับยังกรุงสยาม วงศ์ตระกูลนั้นจึงได้ตามเสด็จมาด้วย ตั้งบ้านที่อยู่ ณ กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นสถานที่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ได้พระราชทานให้ จึงได้สร้างพระพุทธรูปใหญ่ในสถานที่นั้นมีสการใกล้กับที่อยู่ของปฐมวงศ์นั้น พระพุทธรูปอยู่มาจนทุกวันนี้ มีโบราณอักษรจารึกไว้ด้วย ครั้นภายหลังรัชกาลของพระนเรศวรมหาราช หมาย ๓ เรื่องราวสำคัญของวงศ์ตระกูลนั้น บัดนี้ก็ได้ปรากฏแก่เรา จนถึงรัชกาลของพระนารายณ์มหาราชลงพิมพ์ในสมุดว่าพระนารายณ์ หมาย ๔ ได้ดำรงสิริราชสมบัติ ณ กรุงศรีอยุธยาและละโว้ (ลพบุรี) ประมาณ คริสต์ศักราช ๑๖๕๖ จน ๑๖๘๒ ในรัชกาลของพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้ มีพี่น้องสองคนเป็นบุรุษพิเศษ ซึ่งได้สืบสันตติต่อมาจากวงศ์ตระกูลที่กล่าวมานั้น พระเจ้าแผ่นดินได้ทรงพระกรุณาโปรดมาก ได้ทรงตั้งผู้ให้เป็นตำแหน่งผู้ว่าราชการต่างประเทศ มีนามและตำแหน่งยศว่าเจ้าพระยาพระคลัง ท่านผู้นั้นได้เป็นผู้รับราชทูตฝรั่งเศสซึ่งมาเยี่ยมเยียนกรุงสยามในเวลานั้นและผู้น้องชายของท่านผู้ประเสริฐเจ้าพระยาพระคลังชื่อ มิสเตอร์ปาล ได้ทรงตั้งให้เป็นหัวหน้าราชการทูตสยาม

ไปเจริญทางพระราชไมตรียังกรุงฝรั่งเศส ทอบททางพระราชไมตรีด้วย
คอเวอนแมนต์ฝรั่งเศส (มิสเตอร์ปาลเมื่อเป็นราชทูตออกไปเมืองฝรั่งเศส
นั้นได้ปรากฏนามตามที่จารึกในรูปปั้นและรูปพิมพ์ที่เมืองฝรั่งเศส ว่าท่าน
ออกพระวิสุตรสุนทรราชทูต) และเมื่อไปทูตนั้นเรือแตกเสียกำปั่น ที่
แหลมช็ือ เกพออฟกูตโฮป มิสเตอร์ปาลกับพวกที่ไปด้วยต้องอยู่ที่นั่นชั
นนาน ต่อภายหลังจึงได้ไปถึงกรุงฝรั่งเศส ได้ความรับรองของคอเวอน
แมนต์ฝรั่งเศส ณ เวลานั้นโดยอย่างดี แล้วได้กลับมายังกรุงสยาม เมื่อ
ท่านพี่ชายถึงอสัญกรรม พระนารายณ์มหาราชจึงได้ทรงตั้งมิสเตอร์ปาล
ซึ่งเป็นหัวหน้าราชทูตให้รับตำแหน่งที่แทนท่านพี่ชาย เป็นผู้ว่าราชการ
ต่างประเทศที่เจ้าพระยาพระคลัง จากบรูษผู้พิเศษ^๕ บรรพบุรุษของเรา
ท่านได้กล่าวว่าสืบสันตติเป็นบุตรหลานต่อลงมา แต่ตำแหน่งที่ในราชการ
นั้นมิได้ติดต่อกันมาตามชั่วชั้นในระหว่างราชการของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระเจ้ากรุงสยาม ๒ — ๓ พระองค์ ซึ่งสืบสันตติวงศ์เนื่องมาแต่สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวพระนารายณ์มหาราชจนถึงเวลารัชกาล ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมินทราบชาธิราช หมาย ๕ ซึ่งได้ดำรงสิริราชสมบัติในกรุงสยาม ตั้งแต่
คริสต์ศักราช ๑๗๐๖ จนถึงคริสต์ศักราช ๑๗๓๒ ปีในรัชกาลนี้ บุรุษที่หนึ่ง
ซึ่งเป็นพระชนกนารถของพระเจ้าแผ่นดินสยามรัชกาลที่ ๑ และเป็นพระ
บรมอัยกาธิบดีของพระบรมชนกนารถของพระเจ้าแผ่นดินสยามปัจจุบันนี้
(คือเราเอง) และพระเจ้าแผ่นดินที่สวรรคต (คือพระบรมเชษฐาธิราช
ของเราที่สวรรคตนั้น) พระบรมไปยกาธิบดีที่เป็นพระราชโอรสพิเศษ
ของวงศ์ซึ่งสืบเนื่องมา แต่ท่านผู้ว่าราชการต่างประเทศที่กล่าวมาแล้วนั้น
วงศ์ตระกูลนี้ก็ไต่ย้ายคฤหาสน์จากกรุงศรีอยุธยาไปตั้งอยู่ที่บ้าน “ สะแก
ตรัง ” เพื่อความสุขสำราญพระทัย “ สะแกตรัง ” นั้นเป็นท่าในแม่น้ำน้อย

เป็นกิ่งของแม่น้ำใหญ่ซึ่งเป็นเขตของแผ่นดินสยามเหนือ — ใต้ต่อกัน ที่
ประมาณลัตจูดเหนือ ๑๓ ดีกรี ๑๕ นาที ๓๐ ไชกนต์ มากกว่าเล็กน้อย
และลองลัตจูด ๙๙ ดีกรี ๕๐ นาทีตะวันออก

บุรุษผู้พิเศษที่กล่าวมาแล้ว ได้อุบัติ ณ ที่นั้นและได้เป็นคนมีความ
ฉลาด และความรู้และความสามารถในราชการ ก็ได้มาจากสะเกตรังอยู่
ยังกรุงศรีอยุธยาจึงได้เข้าทำราชการ แล้วได้ทำการวิวาห์มงคลกับด้วยบุตร
หญิงอันงามของตระกูลจีนเศรษฐี ที่บ้านจีน ตั้งอยู่ในกำแพงพระนคร
ฝ่ายตะวันออกเฉียงใต้มุมกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าแผ่นดินหมายเลข ๕ และ ๖
ทรงพระกรุณาโปรดมากจึงได้ทรงตั้งในตำแหน่งราชการ ให้เป็นผู้แต่งพระ
ราชสาส์นและท้องตราที่มีไปมากับเมืองฝ่ายเหนือ (คือว่าบรรดาประเทศ
ทั้งหลาย เมืองขึ้นทั้งปวง และที่เป็นประเทศราชของกรุงสยามทางข้างฝ่าย
เหนือ) และเป็นผู้รักษามหาราชลัญจกรสำหรับราชการนั้น ตำแหน่งยศ
ของท่านว่า ท่านผู้ประเสริฐพระอักษรสุนทรเสมียนตรา ท่านมีพระราช
โอรสและธิดา ๕ พระองค์โดยพระชายาที่ ๑ นั้น พระชายานี้ภายหลังสิ้น
พระชนม์ ท่านจึงได้ทำการวิวาห์มงคลครั้งที่ ๒ กับด้วยชนิษฐภคินีของ
พระชายาของท่านที่สิ้นพระชนม์ มีพระธิดาด้วยพระชายานี้พระองค์หนึ่ง
(คือกรมหลวงนรินทรเทวี)

ในเรื่องราวสิ่งสำคัญของพระโอรส ๕ พระองค์ที่กล่าวมาแล้วนั้น ที่ ๑
เป็นพระราชโอรส (คือพระเจ้าขุนราม) ได้รับราชการอยู่ในกรมพระราชวัง
บวรสถานมงคล ในรัชกาลของพระเจ้าแผ่นดินสยามหมายเลข ๖ และมีพระ
บุตรองค์ ๑ (คือกรมขุนรามินทรสุตา) แล้วพระองค์สิ้นพระชนม์เสียก่อน
กรุงศรีอยุธยายังไม่พินาศด้วยกองทัพม่า ที่ ๒ ที่ ๓ เป็นพระธิดา (คือ
กรมพระเทพสุตาวิดี กรมพระศรีสุตารักษ์) มีพระราชโอรสพระราชนัดดา

ของพระองค์ท่านทั้ง๒นั้น ยังเหลืออยู่โดยมากจนเวลาปัจจุบันนี้ พระบรมราชชนนีของพระเจ้าแผ่นดินสยามพระองค์ใหญ่ปัจจุบันนี้ และพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่๒ (คือตัวเราเองและพระอนุชาธิราชของเรา) พระองค์ท่านเป็นพระบุตรซึ่งนับเป็นพระบุตรที่ ๓ ของพระธิดาที่ ๓ (คือกรมพระศรีสุตารักษ์ ซึ่งกล่าวข้างต้นนั้น) ที่ ๔ เป็นพระราชโอรสพิเศษได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินสยามที่ ๑ ในพระบรมราชวงศ์ปัจจุบันนี้ หมายในสมุท ๘ พระองค์ได้สมภพในเดือนมาษีปี ๑๗๓๖ ของคริสต์ศักราช และสืบจากพระวงศ์นี้ พระเจ้าแผ่นดินสยามปัจจุบันนี้และที่สวรรคต (คือตัวเราและพระบรมเชษฐาธิราชของเราที่สวรรคต) เป็นพระราชนัดดา และที่ ๕ นั้น เป็นพระราชโอรสซึ่งประสูติในเดือนเสปเตมเบอร์ ปี ๑๗๔๓ ของคริสต์ศักราช และที่สุกภายหลังพระองค์ได้เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลของพระบรมเชษฐาธิราชของพระองค์ ๓ นั้น และทิวศกก่อนพระบรมเชษฐาธิราชสวรรคต ๖ ปี พระบรมบรรพบุรุษปฐมที่กล่าวมาแล้ว ท่านผู้ประเสริฐพระอักษรสุนทรเสมียนทรานันต์ได้มีพระบุตรอีกองค์หนึ่ง (คือกรมหลวงจักรเจษฎา) เป็นเล็กที่สุดเกิดด้วยนางทาสี ซึ่งพระองค์ท่านผู้ประเสริฐบรรพบุรุษของเราได้พาไปด้วย เสด็จไปยังอุดรสยามในเมื่อเวลากรุงศรีอยุธยาองค์พม่าเข้าล้อมอยู่นั้น เมื่อคริสต์ศักราช ๑๗๖๕ และ ๑๗๖๖ เพื่อจะเสด็จไปหาที่ใหม่เป็นที่อาศัย ทรงละพระราชโอรสและธิดาที่กล่าวมาข้างบนนั้นไว้ที่กรุงทั้งนั้น เพราะว่าท่านทั้งหลายได้ทำการวิวาห์มงคลไปอยู่กับพระชายาและสวามี ในตระกูลวงศ์ของท่านแล้ว และเป็นเหตุที่ยากลำบากในที่จะไปกับด้วยพวกมาก ในเวลาอายุใหญ่และขัดขวางแห่งทางที่จะไป “สมเด็จพระไปยกาธิบดี เสด็จถึงเมืองพิษณุโลกซึ่งเป็นเมืองใหญ่ในอุดรสยาม แล้วก็ได้เป็นผู้สำเร็จราชการหรือ

เป็นใหญ่ของผู้ว่าราชการใหญ่เมืองนั้น ซึ่งไต่ยกตัวขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดิน
 สยาม” ภายหลังเมื่อกรุงศรีอยุธยาไฟไหม้ตกอยู่ในมือกองทัพพม่าแล้ว
 และเมื่อยกตัวเป็นเจ้าอยู่ได้ ๒-๓ เดือน แล้วก็ประชวรไข้ถึงแก่พิราลัย
 ในการทุกข์ร้อน อันนี้ท่านผู้ประเสริฐบรรพบุรุษของเรา จึงได้หนีออกไป
 อาศัยอยู่เมือง ๑ นอกเมืองนั้น แล้วก็ประชวรไข้สิ้นพระชนม์ ทาสีกริยา
 กับพระบุตรซึ่งเกิดด้วยนางทาสีนั้น ซึ่งได้ทำการฉกฉวยพระเพลิง
 เสร็จแล้ว ได้พาพระอัฐิมาส่งยังพระราชโอรสธิดาของท่านที่นี้และพระอัฐิ
 นั้นได้ประดิษฐานอยู่ในหอพระบรมอัฐิของบรรพบุรุษของเรา เป็นที่
 เคารพสักการบูชาจนทุกวันนี้ และพระราชโอรสพิเศษทั้ง ๒ พระองค์ของ
 ท่าน เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็ได้เสด็จไปเที่ยวอาศัยอยู่ในสถานที่
 ต่าง ๆ ภายหลังจึงได้เข้าเป็นพวกอยู่ด้วยกับพระเจ้าตากสิน ซึ่งเป็นพระ
 เจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรีที่ ๑ หมาย ๗ ในสมุทนั้น ครั้นที่สุดภายหลัง พระ
 เชษฐาได้ทรงรับตำแหน่งเป็นแม่ทัพใหญ่ เจ้าพระยาจักรีเป็นผู้สำเร็จราช
 การแผ่นดินแล้ว ทรงเลื่อนพระนามและราชอิสริยยศฐานันดรศักดิ์เป็น
 มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินในการสงคราม พระองค์ได้ทำศึก
 ต่อสู้กับพม่าซึ่งยกเข้ามาตั้งอยู่ในกรุงสยามทุกปีในเวลานั้น พระอนุชา
 ได้ทรงรับตำแหน่งเป็นเจ้าแผ่นดินอยุธยา ครองครองเมืองพิษณุโลก ที่
 นั้น พระชนกของท่านได้เสด็จไปประทับอยู่และสิ้นพระชนม์ในสถานนั้น
 พระองค์ทรงพระนามเจ้าพระยาสุรสีห์ตั้ง ณ เวลานั้นจึงได้มีพระเจ้าแผ่นดิน
 สยาม ๓ พระองค์พร้อมกันอยู่ ณ กรุงสยาม หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินใหญ่
 คือพระยาตาก พระเจ้าแผ่นดินการสงคราม คือพระบรมอัยกาธิราชของ
 เรา และพระเจ้าแผ่นดินอยุธยาที่กล่าวมาแล้ว ครั้น ณ ปีมีคริสต์
 ศักราช ๑๗๘๑ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นพระภราดาทั้ง ๒ พระองค์ ได้

เสด็จไปปราบปรามเมืองกัมพูชาประเทศ ซึ่งมีความอันตรายหรือเกิดวุ่นวายด้วยการขบถ เจ้าแผ่นดินพระยาตากสิน หมาย ๗ เสด็จประทับอยู่ที่นี้แล้ว พระองค์เสียจริตสัญญาวิปลาสคร่ำครวญอย่างเอก ว่าพระองค์ได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า.....และลงโทษประหารผู้ไม่มีความผิดกว่าหมื่นคน แล้วบังคับรีดให้พลเมืองเสียเงินโดยมากส่งเข้าพระคลัง และตั้งภาษีและอากรในเหตุที่ไม่เป็นการสมควร เพราะฉะนั้นจึงได้เกิดขบถใหญ่ขึ้นที่นี้ แล้วจับพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเสียพระจริตสำเร็จโทษเสีย แล้วจึงให้มีผู้ออกไปยังเมืองกัมพูชาประเทศ เชิญเสด็จพระเจ้าแผ่นดินในการสงคราม และพระเจ้าแผ่นดินอุตรสยามทั้ง ๒ พระองค์ให้เสด็จกลับเข้ามาบรมราชาภิเษกและครอบครองกรุงสยามและประเทศราชตลอดพระราชอาณาเขต พระบรมอัยกาธิราชของเราได้เถลิงถวัลยราชสมบัติ และทรงมกุฎในเดือนเมษายนปี ๑๗๘๒ ทรงพระนามว่าพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก หมายในสมุท ๘ อยู่ในสิริราชสมบัติรัชกาลของท่านต่อมาได้ ๒๗ ปี เสด็จสู่สวรรคตในปี ๑๘๐๙ พระบรมชนกนารถของเราได้สืบสันตติวงศ์ ดำรงพิภพครองพระองค์ได้ทำการบรมราชาภิเษกในเดือนออกัสต์ปี ๑๘๐๙ เสด็จดำรงราชสมบัติรัชกาลต่อมาโดยความสุขสถาพร ๑๕ ปี เสด็จสู่สวรรคตในเดือนยูลีในปี ๑๘๒๔ พระองค์ทรงพระนามว่าพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หมาย ๙ พระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๒ พระองค์นี้ลงพิมพ์โดยบิชอบบาลเลอกอยักษ์ว่า “แผ่นดินต้น” และ “แผ่นดินกลาง” พระนามเช่นนี้ไม่เป็นการสมควรเป็นที่เรียกกันชมๆ เป็นคำสามัญว่า “แผ่นดินต้น” นั้น คือว่ารัชกาลก่อน หรือรัชกาลปฐม “แผ่นดินกลาง” คือว่ารัชกาลมัธยมหรือต่อมา ชื่อเหล่านี้ไม่ได้เป็นราชนามาภิไธย พระบรมเชษฐาของเรา พระเจ้าแผ่นดินที่สวรรคตนั้น ได้สืบ

สันตติวงศ์แทนพระบรมชนกนารถของเรา ได้ทำการบรมราชาภิเษกเมื่อ
ณ เดือนออกัสต์ ๑๘๒๔ ทรงพระนามว่า “บรมธรรมิกราชาธิราช”
(สันสกฤตแท้) และในสยามนามว่า “พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” เสด็จดำรง
สิริราชสมบัติรัชกาลสืบต่อมา ๒๖ ปี เสด็จสู่สวรรคต ณ วันที่ ๒ เดือนเอปรีล
ปี ๑๘๕๑ ในขณะนั้นเราจึงได้สืบสันตติวงศ์แทนพระองค์เป็นยติ และเรา
ได้บรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ ๑๕ เดือนเมย์ในปีนั้น นามของเราในสยามว่า
“พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” และเราทรงสันสกฤตนามด้วยได้เขียนอยู่อัคราใน
หนังสือฝากต่าง ๆ ของเรา ความที่เห็นว่า “ส. S. พ. P. พ. P. M. มงกุฏ
Mongkut สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฏ”

“สยามินทร”

ลงโทษรามัญและปราบเมืองหงสาวดี
ครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พ.ศ. ๒๑๓๖
ประชุมพงศาวดารภาค ๑ หน้า ๑๓๗

ศักราช ๙๕๕ มะเส็งศก (พ.ศ. ๒๑๓๖) วันจันทร์เดือน ๑๐ ขึ้น ๕ ค่ำ
เสด็จเถลิงพระมหาปราสาท ครั้นนั้นทรงพระโกรธแค้นมอญ ให้เอามอญ
เผาเสียประมาณ ๑๐๐

ศักราช ๙๕๗ มะแมศก (พ.ศ. ๒๑๓๘) วันอาทิตย์เดือนอ้าย ขึ้น ๓ ค่ำ
เวลารุ่งแล้ว ๓ นาฬิกา ๙ บาท เสด็จพยุหบาตราไปเมืองหงสา ครึ่งก่อน
พ้นไม้ข่มนามตำบลหล่มพลี ถึงทัพไชยตำบลม่วงหวาน ถึงวันจันทร์
เดือน ๔ แรม ๑๓ ค่ำ เพลาเที่ยงคืนแล้ว เข้าปล้นเมืองหงสามิได้
ทัพหลวงเสด็จกลับคืนมา

สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงปฏิสังขรณ์วัดขุนแสน
ที่วัดพระยาเกียรติ พระอารามต่งนิวาสนานอยู่ใกล้เคียง
ตำนานเรื่องสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งสมเด็จพระจอมเกล้าทรงสร้าง
(หน้า ๑๒)

วัดขุนแสนนั้น ทรงพระราชดำริว่า พระบูรพการีของพระบรม
ราชจักรีวงศ์ ได้ตั้งนิวาสนานอยู่ใกล้เคียง เมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระ
นเรศวร จึงโปรดให้พระยาราชสงครามเป็นนายงานสถาปนาอีกพระอาราม
หนึ่ง ได้ก่อพระเจดีย์ใหญ่สวมพระเจดีย์ของเดิม และสร้างพระวิหารหลวง
ยังไม่ได้ยกเครื่องบน การค้างอยู่เพียงนั้น

เมืองเมะลาลังสวามิกักดี

ในรัชกาลพระสมเด็จพระนเรศวร มหาราช

คำอธิบายพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ หน้า ๓๒๗

ครั้น ณ วันอังคาร เดือน ๑๒ แรม ๕ ค่ำ (พ.ศ. ๒๑๒๙) มีหนังสือ
บอกพระยากาญจนบุรีส่งตัวสมิงอุบากอง ซึ่งถือหนังสือเจ้าเมืองเมะลาลัง
เข้ามา สมุหนายกราบบังคมทูล ในหนังสือนี้ว่า

หนังสือพระยาพะโรเจ้าเมืองเมะลาลัง ขอวยสิริสวัสดิมาถึง
พระยากาญจนบุรี ท้วยข้าพเจ้ากับพระยาลาวเจ้าเมืองเมะตะมะ เกิดมหา
กลหะแก่กัน พระยาลาวจะยกมาตีเมืองข้าพเจ้า ๆ หาที่พึ่งมิได้ จะขอเอา
พระเดชเดชาานุภาพพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว อันมีพระบุญราศี-

กฤษฎาภิการมहिมา คุงหนึ่งสมเด็จพะเจ้ามันธาตุราชจาตุรงคทีปจักรพรรดิ
อันมีพระราชเชษาวราฤทธิ์อาณาจักรแผ่ไปในทวีปใหญ่ทั้งสี่ มีทวีปน้อย
สองพันเป็นบริวาร เป็นนัครแก้วกันเกศ ขอกองทัพยกไปช่วยกันเมือง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้ทราบดังนั้น
ทรงพระโสมนัส จึงพระราชทานเสื้อผ้าเงินตราแก่สมิงอุปากองโดยสมควร
แล้วตรัสให้พระยาศรีไศลถือพลสองพัน สรรพไปด้วยเครื่องศัสตราวุธ
ยกไป ณ เมืองเมะลาลิง พระยาลาวเจ้าเมืองเมะละมั่วรู้ว่ากองทัพไทย
ยกมาตั้งอยู่ ณ เมะลาลิง กลัวพระเดชเดชานุภาพ มิได้คิดอาฆาตต่อไป

[หน้า ๓๓๑]

ครั้นเข้าเดือนห้าปีชวดสัมฤทธิ์ศก (พ.ศ. ๒๑๓๑) สมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวตรัสให้บำรุงช้างม้าพลไว้ เดือนสิบสองจะยกไปเมืองเมะละมั่ว
เมืองหงสาวดี

ในเดือนห้านั้น มีหนังสือบอกพระยาศรีไศลเข้ามาว่า ซึ่งพระเจ้า
แปรผู้เป็นราชันคตาเสียทัพกลับไปเมืองหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีเอาโทษ
ถอดเสียจากราชบัลลังก์ ไพร่พลรามัญซึ่งไปกับพระเจ้านั้นจับได้ใส่เล้า
คอกเสีย ที่แตกฉานชานเซ็นไปภายหลังรู้เนื้อความดังนั้นกลัวตายก็มีได้
เข้าบ้านเมือง กุมกันเป็นพวกเป็นเหล่าออกอยู่ป่า แต่งข้าหลวงไปจับก็
ต่อรบ และหัวเมืองทั้งปวงเห็นว่าพระเจ้าหงสาวดีถอดพระเจ้าแปรเสียก็
เสียใจ พวกกันกระต้างกระตือรือร้นอันมาก และกรุงหงสาวดีเห็นจะเสีย
แก่มอญกบฏ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ได้ทราบดังนั้น จึง
พระราชทานพระราชอาชญาสิทธิให้เจ้าพระยาจักรีเป็นนายทัพ ยกพล

๑๕,๐๐๐ ช้างเครื่อง ๑๐๐ ม้า ๒๐๐ ออกไปตั้งมั่นปลุกยุงฉาง ทำไร่นา
ณ เมืองเมะลาลิงไว้ทำทัพหลวง จึงดำรัสให้เจ้าฟ้าแสนหวีไปด้วยเจ้า
พระยาจักรี แล้วเกณฑ์ทัพเมืองทวาย ๕,๐๐๐ ให้ขึ้นไปตั้งตำบลเกาะพระรอก
เมืองวังราวขอบฝั่งทะเลตะวันตก หนุนทัพเจ้าพระยาจักรี ๆ จะได้ใช้
ราชการสะดวก และกองทัพพระยาศรีไสลให้เอาไว้ แต่ตัวพระยาศรีไสล
กับพรรคพวกนั้นให้กลับเข้ามาบรรณาการ ณ กรุง

ฝ่ายเจ้าพระยาจักรี กราบถวายบังคมลาออกไปถึงเมืองเมะลาลิง
แล้วตั้งค่ายขุดคูปลุกยุงฉาง กะเกณฑ์มอญชาวเมะลาลิงและไทยกองทัพ
ทำไร่นา และตั้งทำเรือรบเรือไล่เป็นอันมาก พระยาศรีไสลกับพรรคพวก
ก็กลับเข้ามาบรรณาการ

ฝ่ายเจ้าเมืองเมะตะมะ เจ้าเมืองละเก็ง เจ้าเมืองขลิค เจ้าเมือง
บัวเผื่อน เจ้าเมืองพลิม เจ้าเมืองตองอู รู้ว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุง
เทพมหานครศรีอยุธยา ให้กองทัพพระยาจักรียกมาตั้งทำไร่นา ณ เมือง
เมะลาลิงไว้เป็นเสบียง เตือนอ้ายปลายปีทัพหลวงจะเสด็จยกไปตีเมือง
หงสาวดี ต่างคนต่างเกรงพระเดชเดชานุภาพ ก็แต่งพม้ามอญผู้ดี ให้ถือ
หนังสือและเครื่องบรรณาการลงมา ณ เมืองเมะลาลิง เจ้าพระยาจักรีก็
บอกส่งผู้ถือหนังสือและเครื่องบรรณาการเข้ามายังกรุงเทพมหานคร เสนา
บดีเอาความกราบทูลพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ดำรัสให้เบิกพม้ามอญผู้ดี
ถือหนังสือเข้าเฝ้า และในหนังสือเจ้าเมืองเมะตะมะ เจ้าเมืองพลิม
เจ้าเมืองบัวเผื่อน เจ้าเมืองขลิค ๔ เมืองนี้ ว่าจะขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา
กรุงเทพมหานครไปตราบเทือกถ้ำปาวสาน แต่หนังสือพระยาตองอู พระยา

ละเคิ่งนั้น ว่าจะขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ถ้าสมเด็จเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
พระองค์ จะเสด็จพระราชดำเนินไปเอาเมืองหงสาวดีเมื่อใด พระยาทอง
พระยาละเคิ่ง จะขอยกพลมาควบทัพโดยเสด็จงานพระราชสงคราม สมเด็จ
พระพุทธเจ้าอยู่หัวได้แจ้งในลักษณะอักษรทุกเมืองดังนั้นมีพระทัยโสมนัส
ตรัสให้พระราชทานรางวัลแก่พม่ามอญผู้มานั้นเป็นอันมาก แล้วให้พระ
ราชทานสิ่งของไปแก่เจ้าเมืองทั้งปวงโดยฐานาศักดิ์ จึงให้ตอบหนังสือไป
แก่ท้าวพระยารามัญทั้งปวง ผู้ถือหนังสือก็กราบถวายบังคมลาไปเมือง

เรื่องปกครองหัวเมืองมอญ ในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร महाराज

อธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ หน้า ๗๐๒

หนังสือพงศาวดารทั้งไทยทั้งพม่า ยุติด้วยกันว่า เมื่อสมเด็จพระ
นเรศวรกลับจากเมืองตองอูครั้งนั้น เสด็จมาพักจัดการปกครองหัวเมือง
มอญอยู่ที่เมืองมะตะมะ ตั้งพระยามอญคนหนึ่งซึ่งเป็นที่ไว้วางพระราช
หฤทัยให้เป็นที่พระยาทะเล อยู่ครองเมืองมะตะมะ ว่ากล่าวหัวเมือง
รามัญทั่วไป หนังสือพงศาวดารพม่าว่า ตั้งแต่นั้นมาหัวเมืองรามัญ บรรดา
ที่อยู่ฝ่ายใต้และฝ่ายตะวันออกเมืองหงสาวดี ก็เป็นเมืองขึ้นของกรุงศรี
อยุธยา ตลอดจนถึงแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

หัวเมืองมอญออกจากพระยาตองอู
มาสามิกกัตติ พระยาทะเล ขึ้นกรุงศรีอยุธยา
ในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศราช

อธิบายพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ หน้า ๓๘๖

ครั้นศักราช ๙๕๔ (พ.ศ. ๒๑๓๕) ปีมะโรงจัตวาศก นักสร้าง
บุตรพระยาตองอูจึงคิดว่า บิดาไปพาเอาพระเจ้าหงสาวดีมาไว้ให้ศึกพระ
นครศรีอยุธยามาติด แทบจะเสียเมืองครึ่งหนึ่งแล้ว และหัวเมืองทั้งปวง
ก็เป็นแสนศัตรู พวกนักยกรพลมาจะตีเอาเมืองอีกเล่า และเหตุซึ่งเป็นทั้ง
นี้เพราะพระเจ้าหงสาวดีองค์เดียว ถ้าละไว้ไหนเลยศึกจะวายเมือง จำจะ
ลอบล้างพระเจ้าหงสาวดีเสียให้ดับสูญ แล้วเมืองตองอูจึงจะเป็นสุข คิด
แล้วก็ประกอบยาพิษลอบใส่ในเครื่องเสวย พระเจ้าหงสาวดีมิทันรู้ เสวย
เข้าไปพระองค์ก็ดับสูญสวรรคต พระยาตองอูรู้ว่าพระเจ้าหงสาวดีสวรรคา
ลย์ก็ตกใจ จึงให้ไต่สวนไล่เลียงก็ได้ความว่า นักสร้างบุตรประกอบยาพิษ
ให้พระเจ้าหงสาวดีเสวยเข้าไป พระยาตองอูรู้เหตุผลกระหนกแล้วทอดใจ
ใหญ่ มิรู้ที่จะทำประการใด จึงไปบอกแก่พระมหาเถรเสียมเพริยมโดยเหตุ
ทุกประการ พระมหาเถรได้แจ้งดังนั้นก็ตกใจ จึงว่า เอะการเราเสียแล้ว
บุตรท่านเป็นคนโงกเขล่านักหาปัญญามิได้ สมด้วยพระบาลีว่า มีบุตรถ้า
ไม่ดีแล้ว ก็เป็นศัตรูแก่บิดามารดา ท่านนี้อุปมาดังพุกษาสาดิอันจะตาย
เพราะลูก พระยาตองอูได้ฟังพระมหาเถรก็โหม่นสนน้อยใจแก่บุตรเป็นกำลัง
จึงกราบนมัสการพระมหาเถรแล้วว่า พระผู้เป็นเจ้าจะคิดฉันใดดี พระมหา
เถรจึงว่า การเสียไปไม่สมคะเนแล้ว จะต้องการอันใดให้หัวเมืองทั้งปวง

ลัทธิราช ๙๕๕ (พ.ศ. ๒๑๓๖) ปีมะเส็งเบญจศก ณ เดือนยี่ พระ
 ยาทองออกเฝ้าราชทูต อุปทูต ตรียทูต ถือนพระราชนิพนธ์ กุณช้างม้าเครื่อง

ราชบรรณาการ มาถวายแก่พระบาทสมเด็จพระเอกาทศศรีอริศวรบรม
นาถบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงพระมหานครศรีอยุธยาขอพึ่งพระ
ราชสมภารสืบไป ในเดือนนั้นพระยาล้านช้าง ก็แต่งราชทูต อุปทูต ถือ
พระราชสาส์นและเครื่องบรรณาการ มาถวายบังคมสมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัว ขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ทรงพระกรุณาให้เบิกทูตานุทูต มาถวาย
บังคมในพระที่นั่งมิ่งกลาภิเชก ตรัสพระราชปฏิสันถารตามธรรมเนียม
แล้วตรัสให้เลี้ยงดูแขกเมือง และพระราชทานรางวัลโดยขนาด ในปีมะเส็ง
เบญจศก เดือน ๓ นั้น ข้าหลวงผู้รั้งเมืองเมาะลำเลิง จับได้พระยาพะโร
และมอญกบฏทั้งปวง อยู่ริมฝั่งน้ำสะโตนันส่งมาถวาย และเม็งมอญอยู่
ในเมืองเมาะลำเลิง และเมืองเมาะตะมะนั้นก็ราบคาบไปจนเมืองทองอุ

มอญเมืองเมาะตะมะเข้ามาสวามิภักดิ์ ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ หน้า ๖๑

ขณะนั้น (พ.ศ. ๒๒๐๒ ปีชวดโทศก) มังนันทมิตร ผู้เป็นอาพระเจ้า
อังวะ อยู่ปกครองเมาะตะมะ ส่วนชาวเมืองฮ่อไชร์ยกทัพมาล้อมเมือง
อังวะ จะเอาฮ่ออุทิงผาซึ่งพาดกรรจ็อยพพะประมาณพันหนึ่งหนีไปพึ่งอยู่
ณ เมืองอังวะนั้น จึงมังนันทมิตรเกณฑ์เอาพล ๓๒ เมืองซึ่งขึ้นแก่เมือง
เมาะตะมะนั้น ๓,๐๐๐ ให้ไปช่วยป้องกันเมืองอังวะ และมอญอันไปช่วย
ป้องกันก็หลีกหนีคืนมาเป็นอันมาก จึงมังนันทมิตรก็ให้กุมเอามอญอันหนี
มานั้นใส่ตะรางไว้ว่าจะเผาเสีย และสมิงนายอำเภอทั้ง ๑๑ คนนั้น ควบคุม
มอญประมาณห้าพันยกเข้าเผาเมืองเมาะตะมะ และได้ตัวมังนันทมิตรจำ

ไว้แล้ว จึงปรึกษากันว่าเรากระทำความผิดถึงเพียงนี้ ถ้าทราบถึงพระเจ้า
อังวะก็จะมีภัยอันตรายแก่พวกเราเป็นแน่ และเราทั้งปวงหาที่พึ่งมิได้ จำจะ
พากันกวาดอพยพหนีเข้าไปพึ่งพระบรมโพธิสมภาร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา เอาพระเชษานุภาพปกเกล้าฯ ร่วมเย็นเป็นที่
พำนักจึงจะพ้นภัย ครั้นปรึกษาเห็นพร้อมกันแล้ว สมิงนายอำเภอทั้ง ๑๑
นายก็กวาดต้อนครอบครัวรามัญในแคว้นแคว้นเมืองเมะตะมะทั้ง ๓๒ หัว
เมือง กับสมัครพรรคพวกของตัว และพรรคพวกมั่งนันทมิตรเป็นคน
ประมาณหมื่นเศษแล้วให้ถอดมั่งนันทมิตรออกจากพันธนาการ พากัน
อพยพออกจากเมืองเมะตะมะมาทางเมืองสมิถึงด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ ใน
ปีระกา นพศกนั้น จึงสมิงนายอำเภอทั้ง ๑๑ นาย ก็แต่งหนังสือบอกให้
รามัญถือเข้ามาแจ้งกิจการแก่พระยากาญจนบุรีว่า จะเข้ามาสวามิภักดิ์เป็น
ข้าทูลละอองธุลีพระบาท พระยากาญจนบุรีก็ส่งหนังสือบอกเข้ามาถึง
อัครมหาเสนาธิบดี ให้นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบ พระบาท
สมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าข้างเผือก ได้ทรงทราบเหตุก็ทรงพระโสมนัส
ดำรัสให้สมิงรามัญเก่าในกรุงถือพลพันหนึ่งออกไปรับครัวเมืองเมะตะมะ
เข้ามายังพระมหานคร แล้วทรงพระกรุณาโปรดให้พวกครัวมอญใหม่ไป
ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลสามโคกบ้าง ที่คลองคูามบ้าง ที่ใกล้วัดทองปุมบ้าง
แล้วดำรัสโปรดให้สมิงนายกองทั้ง ๑๑ คนเข้าเฝ้ากราบถวายบังคม ทรงพระ
มหากรุณาพระราชทานเครื่องยศเครื่องเรือน และเสื้อผ้าเงินตรากับทั้ง
เกหาดานให้อยู่เป็นสุข แต่มั่งนันทมิตรนั้นป่วยลงถึงอนิจกรรม

ฝ่ายเจ้าเมืองตะเกิง เจ้าเมืองเสียง เจ้าเมืองหงสาวดี รู้ข่าวว่ามอญ
เมืองเมะตะมะเป็นกบฏหนีไปเมืองไทยดังนั้น ก็บอกหนังสือขึ้นไปถึงเมือง

อังวะ พระเจ้าอังวะได้ทรงทราบแล้ว พอกองทัพข้อม้อมล้อมพระนครชาต
เสบียงลงก็เลิกทัพกลับไป พระเจ้าอังวะจึงดำรัสสั่งให้เกณฑ์กองทัพเมือง
ตองอู เมืองหงสาวดี เมืองตะเกิง เป็นคน ๓๐,๐๐๐ เศษ ให้เจ้าเมืองทั้ง
สามนั้นรีบยกกองทัพเร่งติดตามไปก่อนให้ทันพวกมอญกบฏ แล้วจึงให้ตั้ง
ตะโพนกับฆ้องขึ้นหวนสองนายถือพล ๑๐,๐๐๐ เศษ สรรพด้วยเครื่องสรรพ
ศาสตราวุธ ช้างเครื่อง ๓๖ ช้าง ม้าเครื่อง ๑๐๐ เศษเป็นกองหน้า ให้
มังสุรราชาเป็นโบชุกแม่ทัพถือพล ๒๐,๐๐๐ เศษ สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธ
ช้างเครื่อง ๖๘ ช้าง ม้า ๒๐๐ ม้า ให้ทัพทั้งสองนั้นยกไปติดตามจับพวก
มอญกบฏให้จงได้ ครั้นได้ศุภวาระคติพิไชยฤกษ์ กองทัพทั้งสองทัพนั้น
ก็ยกมาตามพระราชกำหนดมาตั้งพร้อมทัพอยู่ ณ เมืองเมาะตะมะ

ฝ่ายกองทัพกรุงเทพมหานคร ซึ่งยกไปตั้งอยู่ในแดนเมืองนคร
ลำปางและเมืองลำพูนไชยเมืองเชียงใหม่ นั้น ก็ตั้งเกลี้ยกล่อมพวกลาวและ
ละว้ารามัญได้เป็นอันมาก พอมีตราโปรดขึ้นมาว่า ให้พระยารามเทโ
พระยาทำนายนายทัพนายกองทั้งปวง เร่งระดมตีเมืองลำพูนไชยเมืองเชียง
ใหม่ให้จงได้ ฝ่ายนายทัพนายกองทั้งปวงได้ทราบข้อรับสั่งในท้องตรา
ดังนั้น ก็เร่งยกกองทัพเข้าตั้งค่ายประชิดเมืองทั้งสองทัพ พระยาทำนั
เข้าตีเมืองลำพูนไชย ทัพพระยารามเทโยกไปตีเมืองเชียงใหม่ แล้วจัดแจง
การที่จะปล้นเอาเมือง

ฝ่ายพระยาแสนเจ้าเมืองเชียงใหม่และพระยาลำพูนไชย ครั้นเมื่อ
กองทัพข้อม้อมล้อมเมืองอังวะ ได้ทราบเหตุก็สะอึกตกใจ ว่าเมืองอังวะจะ
เสียแก่ข้อม้อมทัพจะยกล่วงมาตีเมืองเชียงใหม่ด้วย จึงให้แสนสุนทรไมตรี
ถือสุภอักษรส่งมายังพระมหานครศรีอยุธยาขอกองทัพ และนำกองทัพไทย

ขึ้นไปช่วยป้องกันรักษาเมือง ขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมากรุงเทพมหานคร
ครั้นภายหลังรู้ข่าวว่าทัพหอไม่ได้เมืองอังวะล่าทัพกลับไป และกองทัพ
พม่ายกติดตามพวกราษฎรเมืองเมะตะมะซึ่งเป็นกบฏ พากรอบครัวอพยพ
หนีเข้ามา ณ กรุงไทยนั้น ก็กลัวอำนาจกองทัพพม่า เพราะเหตุเมือง
เชียงใหม่และเมืองขึ้นทั้งปวงเป็นข้าขอบขัณฑสีมาขึ้นแก่เมืองอังวะ จึงมี
หนังสือลับมาบอกให้แสนสุรินทรไมตรีหนีจากกองทัพไทย กลับไปจะต่อรบ
และคิดล่อลวงจะหน่วงกองทัพไทยไว้ให้ช้าวันลง จะได้จัดแจงการป้องกัน
รักษาเมืองให้มั่นคงก่อนกว่าจะบอกหนังสือขึ้นไปขอกองทัพเมืองอังวะให้
ลงมาช่วยทัน จึงนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูปผู้ฉลาดรู้เจราจาให้ถือหนังสือออก
มาถึงแม่ทัพไทยเป็นใจความว่า แสนสุรินทรไมตรีซึ่งให้ถือหนังสือไปขอ
กองทัพและนำทัพมานั้น มิได้อำลาท่านผู้นายทัพและหนีกลับมา เป็นคน
เบาความมิควรนึก กระทำให้ข้าพเจ้าได้ความผิตถว้ย จะให้ทำโทษจนถึง
สาหัสแล้วจะส่งตัวออกไปให้ท่านแม่ทัพต่อภายหลัง และบัดนี้ด้วยพระ
เดชานุภาพสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวปกแผ่มา กองทัพหอรู้ว่ากองทัพกรุง
เทพมหานครยกขึ้นมาช่วยรักษาเมืองเชียงใหม่เมืองลำพูนไชย ก็เกรงพระ
ราชกฤษฎาธิการมิอาจมากระทำร้ายบีบตาได้ และเลิกทัพหนีไปสิ้นแล้ว
ขอท่านแม่ทัพใหญ่จงได้กรุณาอนุเคราะห์แก่ประชาชนชาวเมืองทั้งสองด้วย
หนึ่งก็อย่าได้ให้รพของ ท่านต้องรพุงลำบากเลย ขอเชิญถอยทัพไปตั้ง
ใต้เมืองลำพูนไชยก่อนเถิด แล้วขอให้บอกหนังสือลงไปกราบทูลสมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวให้ทราบก่อน ตามแต่จะทรงพระกรุณาโปรด ภายหลัง
ข้าพเจ้าจึงจะแต่งช้างม้าเครื่องราชบรรณาการ ให้ทูตานุทูตนำลงไปทูล
เกล้าทูลกระหม่อมถวายตามประเพณีเมืองขึ้นซึ่งเป็นข้าขอบขัณฑสีมา แต่
บัดนี้ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวว่า ราษฏรเมืองเมะตะมะเป็นกบฏต่อเมืองอังวะ

ยกครอบครัวอพยพหนีเข้าไปกรุงไทย พระเจ้าอังวะทราบจึงให้เกณฑ์กองทัพมาเป็นอันมาก ยกติดตามล่องเข้าไปในแดนกรุงเทพมหานคร ให้ตีต้อนเอามอญเหล่าร้ายคืนไปให้จงได้ ถ้ากองทัพอังวะรู้ว่าเมืองเชียงใหม่ไปยอมขึ้นแก่พระนครศรีอยุธยา ได้ส่งช้างม้าเครื่องราชบรรณาการลงไปถวายแล้วก็จะยกมาตีคืนเอาไปเป็นเมืองขึ้นอีก และเมืองเชียงใหม่ก็จะมากไปด้วยหมู่บ้จามิตรไม่รู้วาย ขอท่านผู้เป็นนายทัพใหญ่ได้ทราบหนังสือนี้แล้ว จงมีความเมตตากรุณาพริ้งร่ออยู่ก่อน เร่งหนังสือบอกลงไปกราบทูลพระกรุณาให้ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทโดยเร็วให้จงได้

ฝ่ายพระยารามเคโซ พระยาท่ายน้ำ นายทัพทั้งสองทัพได้แจ้งความในหนังสือเมืองเชียงใหม่แจ้งข้อราชการมา จึงปรึกษาพร้อมกันว่า ถ้าเราจะยกเข้าหักเอาเมืองทั้งสองตามท้องตราซึ่งโปรดขึ้นมานั้น บัดนี้เจ้าเมืองทั้งสองส่งหนังสือสารภาพโทษออกมาแล้ว แจ้งเหตุว่าทัพพม่ายกติดตามพวกรามัญอันหนีเข้ามาในแดนกรุงเทพมหานคร เป็นการสงครามข้อใหญ่เราจะถ่วงตีเอาเมืองทั้งสองนั้นยังมีชอบ จำจะส่งหนังสือบอกแจ้งข้อราชการลงไปกราบทูลพระกรุณาให้ทรงทราบก่อน ปรึกษาพร้อมกันแล้วก็แต่งหนังสือบอกกับทั้งหนังสือเมืองเชียงใหม่แต่งให้ขุนหมื่นในกองทัพถือลงไปยังกรุงเทพมหานคร

ฝ่ายกองทัพพม่ารามัญยกจากเมืองเมะตะมะ เร่งรีบติดตามครัวมอญซึ่งหนีเข้ามาถึงปลายค่านเมืองกาญจนบุรี และจับได้ไทยใช้ให้ถือหนังสือบอกเข้ามาแจ้งแก่พระยากาญจนบุรีและกรมการทั้งปวงเป็นใจความว่า ให้เร่งส่งมอญกบฏซึ่งหนีเข้ามาในแดนกรุงไทยให้แก่เรา ถ้ามิส่งให้โดยดีเราจะยกกองทัพเข้าตีชิงเอาพวกมอญให้จงได้ ฝ่ายขุนหมื่นชาวค่านก็ส่งหนังสือนั้นเข้ามาแจ้งแก่พระยากาญจนบุรี ฯ ก็แต่งกรมการให้ถือ

หนังสือบอกเข้ามายังกรุงเทพมหานคร และหนังสือบอกเมืองกาญจนบุรี
มาถึงก่อนหนังสือกองทัพฝ่ายเหนือสองสามวัน สมุหนายกนำหนังสือบอก
ทั้งสองฉบับขึ้นกราบบังคมทูลให้ทรงทราบ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร
มหาจักรีบรมราชูปถัมภ์เจ้าอยู่หัวตรัสให้ทรงทราบข้อราชการในหนังสือบอกทั้งสองฉบับ
จึงมีพระราชดำรัสสั่งเจ้าพระยาจักรี ให้เกณฑ์กองทัพหัวเมืองบักซ์ใต้ฝ่าย
ตะวันตก และกองทัพในกรุง เป็นพลฉกรรจ์ลำเค็ญ ๓๐,๐๐๐ เศษ
สรรพไปด้วยสรรพศัสตราวุธ ช้างเค็ญ ๑๐๐ เศษ ม้า ๒๐๐ เศษ แล้ว
ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้ขุนเหล็กมหาเดโชบุตรพระนม เป็นเจ้าพระยา
โกษาธิบดีเป็นแม่ทัพใหญ่ พระยาวิเศษไชยชาญเป็นยกกระบัตรทัพ พระยา
ราชบุรีเป็นเกียกกาย พระยาเพชรบุรีเป็นกองหน้า ถือพลกองละ ๕,๐๐๐
เศษ สรรพไปด้วยเครื่องสรรพศัสตราวุธช้างเค็ญ ๓๒ ม้า ๕๐ ม้า
เท่า ๆ กันทั้ง ๔ ทัพ สิริทั้งทัพใหญ่เป็นคน ๕๐,๐๐๐ เศษ ให้ยกไปตีทัพ
พม่าซึ่งยกมาติดตามรามัญนั้น ครั้นถึงศุภวาระฤกษ์พิชัยฤกษ์ เจ้าพระยา
โกษาและนายทัพนายกองทั้งปวงก็กราบถวายบังคมลาแยกทัพพากันทัพเรือ
แยกกันไปพร้อมทัพตำบลปากแพรก แล้วแยกแยกกันไปตั้งรับตำบลท่า
กระดานและด่านกรามช้าง แม่ทัพใหญ่ตั้งตำบลปากน้ำลำกระพินใกล้เมือง
กาญจนบุรี และนายทัพนายกองทั้งปวงเร่งให้ตั้งค่ายคูประตูหอรบและชุด
สนามพละปักขวากหนามตามทำนองศึก แล้วแต่งกองแล่นกองร้อยไป
คอยเอาเหตุ และกองเสบียงอาหารคนเร็วม้าใช้เล็ดลอบไปซุ่มซ่อนสืบ
กองทัพข้าศึกตามกระบวนพิชัยสงครามพร้อมเสร็จทุกประการ

ฝ่ายกองทัพพม่ารามัญยกล่วงด่านพระเจดีย์ ๓ องค์เข้ามาในแดน
ทัพหน้ายกเข้ามาตั้งค่าย ณ เมืองไชยโยคเป็นหลายค่าย แม่ทัพใหญ่ตั้งค่าย
ตำบลท่าดินแดง แล้วให้กองทัพหน้าเร่งยกเข้ามาตีกองทัพไทยซึ่งออกมา

ตั้งรับอยู่นั้น และกองตระเวนทั้งสองฝ่ายพบกันเข้าได้รบพุ่งกันบ้าง ส่วน
สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งสมุหนายกให้มี
ท้องตราตอบขึ้นไปถึงกองทัพฝ่ายเหนือว่า เมืองเชียงใหม่เมืองลำพูนไชย
ส่งหนังสืออ่อนน้อมรับผดสารภาพโทษมาแก่เรา แล้วบอกเหตุการณ์มาโดย
จริง อย่าให้กองทัพตีเอาเมืองทั้งสองก่อนเลย ให้นายทัพนายกองทั้งสอง
ทัพยกกลับมาถึงแขวงเมืองนครสวรรค์ แล้วเดินทัพไปเมืองอุทัยธานี ตัดไป
ทางเมืองศรีสวัสดิ์และเมืองสังขละเมืองทองผาภูมิ แล้วรีบไปโอบหลังล้อม
ค่ายพม่าข้าศึกซึ่งมาตั้งอยู่ ณ เมืองไชยโยคเร่งตีให้แตกฉานเสียโดยเร็วจงได้
ฝ่ายท้าวพระยานายทัพฝ่ายเหนือทั้งสองทัพ ได้แจ้งในท้องตราโปรดขึ้นมา
ดังนั้น ก็เลิกกองทัพกลับมาตามคำสั่ง แล้วเดินทัพไปโดยพระราชกำหนด
เร่งกองหน้ารีบยกไปโอบหลังทัพพม่าซึ่งมาตั้งอยู่ ณ เมืองไชยโยค แล้วแต่ง
กองโจรให้ไปซุ่มสกัดอยู่ที่ทางช่องแคบ ให้ม้าเร็วถือหนังสือบอกกำหนด
วันเวลาสัญญาอาณัติไปถึงกองทัพฝ่ายใต้ ให้ยกเข้าระดมตีทัพพม่าข้าศึก
ให้พร้อมกัน ครั้นถึงวันกำหนดนายทัพนายกองทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ก็ยกพล
ทหารเข้าระดมตีกระหนาบล้อมค่ายพม่าซึ่งมาตั้งอยู่ ณ เมืองไชยโยคทุก ๆ
ค่ายพร้อมกัน ได้รบพุ่งกันเป็นสามารภ ทัพพม่าตั้งรับต่อรบอยู่ได้ ๓ วัน
พลต้องศัสตราวุธปืนใหญ่ปืนน้อยล้มตายและบาดเจ็บล้มตายเป็นอันมาก
เหลือกำลังต้านทานมิได้ก็แตกฉานแตกค่ายหนีไปทุก ๆ ค่ายในกลางคืน
เพลาประมาณยามเศษ ทัพไทยเข้าค่ายได้ไล่ฆ่าพลพม่ารามัญล้มตายใน
ค่ายนอกค่ายกลาดเกลื่อนไป และจับได้เป็นนั้นก็มากแล้วไล่ติดตามไป พล
พม่ารามัญแตกกระจัดพลัดพรายไปไม่เป็นหมวดเป็นกอง ต่างคนเอาตัว
รอดรีบหนีไปทางช่องแคบ กองโจรทัพไทยซึ่งไปตั้งซุ่มอยู่นั้น ก็ออกตี
กระหนาบกำวสกัดฆ่าฟันพม่ามอญล้มตายมากกว่าพัน จับได้เป็นอีกก็มาก

แล้วไล่ติดตามไปตีค่ายใหญ่แม่ทัพซึ่งตั้งอยู่ ณ ท่าหินแดง ทั้พม่ารับอยู่
ประมาณครู่หนึ่งก็แตกฉานทั้งค่ายฝ่ายนี้ และมังสุรราชาซึ่งเป็นโอรส
แม่ทัพนั้นต้องปืนนศบ้วยไป ทั้พไทยได้ชัยชนะเก็บได้ศัสตราวุธและ
ได้ช้างม้าพม่ามอญเชลยเป็นอันมาก เจ้าพระยาโกษาแม่ทัพใหญ่ จึงเกณฑ์
ให้กองอาสาหกเหล่าและกองอาสาจามกับทัพหัวเมือง พล ๑๐,๐๐๐ เศษ
ให้ยกติดตามข้าศึกไปจนถึงค่ายพระเจดีย์ ๓ องค์ แล้วมีหนังสือบอกซึ่งมี
ชัยแก่พม่าบ่จามิตรเข้ามาราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบ พระ
บาทบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวตรัสให้ทรงทราบในหนังสือบอกนั้นก็
ทรงพระปริตตาโสมนัส ตรัสให้มีท้องตราให้หากองทัพกลับคืนยังพระ
มหานคร เจ้าพระยาโกษาท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวงก็เลิกทัพกลับ
คืนพระนครศรีอยุธยา แล้วเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลถวายช้างม้าเครื่อง
สรรพศัสตราวุธและพม่ามอญเชลยเป็นอันมาก จึงทรงพระกรุณาโปรด
พระราชทานรางวัลแก่ท้าวพระยานายทัพนายกองผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงโดย
ลำดับฐานานุศักดิ์ สมควรแก่ความชอบในการสงครามนั้น

เรื่องสมิงทอ

หนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า หน้า ๑๓๖

คราวนั้นสมิงทอรามัญ ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ใน
กรุงศรีอยุธยาเป็นกบฏ คบสมักรพรรคพวกเป็นอันมากเที่ยวที่บ้านเล็ก
เมืองน้อยตามชายพระราชอาณาเขต ข้าราชการซึ่งรักษาหน้าที่ก็คุมพล
ทหารออกไปรบ จับสมิงทอและพรรคพวกสมิงทอฆ่าเสีย แต่นั้นมา

กรุงศรีอยุธยาที่ปราศจากเสี้ยนหนาม มีความสุขความเจริญ ข้าวปลาอาหาร
ก็บริบูรณ์ ด้วยพระมหารัชมราชาทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ทำนุบำรุง
พระพุทธศาสนาเป็นเนืองนิจ

ครั้นจุลศักราช ๑๐๔๕ ปี พระมหาอุปราชทิวกศท พระมหารัชม
ราชาจึงทรงตั้งเจ้าฟ้าอุทุมพรเป็นพระมหาอุปราช

หนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัด ฉบับหลวง หน้า ๙๑

ครั้นอยู่มาเมื่อครั้งจุลศักราช ๑๑๑๐ ปีมะโรงสัมฤทธิศก จึงมีสมิงทอ
คนหนึ่งเป็นชาติกวย มีบุญญาธิการยิ่งนัก ได้ราชสมบัติในกรุงหงสาวดี
จึงคิดอ่านให้อำมาตย์มาทูลขอพระราชธิดาเมืองกรุงศรีอยุธยา ครั้นพระ
บรมราชาแจ้งเหตุทรงพระโกรธ จึงตรัสว่ามันเป็นแต่ชาติกวย มันมาขอ
ลูกสาวกู ครั้นทรงพระโกรธดังนี้แล้ว ก็มีใต้วานประการใด

ครั้นอยู่มาเมื่อจุลศักราชได้ ๑๑๑๐ ปี ในปีมะโรงสัมฤทธิศกนั้น
เจ้าเมืองมัตตะมะทั้งผิวเผิน กับผู้คนบ่าวไพร่ทั้งปวงเป็นอันมาก ทั้ง
เจ้าเมืองทวายด้วยกัน ทั้งบ่าวไพร่ผู้คนหนีจากเมืองมัตตะมะและเมือง
ทวาย เข้ามาในแดนกรุงศรีอยุธยา ข้างท่านพระเจดีย์สามองค์ นายท่าน
ชื่อขุนนรา ขุนละคร จึงพาเอาตัวเจ้าเมืองมัตตะมะ เจ้าเมืองทวาย ทั้งสอง
นายเข้ามาแจ้งกับเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์
ซักไซ้ไต่ถาม จึงแจ้งความว่า ตัวข้าพเจ้าผู้เป็นเจ้าเมืองมัตตะมะนี้ ชื่อ
แมงนราจอสู้ เมียชื่อนางแมงสนเป็นมอญ เรียกชื่อภาษามอญนั้นนายเม้ย
มิฉาน อันเจ้าเมืองทวายนั้นชื่อแมงแลกแอชอยคอง หนีมาจากเมืองทวาย
และเมืองมัตตะมะ จะมาพึ่งโพธิสมภารพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ตัวข้าพเจ้า
ผิวเผินกับผู้คนสมกำลังบ่าวไพร่ทั้งปวงด้วยกันทั้งสิ้น จักขอเข้ามาอยู่ใต้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาท อันเจ้าเมืองทวายก็ให้การตามความที่มีมาทั้งสิ้น แล้ว

ให้การว่าพระเจ้าอังวะตั้งให้ข้าพเจ้ามาเป็นเจ้าเมืองมัตตะมะ เป็นผู้รักษา
แคว้นมัตตะมะและแคว้นทวาย บัดนี้มอญซื้อพระยากรมช้าง พระเจ้าอังวะตั้ง
ลงมาให้เป็นเจ้าเมืองหงสาวดีคึกคกภูต่อพระเจ้าอังวะ แล้วต่อสู้รบกันเป็น
อันมาก ข้าพเจ้าจะยกทัพไปช่วยพระเจ้าอังวะ จึงเกณฑ์ผู้คนเมืองมัตตะมะ
ขุนนางเมืองมัตตะมะจึงเป็นกบฏ แล้วไล่จับตัวข้าพเจ้าจักฆ่าเสีย ข้าพเจ้า
จึงหนีมาเข้าแคว้นเมืองทวาย จึงไปพบเจ้าเมืองทวายเข้าที่เมืองกะลือลอง
ข้าพเจ้ากับเจ้าเมืองทวายจึงคิดอ่านกันแล้ว ก็เกณฑ์ผู้คนชาวเมืองกะลือลอง
จะขึ้นไปช่วยเจ้าอังวะ ชาวเมืองกะลือลองจึงแจ้งเมืองเอาแล้วไล่ข้าพเจ้าจัก
ฆ่าเสียข้าพเจ้าจึงหนีเข้ามาพึ่งโพธิสมภาร จักอยู่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาไปจนตราบเท่าวันตาย แล้วแมงนราจอสู่ให้การว่า
ข้าพเจ้าไปเรียกสมิงทอนั้น ๆ ว่าขานทำทนายมาตั้น ฝ่ายกรมช้างก็คิดครั้น
คร้ามกลัวทางสมิงทอนจะขึ้นมา จึงให้ไปลอบโยนมาแต่โดยคืบแล้วจึงเอา
นางกุงผู้เป็นลูกสาวนัยกให้เป็นเมีย แล้วจึงมอบราชสมบัติให้แก่สมิงทอ
กรมช้างจึงทำการราชาภิเษกให้สมิงทอครอบครองกรุงหงสาวดี ในปีนั้นจึง
ตั้งนางกุงให้เป็นทิมเหสี ครั้นสมิงทอได้ครองเมืองหงสาวดีก็มีบุญญาธิการ
ยิ่งนัก จึงได้ช้างต่างกระด้าตัวหนึ่ง จึงให้ซื้อรัตนานัตร์ทันต์ ครั้นอยู่มา
สมิงทอจึงให้ราชสาส์นไปถึงพระเจ้าหงส์คำอันเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ส่วน
พระเจ้าเชียงใหม่นั้น ก็กลัวบุญญาอนุภาพสมิงทอ จึงยกลูกสาวอันชื่อนาง
เทพลิลานนั้นให้เป็นเมียสมิงทอ สมิงทอจึงตั้งนางเทพลิลานเป็นลูกสาว
พระเจ้าเชียงใหม่นั้นให้เป็นทิมเหสี อันนางกุงลูกสาวกรมช้างนั้น ให้เป็นท
ิมเหสีขวา อันสมิงทอนั้นรักใคร่ลุ่มหลงไปแต่ฝ่ายนางเทพลิลา มิได้ทำนุ
บำรุงนางกุงที่เป็นมเหสีขวา ฝ่ายกรมช้างผู้เป็นพ่อตานั้นก็น้อยใจว่าสมิงทอ
มิรักใคร่ลูกสาว กรมช้างจึงคิดอ่านทำการท้วงปวง ครั้นอยู่มากรมช้าง

จึงบอกข่าวข้างเผือกว่ามีช้างเผือกผู้ตัวหนึ่ง อยู่ในป่าแดนเมืองทองอยู่ มีรูป
อันงามยิ่งนัก สมิงทอครั้นแจ้งข่าวข้างเผือก จึงยกทัพไปตามช้างเผือกที่
ในป่า ครั้นสมิงทอไปตามช้างเผือก พระยากรมช้างจึงสั่งสมผู้คนแล้วจึง
ปิดประตูเมือง ให้ขึ้นหน้าที่เชิงเทิน จึงเกณฑ์ทัพแล้วยกไปรบพุ่งสมิงทอ
สมิงทอนั้นสู้รบต้านทานพระยากรมช้างมิได้ จึงพาเอานางเทพธิดาผู้เป็น
มเหสีนั้นไปส่งเสียเซียงใหม่แล้วจึงยกทัพกลับมาสู้รบกันกับพระยากรมช้าง
สมิงทอรบพุ่งต้านทานพระยากรมช้างมิได้ ก็แตกหนี จึงเข้ามาพึ่งโพธิ
สมภารพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ครั้นเมื่อนางจอสู่ให้การตั้นนั้น เจ้าพระยา
พระหลวงจกหมายเอาคำที่ให้การนั้นเข้าไปทูลฉลองกับพระบรมราชา
พระบรมราชาครั้นทราบจึงตรัสว่าอ้ายสมิงทอนั้นมันเป็นชาติกวย เมื่อครั้ง
มันไถ่เมืองหงสา นั้นให้มาขอลูกสาวเรา ใจมันกำเริบมันไม่คิดถึงตัว
มันว่าใช่เชื้อกษัตริย์ มันจงหองมาขอลูกสาวเรา จึงมีพระราชโองการ
ตรัสสั่งให้เอาตัวใส่คุกไว้แล้วให้จำจองตัวมันไว้ เจ้าพระยากรมท่าจึงเอา
ตัวสมิงทอนั้นมาใส่คุกไว้ แล้วจำจองไว้ตามรับสั่ง อันสมิงทอนั้นเป็นคน
ที่มีความรู้ฝ่ายข้างวิปัสสนาธุระแผ่เมตตาตั้นนัก ผลที่สมิงทอแผ่เมตตาตั้น
อันผู้คุมและนายคุกก็มีเมตตาแล้วมิได้จำจอง ก็ลดละไว้ให้อยู่ดี ๆ แล้ว
เลี้ยงดูให้กินอยู่กับบริบูรณ์มิได้ลำบากยากใจ ครั้นกิตติศัพท์นั้นรู้ไปถึง
เจ้ากรมหมื่นจิตรสุนทรผู้เป็นพระราชบุตร ว่าสมิงทอนั้นเป็นคนที่มีวิชา
ความรู้ดียิ่งนัก จึงมาเรียนความรู้ แล้วจึงทำนุบำรุงเลี้ยงดูให้กินอยู่
มิให้อนาทรร้อนใจ แล้วจึงทูลเบี่ยงบ่ายแก้ไขให้สมิงทอได้ออกจากคุก
ครั้นอยู่มาพระยากรมช้างซึ่งเป็นเจ้าเมืองหงสาวดีรู้ไปว่าสมิงทอนั้นเข้าไป
อยู่ในเมืองกรุงศรีอยุธยา จึงให้เสนาถือหนังสือเข้ามากราบทูลกับพระเจ้า
กรุงศรีอยุธยา ว่าอย่าให้กรุงศรีอยุธยารับตัวสมิงทอไว้ มันเป็นคนไม่ตรง

ออกัญญ ให้พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาส่งตัวมันมาจะฆ่ามันเสีย พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ก็มิได้ส่งตัวสมิงทอไป จึงฝากสำเภาจีนส่งไปเสียเมืองจีนเมื่อครั้งจุลศักราช ๑๑๑๘ ปีชวดอัฐศก เมื่อพระบรมราชาจักใกล้สวรรคต ส่วนเจ้าสำเภาจีนรับเอาตัวสมิงทอไปสำเภาแล้ว จึงปล่อยเสียที่กลางทางแล้ว สมิงทอจึงตรงไปเข้าแดนเมืองเชียงใหม่ ไปหานางเทพลิลิตอันเป็นลูกเจ้าเชียงใหม่ผู้เป็นบิดา แล้วจึงให้ทูตขอกองทัพจะไปรบเมืองหงสา พระเจ้าเชียงใหม่ก็มีไต่เกณฑ์ทัพตามใจนางเทพลิลิตทูตขอ ครั้นสมิงทอให้นางเทพลิลิตทูตขอกองทัพไม่ได้ตั้งใจ จึงลักเอานางเทพลิลิตได้แล้วก็พาหนีมาจากเมืองเชียงใหม่ กับผู้คนสมกำลังเป็นอันมาก ครั้นมาถึงกลางทางจึงมาพบมาลงยกทัพออกไปรบเมืองหงสา มาลงจึงจับเอาตัวสมิงทอได้แล้วก็ส่งขึ้นไปเมืองอังวะ

พงศาวดารพม่า ฉบับพิมพ์ ร.ศ. ๑๑๔ หน้า ๕๕

เมื่อจุลศักราช ๑๑๐๒ ปี เดือนยี่นั้น ยังมีชายผู้หนึ่งเป็นชาติเซมกวย บวชเป็นภิกษุช้านานอยู่ในอารามแห่งหนึ่ง ข้างทิศอุดรแห่งเมืองหงสาวดี ใกล้บ้านอเว้ง บ้านนั้นพวกเงี้ยวอยู่ประมาณ ๓๐๐ เศษ และพระกวยที่บวชเป็นภิกษุนั้น ได้เรียนไตรเพทและกัมมัฏฐาการณทั้งปวงจนเป็นนักปราชญ์ พิจารณาเห็นว่าตัวจะมีโชคชัย ได้ครองราชสมบัติในเมืองหงสาวดีเป็นราชธานีใหญ่ แล้วสึกออกจากภิกษุ เจ้าเมืองหงสาวดีเกาตังให้เป็นพระยาชื่อว่าสมิงทอกวย และพวกชาติเซมกวยนั้น พูดภาษาไม่เหมือนภาษารามัญ เป็นชาวป่าอยู่นอกเมืองหงสาวดี สมิงทอกวยนั้นเป็นคนมีวิชาเวทมนตร์มาก เป็นเสน่ห์แก่คนทั้งปวง พวกรามัญชาวเมืองก็รักใคร่มาก สมิงทอกวยนั้นได้คุมพวกเซมกวยประมาณ ๓,๐๐๐ เศษ อยู่ในประเทศชื่อ

เหนระอุประสะระกะเพียง ครั้นเห็นมองช่วยเฒะระทานั้นข่มเหงราษฎรนัก
 จึงชวนน้องชายสองคนยกพวกเซมกวยทั้งปวง มาตั้งค่ายอยู่ ณ ตำบลภา
 นักที่ นอกเมืองหงสาวดี ส่วนทอระแซงมูรู้เหตุนี้ จึงมีหนังสือลับออก
 ไปนัดหมายกับสมิงทอกวย จะกำจัดมองช่วยเฒะระทาเสีย ครั้นมองช่วย
 เฒะระทาเห็นว่าสมิงทอกวยคิดกบฏ มาตั้งค่ายอยู่ทั้งนั้น จึงสั่งให้ทอระแซงมู
 จัดกองทัพ ยกออกไปจับสมิงทอกวย ทอระแซงมูจึงจัดกองทัพพร้อมด้วย
 เครื่องศาสตราวุธเสร็จแล้ว จึงกลับยกเข้าไปจับตัวมองช่วยเฒะระทาฆ่า
 เสีย ครั้นสมิงทอกวยรู้เหตุนี้ ก็ยกพวกพลเข้าไปในเมือง ทอระแซงมู
 กลัวสมิงทอกวย ด้วยสมิงทอกวยมีพวกพ้องคนนับถือมาก จึงยอมให้สมิง
 ทอกวยเป็นเจ้าเมืองหงสาวดี แล้วจึงยกบุตรสาวของตัวชื่อว่า มียายเสม
 ให้เป็นภรรยาสมิงทอกวย ครั้นภายหลังรามัญทั้งปวงจึงยินยอมพร้อมใจกัน
 ตั้งสมิงทอกวยเป็นเจ้าแผ่นดินครองราชสมบัติในเมืองหงสาวดี มีพระนาม
 ว่า พระยาพิโรธราชา บางทีรามัญเรียกว่า พระเจ้าทอพุทธเกษิ ๆ จึงตั้ง
 ทอระแซงมู ผู้เป็นพ่อตา เป็นที่พระยาสัสดีแม่กองเล็กให้ควบคุมบรรดา
 เลกสมพรรคกำลังทั้งปวงในเมืองหงสาวดี ครั้นภายหลังตั้งให้เป็นตะละ
 มหาเสนาบดี คำไทยแปลว่าเจ้ามหาเสนาบดี เป็นผู้สำเร็จราชการสิทธิ์ขาด
 ในรามัญประเทศทั้งปวง จึงตั้งรามัญคนหนึ่งชื่อทอจุ ให้เป็นพระยานันท-
 สุริยะ ตั้งพระอนุชาทั้งสองเป็นพระยา ชื่อท้าวทองสุก ๑ ชื่อท้าวทองอยู่ ๑
 แล้วตั้งสหายคนหนึ่งให้เป็นพระยาชื่อท้าวทก พระเจ้าหงสาวดีนั้นได้ตั้ง
 ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยอีก ๗๑ คน มีเมืองขึ้น ๓๒ หัวเมือง ขณะเมื่อสมิง
 ทอกวยได้เป็นเจ้าแผ่นดินนั้น จุลศักราชล่วงได้ ๑๑๐๓ ปี ภายหลังพระเจ้า
 อังวะได้ทราบ ว่า ทอระแซงมูกับสมิงทอกวย คิดอ่านกันฆ่ามองช่วยเฒะ
 ทาอันเป็นอนุชาเสีย พระเจ้าอังวะจึงปรึกษาขุนนางทั้งปวงว่า จะให้ยกกอง

ทัพไปจับสมิงทอควายกับทอระแซงมูฆ่าเสีย ขณะนั้นพวกโหรจึงทำฎีกาถวายว่าใน ๑๒ ปีนี้เป็นคราวชะตาเมืองอังวะตก พวกรามัญทั้งหลายนั้นเป็นคราวชะตาขึ้น ถ้าจะยกกองทัพลงไปทำสงครามกับรามัญ เห็นมีชัย ขอรับพระราชทานให้จัดการสงครามเมืองไว่ก่อน พระเจ้าอังวะได้ทรงฟังจึงรับสั่งให้มังมหานรธาชายยกกองทัพลงไปตั้งอยู่ ณ เมืองเปเร เป็นภาษาพม่า แต่รามัญเรียกว่าเมืองปรอน อันเป็นพรมแดนรามัญกับพม่าต่อกัน ให้ตั้งขัณฑ์พ่ายอยู่เกลือกรามัญจะยกขึ้นมา ครั้นนั้นเจ้าเมืองเมาะตะมะชื่อ มังนราจอสู เป็นชาติพม่า ครั้นรู้ว่าเมืองหงสาวดีวุ่นวายด้วยมอญกบฏ ก็คิดกลัวพวกมอญเมาะตะมะจะฆ่าเสีย ครั้นจะหนีขึ้นไปเมืองอังวะก็ไปไม่ได้ ด้วยเมืองหงสาวดีกั้นหนทางอยู่ จึงพาบุตรภรรยาพวกพ้องของตัวอพยพหนีลงไปอยู่กับมัลลัควะ เจ้าเมืองทวายอันเป็นชาติพม่าเหมือนกัน ครั้นอยู่มาพระเจ้าหงสาวดีทราบเหตุนี้ จึงให้มีหนังสือลงไปถึงกรมการเมืองทวายทั้งปวง ให้ส่งมังนราจอสู มัลลัควะ ทั้งสองขึ้นมา ณ เมืองหงสาวดี ถ้ากรมการเมืองไม่ส่ง จะให้กองทัพลงไปตีเมืองทวาย ฆ่าพวกกรมการเมืองเสียให้สิ้น

ฝ่ายกรมการเมืองทวายทั้งปวง ครั้นรู้หนังสือนั้นแล้วก็ตกใจ จึงปรึกษากันจะจับมังนราจอสู มัลลัควะ ทั้งสองส่งขึ้นไปตามหนังสือ มังนราจอสู กับ มัลลัควะ ครั้นรู้เหตุนี้ จึงชวนกันอพยพครอบครัวหนีลงไป ณ เมืองตะนาวศรีอันเป็นเขตแดนพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา เจ้าเมืองตะนาวศรีจึงบอกหนังสือเข้าไป ณ กรุงศรีอยุธยา จึงมีรับสั่งให้เจ้าเมืองตะนาวศรีส่งมังนราจอสู มัลลัควะ ทั้งสองกับพวกพ้องทั้งปวง เข้าไป ณ กรุงศรีอยุธยา แล้วจึงให้ปลัดเมืองทวายกับเจ้าเมืองตะนาวศรี กำกับกันยกกองทัพออกมารักษามืองทวายไว้ ส่วนพระเจ้าหงสาวดีกับตะละมหาเสนาบดีรู้เหตุนี้จึงปรึกษากันว่า ถ้าเราจะยกกองทัพไปตีเมืองทวายบัดนี้ ก็จะเป็น

ข้าศึกขึ้นกับพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา แม่นพม่าลงมาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ ไทยยกมาตีหัวเมืองด้านตะวันออกทันได้ เราต้องสู้เป็น ๒ ฝ่าย ภายหลังจะแก้ตัวยาก จำเราจะเป็นไมตรีกันกับกรุงไทยเสียดีกว่า จะคิดสู้พม่าแต่ด้านเดียวเสียก่อน ภายหลังจึงค่อยคิดการต่อไป แล้วพระเจ้าหงสาวดีจึงจัดเครื่องราชบรรณาการ มอบให้เจ้าเมืองเร้นำลงมาถึงเจ้าเมืองตะนาวศรี อันมาตั้งอยู่ ณ เมืองทวายนั้น ให้นำเจ้าเมืองเรเข้าไปถวายเครื่องราชบรรณาการพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาขอเป็นทางไมตรีกันไปภายหน้า ครั้นแล้วพระเจ้าหงสาวดีจึงให้ตะละมหาเสนาบดีเป็นแม่ทัพบก พระเจ้าหงสาวดีนั้นเป็นแม่ทัพเรือ ยกขึ้นไป ณ เมืองปรอน เพื่อจะตีกองทัพมังมหาราช แล้วจะเลยขึ้นไปตีเมืองอังวะที่เดียว

ฝ่ายพระเจ้าอังวะครั้นรู้ข่าวว่า มังนราจสุเจ้าเมืองเมะตะมะ มังลักแวง เจ้าเมืองทวายหนีไปพึ่งพระบารมีพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาอยู่ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาก็ทรงเลี้ยงไว้ให้เป็นสุข พระเจ้าอังวะจึงให้แต่งพระราชสาส์นขอบพระคุณพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา กับเครื่องราชบรรณาการ มอบให้ราชทูตลงไป ณ กรุงศรีอยุธยา

ฝ่ายราชทูตก็ลงไป ณ กรุงศรีอยุธยา ได้เข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์น และเครื่องราชบรรณาการแล้ว ก็อยู่ในกรุงศรีอยุธยาประมาณเดือนหนึ่ง เมื่อราชทูตพม่ากราบถวายบังคมลาจะกลับขึ้นมานั้น พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจึงทรงจัดราชทูตไทย ๓ นาย ให้นำพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการตอบขึ้นไปกับราชทูตพม่า ราชทูตทั้งหลายนั้นพากันออกมาโดยทางด่านเมืองเชียงใหม่ เดินทางไปทางปลายแดนเมืองตองอู

ขณะนั้น พระเจ้าหงสาวดีขึ้นไปตั้งค่ายประชิดเมืองปรอนอยู่ ทำสงครามกันกับมังมหาราชยังไม่แพ้ไม่ชนะกัน พอขาดเสบียงลง จึงให้

พวกรามัญแบ่งกันออกจากค่าย เทียวแยกย้ายหาเสบียง กองรามัญพวกหนึ่ง เทียวหาเสบียงมาจนถึงแดนเมืองตองอู ครั้นราชทูตพม่ารู้ความดังนั้น ก็พาราษฎ์ไทยออกจากทางใหญ่เดินลัดเข้าไปในป่า

ขณะนั้นพวกรามัญรู้ว่า ราชทูตพม่าพากันมาตามทางนั้น ก็พากันรีบตามไปหวังจะจับเอาตัวนายให้ได้ รามัญทั้งหลายตามไปไม่ทันพวก ราชทูต จับได้แต่ไพร่พม่า ๒ คนซึ่งเลื่อยล้าอยู่ในหนทาง จึงจับเอาตัวมา ให้พระพุทธรูทเถีๆ จึงให้ไต่ถาม ไพร่พม่า ๒ คนให้การว่า พระเจ้าอังวะ ให้ราชทูตลงไปขอกองทัพไทยขึ้นมาช่วยป้องกันเมืองอังวะ พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟังดังนั้นก็ตกพระทัย พอกองทัพรามัญขาดเสบียงลงด้วย จึงให้เลิกทัพกลับไป ณ เมืองหงสาวดี

ฝ่ายราชทูตพม่า ก็พาราษฎ์ไทยขึ้นไปถึงเมืองอังวะ ราชทูตไทย ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าอังวะ จึงพระราชนานราชวัลและเครื่องราชบรรณาการ ตอบแทน เสร็จแล้วก็ส่งราชทูตกลับลงไปโดยทางเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าหงสาวดีนั้น ครั้นกลับลงมาถึงเมืองหงสาวดีแล้ว จึงปรึกษากันกับตะละมหาเสนาบดีว่า บัดนี้พระเจ้ากรุงไทย พระเจ้ากรุงอังวะเป็นไมตรีกัน กองทัพไทยจะยกขึ้นไปช่วยป้องกันเมืองอังวะ จำเราจะทำไมตรีกันกับพระเจ้ากรุงไทย ขอพระราชธิดาออกมาตั้งเป็นพระอัครมเหสี ไมตรีไทยกับรามัญ จึงจะสนิทติดพันกันไป พระเจ้ากรุงไทยกับพระเจ้าอังวะจึงจะขาดทางพระ ราชไมตรีกัน ตะละมหาเสนาบดีก็เห็นด้วย พระเจ้าหงสาวดีจึงให้แต่ง พระราชสาส์นและจัดเครื่องราชบรรณาการ มอบให้ราชทูตรามัญเข้าไป กรุงศรีอยุธยาโดยทางด่านกาญจนบุรีถึงกรุงศรีอยุธยา ครั้นเสนาบดีนำ ราชทูตรามัญเข้าเฝ้าทูลถวายพระราชสาส์น และเครื่องราชบรรณาการครั้งนี้ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาได้ทรงทราบก็ขัดเคืองพระทัยตรัสว่าสมิงทอถว

ไม่รู้จักประมาณตัว กำเริบอิสริยยศ ตัวเป็นแต่ชาติกวยชาวบ้า ครั้นนางนา
ส่งให้ไต้เป็นเจ้าแผ่นดิน ทำใจสูงเย่อหยิ่ง เอื้อมอจาหาญมาขอลูกสาวเรา
อันเป็นกษัตริย์เป็นเจ้าในกรุงไทยมาได้หลายชั่วกษัตริย์แล้ว พระเจ้ากรุง
ศรีอยุธยา ก็มีไต่ตรัสปราศรัยด้วยราชทูตมอญตามธรรมเนียม แต่รับสั่งให้
เสนาบทีเลี้ยงดู ให้รางวัลแก่ราชทูตตามธรรมเนียมแล้ว จึงให้มีหนังสือ
เสนาบทีตอบออกมา ในหนังสือนั้นว่ากล่าวเปรียบปรายสมิงทอกวยด้วย
ชาติด้วยตระกูล เป็นเนื้อความหลายข้อ แล้วจึงให้ส่งราชทูตรามัญกลับ
ออกมา ครั้นพระเจ้าหงสาวดีทราบในหนังสือเสนาบทีว่ากล่าวหยาบเข้ามา
นั้นก็โกรธ จึงปรึกษากับตะละมหาเสนาบทีว่า เราจะยกกองทัพเข้าไปตี
กรุงศรีอยุธยา ตะละมหาเสนาบทีจึงทัดทานไว้ว่า สงครามพม่ากับเรายัง
ติดพันกันอยู่ ซึ่งจะเป็นศัตรูกันกับกรุงไทยนั้นยังไม่ได้ก่อน พระเจ้า
หงสาวดีจึงไต่งตอยู่

[หน้า ๖๕]

ในศักราช ๑๑๐๖ ปีนั้น พระเจ้าหงสาวดีปรึกษากันกับตะละมหา
เสนาบทีว่า บัดนี้กรุงศรีอยุธยาไม่เป็นไมตรีกันกับเราแล้ว จึงให้พวก
เมืองมะริดเมืองตะนาวศรีมาตีเมืองเมะล่ำเลิง เราจำจะทำไมตรีกันกับพระ
เจ้าหอคำ เจ้าเมืองเชียงใหม่เถิด จะได้เป็นกำลังสู้รบกันกับพม่า เราจะ
ให้ไปขอราชธิดาเจ้าเมืองเชียงใหม่ มาตั้งเป็นพระมเหสี ท่านจะเห็นเป็น
ประการใด ตะละมหาเสนาบทีก็เห็นชอบด้วย ครั้น ณ เดือน ๖ พระเจ้าทอ-
พุทธเกษี จึงจัดเครื่องราชบรรณาการและพระราชสาส์น มอบให้ราชทูต
ไปณ เมืองเชียงใหม่ พระเจ้าหอคำเจ้าเมืองเชียงใหม่ก็เกรงอาณัติพระ
เจ้าทอพุทธเกษี จึงยอมยกพระราชธิดามอบมาแก่ราชทูต และให้ราชทูต
ลำนาราชสาส์น และเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระเจ้าทอพุทธเกษี ณ

เมืองหงสาวดีด้วย พระเจ้าหงสาวดีจึงตั้งราชธิดาเจ้าเชียงใหม่เป็นพระ
อัครมเหสี ครั้นถึง ณ วันอาทิตย์เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ในศักราช ๑๑๐๖ นั้น
พระเจ้าทอพุทธเกษียได้ยกนักรยอศพระเจดีย์มุตาวนั้นขึ้นไว้ให้เป็นปกติทั้ง
เก่า ครั้นอยู่มา พระเจ้าทอพุทธเกษียก็หลงรักราชธิดาพระเจ้าเชียงใหม่รัก
ไม่เอื้อเฟื้อแก่ธิดาตะละมหาเสนาบดี อันเป็นพระมเหสีเดิม ให้ธิดาตะละ
มหาเสนาบดีอันเป็นพระมเหสีเดิมนั้น อยู่ในอำนาจราชธิดาเมืองเชียงใหม่
ด้วยเห็นว่าราชธิดาเมืองเชียงใหม่เป็นเชื้อกษัตริย์ ตะละมหาเสนาบดีก็
น้อยใจ คิดจะทำร้ายสมิงทอพุทธเกษียอยู่เป็นนิจ

ลศักราช ๑๑๐๘ ปี ตะละมหาเสนาบดีจึงคิดเป็นความลับกับพวก
กรมช้าง ให้บอกหนังสือเข้ามาว่า ได้พบปะช้างเผือกผู้ตำบลรวป่าแขวง
เมืองกะเทิง พระเจ้าทอพุทธเกษียได้ฟังมีความยินดีนัก จึงให้จัดพวกพล
กับกรมช้าง แล้วพาราชธิดาพระเจ้าเชียงใหม่กับธิดาตะละมหาเสนาบดี ชื่อ
มียายเล่ม ขึ้นช้างพระที่นั่ง และตะละมหาเสนาบดี ๑ เจียรกับนุจ ๑ กับ
เสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ยกไป ณ รวป่าแขวงเมืองกะเทิง ให้สมิง
นันทสุริยะอยู่เฝ้าเมือง พระเจ้าหงสาวดีเสด็จออกไปแรมอยู่ในป่าราวถึง
๒ ครั้ง ๓ ครั้ง ครั้งที่สุคนธ์เสด็จไปอยู่ในป่าช้านานถึง ๓ เดือนเศษ สมิง
นันทสุริยะอยู่เฝ้าเมืองหงสาวดี จึงปรึกษากับเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง
ว่า พระเจ้าหงสาวดีไม่เอาพระทัยใส่ในราชการ เห็นแต่จะไปเที่ยวเล่น
ในป่าแรมอยู่ช้านานนัก เราจะได้ผู้ใดเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองราชสมบัติ
ว่าราชการบ้านเมืองต่อไปเล่า จึงเห็นว่านายจรงกันเป็นคนมีสมบัติมาก
แล้วมีอายุสูงกว่าเราทั้งสอง จึงตั้งให้นายจรงกันเป็นสมมติกษัตริย์ครอง
ราชสมบัติในเมืองหงสาวดีสืบไปได้ ๒ เดือนเศษ ครั้นนายจรงกันได้ครอง
ราชสมบัติแล้ว ตัวเป็นแต่ตระกูลไพร่ ไม่รู้จักธรรมเนียมพระมหากษัตริย์

เข้าใจว่า ราชการจัดการบ้านเมืองให้ถูกต้องตามเยี่ยงอย่างพระเจ้าแผ่นดิน
สมิงหนัทสุริยะผู้เป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ก็จับนายจรัญกันฆ่าเสีย แล้วจึงมีหนังสือ
ลับไปถึงตะละมหาเสนาบดี ให้เข้ามาครองราชสมบัติในเมืองหงสาวดี
ตะละมหาเสนาบดีรู้แจ้งในหนังสือนั้นแล้ว จึงใช้ให้ท้าวทอติกและ
เจียรกี่ปันจุ ไปลักพระมเหสีสมิงทอگوی อันเป็นธิดาของตนในป่าได้แล้ว
กลับเข้ามากับพวกพลเป็นอันมาก แล้วได้ครองราชสมบัติในเมืองหงสาวดี
ครั้นภายหลังตะละมหาเสนาบดี จึงเกณฑ์คนขึ้นรักษาหน้าที่เชิงเทินเมือง
หงสาวดี ตะละมหาเสนาบดีก็ยกกองทัพจะตามไปจับสมิงทอگویกับราชธิดา
เมืองเชียงใหม่ฆ่าเสีย ส่วนสมิงทอگویครั้นรู้เหตุนี้ จะกลับมาเมือง
หงสาวดีมิได้ จึงพาราชธิดาเจ้าเมืองเชียงใหม่นี้ไปหาพระเจ้าหอคำ ณ
เมืองเชียงใหม่

ลัทธิราช ๑๑๐๙ ปีเดือน ๕ สมิงทอگویจะกลับมาตีเมืองหงสาวดีคืน
จึงมอบราชธิดาแก่พระเจ้าเชียงใหม่แล้ว ก็ขอกองทัพเมืองเชียงใหม่สมทบ
กันกับพวกรามัญ ยกออกจากเมืองเชียงใหม่ กลับเข้ามาในแดนเมือง
หงสาวดีอีก ครั้นตะละมหาเสนาบดีรู้แล้ว จึงยกกองทัพออกมา เมื่อจะ
รบกับสมิงทอگویนั้น ตะละมหาเสนาบดีจึงดำริเห็นว่า ถ้าสมิงทอگویสู้
ไม่ได้แล้วก็จะหนีกลับไปเมืองเชียงใหม่อีก จะไปขอกองทัพพ่อตาเพิ่มเติม
มาอีก การสงครามจะไม่รู้แล้ว จำเราจะให้ยกกองทัพไปสกัดหนทางเสีย
อย่าให้สมิงทอگویกลับไปเมืองเชียงใหม่ได้ แล้วตะละมหาเสนาบดีจึง
เกณฑ์กองทัพรามัญพวกหนึ่ง ให้ยกไปตั้งอยู่ตำบลบ้านเจ้ากิ อันเป็นปาก
ทางจะไปเมืองเชียงใหม่ ให้คอยกันกองทัพสมิงทอگوی อย่าให้ตีออกไป
ทางนั้นได้ และทางด่านกาญจนบุรีซึ่งจะไปกรุงศรีอยุธยา นั้น ตะละมหา
เสนาบดีมิได้ให้กองทัพมาตั้งสกัดอยู่ ด้วยสำคัญว่าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา

ซึ่งซังสมิงทอวยอยู่ เห็นว่าสมิงทอวยจะไม่อาจเข้าไปเมืองไทยได้แล้ว
ตะละมหาเสนาบดีจึงยกกองทัพมาต่อสู้กับสมิงทอวย ณ ตำบลราวป่าแขวง
เมืองกะเทิง สมิงทอวยสู้ตะละมหาเสนาบดีไม่ได้ ก็แตกหนีจะกลับไป
ณ เมืองเชียงใหม่ ครั้นมาถึงกลางทางได้รู้ข่าวว่า กองทัพไทยมาตั้งสกัดอยู่
ณ ตำบลเจากี้ สมิงทอวยตกใจไม่รู้ที่จะไปข้างไหน จึงหนีมาอาศัยอยู่ริม
ตำบลแม่กองแม่จาน

ครั้งนั้นสมิงท้าวทองสุก สมิงท้าวทุก จึงคิดเป็นเล่ห์กลอุบายว่าจะ
จะไปนมัสการพระเจดีย์ร้างกู่ จึงพากันเข้าไปทูลลาพระเจ้าหงสาวดี ๆ ก็
โปรดให้ไป ครั้นออกจากเมืองจึงคิดปรึกษากันว่าพระเจ้าหงสาวดีต้องคั้น
มิใช่เจ้าของเรา เราจะต้องไปตามเจ้าของเราจึงจะควร พิจารณาแล้วก็
ติดตามไป จึงไปพบพระเจ้าหงสาวดีองค์ก่อนผู้เป็นเจ้าของตน มาอาศัย
อยู่ที่แม่กองแม่จาน ในปีนั้นสมิงทอวยผู้เป็นพระเจ้าหงสาวดีองค์ก่อน
เกลี้ยกล่อมพวกละว้าได้ ๒,๐๐๐ เศษ ยกมาตีหัวเมืองขึ้นแก่เมืองหงสาวดี
ได้หลายเมืองคือเมืองกลิด ๑ เมืองทองเบาะ ๑ เมืองชะเติง ๑ เมืองทา
คราม ๑ เมืองล้งพลอย ๑ เมืองปอง ๑ แล้วตีลวงเข้าไปถึงเมืองเกริน ครั้น
นั้นสมิงท้าวทอติก เป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะ ให้เจียรกี่ปันจุ ผู้เป็นปลัดเมือง
เกณฑ์ไพร่พล ๒,๐๐๐ ออกไปรบสมิงทอวยผู้เป็นพระเจ้าหงสาวดีก่อน
เจ้าเมืองเมาะตะมะจึงแต่งหนังสือแจ้งข้อราชการศึกว่า พระเจ้า
หงสาวดีองค์ก่อนยกกองทัพมาตีเมืองเมาะตะมะ ให้ขุนนางกรมการถือขึ้น
ไปถวายพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีทรงทราบแล้ว จึงรับสั่งให้
มะก่าสะเกณฑ์คน ๕๐๐ ไปช่วยรบ ครั้งนั้นเจียรกี่ปันจุยกกองทัพไปรบกับ
ทัพสมิงทอวยผู้เป็นพระเจ้าหงสาวดีองค์ก่อนที่เมืองเกริน ตั้งค่ายประชิด
อยู่ที่เมืองเกริน รบกันเป็นสามารถึง ๑๐ วัน กองทัพสมิงทอวยผู้เป็น

พระเจ้าหงสาวดีองค์ก่อน แยกฝ่ายกระจัดกระจาย จึงจำใจเข้าไป ณ กรุงศรีอยุธยาโดยทางพระเจดีย์สามองค์ แล้วตั้งอยู่ปลายท่าน จึงมีหนังสือเข้าไปถึงพระยากาญจนบุรี ว่าจะเข้าไปพึ่งพระบารมีพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระยากาญจนบุรี จึงมีหนังสือเข้าไปถึงเสนาบดี เสนาบดีจึงเอาหนังสือนั้นขึ้นกราบทูลพระเจ้ากรุงไทย ๆ จึงตรัสสั่งให้เจ้าเมืองกาญจนบุรี ส่งตัวสมิงทอกยวนั้นเข้าไป และเมื่อสมิงทอกยวนั้นเข้าไปถึงกรุงศรีอยุธยานั้น ในเดือน ๗

[หน้า ๑๓]

ในศักราช ๑๑๐๙ ปีนั้น พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระราชทานภูมิจำนวนบ้านเรือนให้สมิงทอกยวน้อยอยู่เป็นสุข ครั้นภายหลังเจ้าและขุนนางไทยไปหาสมิงทอกยวนั้น ด้วยสมิงทอกยวนั้นมีความรู้วิชาการ และเจรจาเป็นที่ชอบใจคนทั้งปวง ครั้นนานมาพระเจ้ากรุงไทยทรงทราบไม่ไว้พระราชหฤทัยสมิงทอกยวนั้น จึงตรัสสั่งให้เจ้าพระยายมราชเอาตัวสมิงทอกยวนั้นไปจำไว้ ณ กุ๊ก และเมื่อสมิงทอกยวนั้นได้เป็นเจ้าแผ่นดินในเมืองหงสาวดีนั้น ตั้งแต่ศักราช ๑๑๐๓ ปี จนถึงศักราช ๑๑๐๘ ปี จึงได้พลัดไปจากเมือง ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินอยู่ ๖ ปีเท่านั้น

[หน้า ๑๔]

ลุศักราช ๑๑๑๐ ปี เดือน ๕ พระเจ้าหงสาวดีจึงได้แต่งตั้งพระราชสาสน์เป็นใจความว่า สมิงทอกยวนั้นเข้าไปพึ่งพระบารมีอยู่นั้นเป็นคนออกตัญญู อย่าให้พระเจ้ากรุงไทยเลี้ยงดูไว้ ตัวข้าพเจ้าได้ทำคุณแก่สมิงทอกยวนั้น เมื่อสมิงทอกยวนั้นได้ราชสมบัตินั้นก็เพราะข้าพเจ้าคิดอ่านให้แล้ว ข้าพเจ้าก็ยกลูกสาวให้เป็นภรรยา ครั้นได้เป็นใหญ่แล้วกลับข่มเหงบุตรสาว

ข้าพเจ้า แล้วกลับต่อสู้จะฆ่าข้าพเจ้าเสีย หากว่ารามัญทั้งหลายช่วยข้าพเจ้า
มาก สมิงทอวยจึงกลับปราชัยไป ให้พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเห็นแก่ไมตรี
เกิด จึงจับตัวสมิงทอวยกับพระยาพระราม พระยากลางเมือง พระยาน้อย
วันดี ทั้งสามนั้น จำคุมส่งให้แก่ราชทูตออกมา ณ เมืองหงสาวดี แล้วจึงมอบ
ราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการให้ราชทูตเข้าไปกรุงศรีอยุธยา จึง
ถวายราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาทรงพระ
นามพระเจ้าทรงธรรม จึงตรัสสั่งให้เสนาบดีมีหนังสือตอบมาว่า ซึ่งสมิงทอ
วยหนีเข้ามาพึ่งพระบารมีนั้น ครั้นพระเจ้าอยู่หัวให้ซักถามได้เนื้อความว่า
สมิงทอวยกลับทำร้ายพระเจ้าหงสาวดี จึงเห็นแก่ไมตรีซึ่งเคยมีกันมาแต่
ก่อนนั้น จึงให้จำสมิงทอวยไว้ในคุกจนทุกวันนี้ และพระเจ้าหงสาวดีจะ
ให้ส่งตัวสมิงทอวยออกไปนั้น ทรงเห็นว่าไม่ต้องด้วยเยี่ยงอย่างธรรมเนียม
กษัตริย์ ผู้ดำรงราชสมบัติโดยทศพิธราชธรรม ด้วยสมิงทอวยหนีความ
ตายมาได้แล้ว ครั้นจะส่งให้กลับออกไปตายเล่า ก็จะเป็นบาปเป็นกรรม
เห็นไม่ควรนัก แต่ว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็รักษาทางพระราชไมตรีไว้
จะให้เนรเทศสมิงทอวยเสียจากกรุงศรีอยุธยา จะให้โดยสารสำเภาจีนออก
ไปแล้ว ให้นายสำเภาปล่อยเสียในเกาะแดนเมืองจีนนั้น และพระยารามัญ
ทั้งสามนั้น ทรงเห็นว่าไม่มีโทษผิด เพราะมิได้คิดร้ายต่อพระเจ้าหงสาวดี
เป็นแต่ไม่สบาย แล้วก็อพยพครอบครัวเข้ามาพึ่งพระบารมี ก็เป็น
ธรรมเนียมที่พระเจ้าแผ่นดินจะสงเคราะห์ไว้ อย่าให้พระเจ้าหงสาวดีน้อย
พระทัยเลย ครั้นพระเจ้ากรุงไทยให้เสนาบดีทำหนังสือตอบจะนั้นแล้ว จึงมี
รับสั่งให้เจ้าพระยาอมราช นำเอาตัวสมิงทอวยมาทั้งเครื่องจำ ให้ผู้คน
๔ คนกำกับไปด้วย ให้ลงสำเภาจีนต่อหน้าราชทูตรามัญ และมอบให้
นายสำเภาว่า ถ้าถึงปากน้ำเจ้าพระยาแล้ว ให้ส่งผู้คุมทั้งสี่ขึ้น ณ เมือง

สมุทรปราการ แล้วให้นายสำเภาเอาสมิงทอกลงไปปล่อยเสีย ณ เกาะแค้นเมืองจีน

ฝ่ายราชทูตรามัญทั้งปวง ครั้นถึงเดือน ๗ ก็เข้าไปถวายบังคมลา รับพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการตอบแทนแล้วก็พากันออกมายังกรุงหงสาวดี จึงเข้าไปเฝ้าถวายพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการนั้น พระเจ้าหงสาวดีครั้งได้ทราบพระราชสาส์นแล้ว ไม่ชอบพระทัยแต่ไม่รู้ที่จะทำประการใด ด้วยกลัวเมืองไทยกับเมืองมอญจะขาดทางพระราชไมตรีกันไปจะเสียที่แก่พม่า

[หน้า ๓๓]

ในศักราช ๑๑๑๑ ปีนั้น ถึงเดือน ๔ สมิงทอกลงจึงขึ้นไปได้ถึงเมืองเชียงใหม่อีก

(และข้อความซึ่งสมิงทอกลงกลับขึ้นไปถึงเมืองเชียงใหม่ได้ด้วยอุบายประการใดนั้น ในเรื่องราวพงศาวดารฉบับรามัญไม่มีความจดหมายไว้ ยกขึ้นว่าแต่เนื้อความไปถึงเมืองเชียงใหม่ที่เดียว)

ขณะนั้นสมิงทอกลงจึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าเชียงใหม่ ทูลเล่าความทุกข์แต่หนหลังให้ฟังทุกประการ พระเจ้าเชียงใหม่ก็มีความกรุณา จึงให้สมิงทอกลงไปอยู่กับราชธิดาเหมือนแต่ก่อน

ลุศักราช ๑๑๑๒ ปี เดือน ๓ สมิงทอกลงจึงให้ราชธิดาเจ้าเชียงใหม่ไปกราบทูลพระบิดา จะขอกองทัพให้สามีกลับไปที่เมืองมอญ พระเจ้าเชียงใหม่ก็ไม่จัดให้ตามพระราชธิดาขอ จึงตรัสว่าสมิงทอกลงก็พากองทัพเมืองเชียงใหม่ไปล้มตายพลัดพรายเสียเป็นอันมากครั้งหนึ่งแล้ว บัดนี้ถ้าเราจะให้ไป ก็พาคนไปตายเสียอีก ครั้นสมิงทอกลงไม่ได้กองทัพแล้วก็ต้องจำใจอยู่ในเมืองเชียงใหม่

(ข้อความอย่างเดียวกันนี้มีอยู่ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑

หน้า ๓๔๕)

พระยาพระราม พระยากลางเมือง ขุนนางของพระเจ้า
ทอพุทธเกษี (สมิงทอ) กับพวกเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ
สมภาร ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ

พงศาวดารมอญพม่า ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑ หน้า ๓๔๑

เมื่อศักราช ๑๑๐๙ ปีนั้น พระยารามัญ ๓ คน คือพระยาพระราม ๑
พระยากลางเมือง ๑ พระยาน้อยวันตี ๑ ที่สมิงทอถวายตั้งไว้ให้ขัดทัพอยู่
เมืองเจกอง ใต้เมืองปรอนลงมาประมาณ ๒ วัน ให้คอยบ้องกันกองทัพ
พม่าซึ่งจะยกมาตีรามัญประเทศ และพระยารามัญทั้ง ๓ นั้น ครั้นรู้ว่าสมิง
ทอถวายวิวาทกันกับตะละมหาเสนาบดีแล้วหนีเข้าไป ณ กรุงศรีอยุธยา
ถึงนั้น พระยารามัญทั้ง ๓ จึงปรึกษากันว่า ครั้นนี้สมิงทอถวายผู้เป็นเจ้านาย
ของเราก็นี่เข้าไปเมืองไทยเสียแล้ว และเราทั้ง ๓ นี้สมิงทอถวายตั้งแต่งไว้
ให้มียศศักดิ์ เห็นว่าตะละมหาเสนาบดีจะไม่เลี้ยงเราเป็นปกติ คงจะคิดทำ
ร้ายเราเป็นมั่นคง เราจะคิดอุบายหนีไป ณ กรุงไทย ไปตามสมิงทอถวาย
เจ้านายของเราเถิด ครั้นพระยาทั้ง ๓ คิดกันถึงนั้นแล้ว จึงบอกความแก่
คนสนิทที่ไว้ใจได้ ต่างคนก็มีหนังสือลงมาถึงบุตรภรรยา ณ เมืองหงสาวดี
ว่า เราทั้งหลายมาตั้งขัดทัพอยู่นานแล้ว ได้รับความลำบากอดหยากด้วย
อาหาร จะใคร่เห็นหน้าบุตรภรรยาบ้าง ให้บุตรภรรยาจัดหาเสบียงอาหาร
แล้วชวนกันขึ้นมาส่ง พอให้เราทั้งหลายเห็นหน้าบ้าง ส่วนบุตรภรรยา
นายทัพนายกองทั้งหลายนั้นครั้นรู้ได้ในหนังสือนั้นแล้ว ก็ชวนกันจัดหา
เสบียงอาหารของกินต่าง ๆ แล้วพากันขึ้นไป ณ เมืองเจกอง พระยา
รามัญทั้ง ๓ กับนายทัพนายกองทั้งปวง จึงบอกความลับนั้นแก่บุตรภรรยา
ครั้นถึงเดือน ๓ พระยารามัญทั้ง ๓ กับนายทัพนายกองซึ่งรู้กันนั้น ก็ชวน

กัณโพยพครอบครัวย้ายถิ่นมาทางตะวันออก มาทางปลายแดนเมือง
ทองอุ ครั้วรามัญมาคราวนั้นประมาณ ๔๐๐ เศษ

ฝ่ายไพร่นายรามัญทั้งปวง ซึ่งเหลืออยู่ในเมืองเจกอนนั้น ครั้นเห็น
พวกตัวนายทั้งปวงยกครอบครัวย้ายไปคังนั้น ไม่รู้ว่าเหตุผลเป็นประการ
ใดก็ชวนกันตกใจ ต่างคนต่างก็รีบไปถิ่นฐานบ้านเมืองของตน ลางคนจึง
เอาเนื้อความอันนั้นมาแจ้งแก่ขุนนางในเมืองหงสาวดี

ฝ่ายพระยารามัญทั้ง ๓ ก็เข้าไปในเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าเชียงใหม่
จึงแจกเสบียงให้แล้ว ให้ส่งครั้วรามัญทั้งปวงลงไปเมืองตาก เจ้าเมือง
ตากจึงบอกหนังสือลงไปให้กราบบังคมทูลพระกรุณา จึงมีรับสั่งให้ส่งครั้ว
มอญทั้งนั้นลงไปกรุงศรีอยุธยา จึงตรัสสั่งให้เสนาบดีชักถาม ครั้นทราบ
ความแล้ว จึงตรัสสั่งให้พระยารามัญทั้ง ๓ และครอบครัวทั้งปวงไปอยู่
ตำบลโพธิ์ ๓ ตำบล

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ หน้า ๒๔๕

ครั้งนั้นพม่าคนหนึ่งชื่อมั่งลอง รามัญเรียกว่าอองไจยะ เป็นนาย
บ้านมุกโซโป อยู่เหนือเมืองอังวะทางหลายคืบ มีบุตรชาย ๖ คน บุตรี ๓
คน มีพรรคพวกทกล้าวทหารเข้มแข็งเป็นอันมาก ตั้งเกลี้ยกล่อมช่องสุ่ม
คน ๑๔-๑๕ บ้าน ไต่ไพร่พลประมาณ ๔,๐๐๐-๕,๐๐๐

ฝ่ายพระยาทะละกับทะละบัน ซึ่งอยู่รักษาเมืองอังวะ รู้ว่ามั่งลอง
ตั้งช่องสุ่มพลอยู่ ณ บ้านมุกโซโป จึงแต่งกองทัพให้ยกไป ๒๐,๐๐๐ ไปตี
บ้านมุกโซโป มั่งลองจึงให้ตั้งค่ายด้วยไม้ตาลให้พลทหารออกสู้รบเป็น
สามารท รบกันอยู่ประมาณ ๑๕ วัน ทหารรามัญแตกหนีมาเมืองอังวะ และ
พม่าหัวเมืองทั้งปวงมาเข้าด้วยมั่งลองเป็นอันมาก มั่งลองกับมั่งระผู้บุตร

จึงยกพลพม่า ๒๐,๐๐๐ มาตีเมืองอังวะ รบกันอยู่ประมาณ ๑๕ วัน ได้เมือง
อังวะและพระยาทะเลกับตะละบันแตกหนีกลับไปเมืองหงสาวดี มังลอง
จึงให้มังระผู้บุตรคุมพลหมื่นหนึ่งอยู่รักษาเมืองอังวะ แล้วกลับไปสร้าง
เมือง ณ บ้านมุกโซโป ก่อกำแพงและปราสาทราชวัง การทั้งปวง ๕ เดือนก็
สำเร็จ ให้นามว่าเมืองรัตนสิงค และพม่าทั้งหลายนับถือมังลองว่ามี
บุญญาธิการมาก จึงพร้อมกันยกมังลองขึ้นเป็นกษัตริย์ ถวายพระนาม
พระเจ้าอลองพญา เสดยราชสมบัติในภูกามประเทศสืบต่อไป มีไพร่พล
มากขึ้นถึง ๓๐,๐๐๐-๔๐,๐๐๐

ฝ่ายพระยาหงสาวดี จึงปรึกษาค่ายพระยาอุปราชา และท้าวพระยา
สมิงรามัญทั้งปวงว่า มังลองมีกำลังท้าวทหารกล้าแข็งมาก ตีได้เมือง
อังวะแล้วเห็นจะมีใจกำเริบยกมาตีเมืองเราเป็นแน่จะละไว้ข้ามได้ ควร
เราจะยกกองทัพใหญ่ไปตีเสียก่อน อย่าให้ทันพม่ามีกำลังมากขึ้น จึงให้
กองทัพพลนครเจ้าเครื่อง ๒๐,๐๐๐ เศษ ช้างเครื่อง ๔๐๐ ม้า ๖๐๐ สรรพ
ไปด้วยเครื่องศัสตราวุธ ให้พระยาอุปราชาเป็นแม่ทัพ ตะละบันเป็นทัพ
หน้า กตุกหฺวุ่นเป็นยกกระบัตร ทอดอหฺวุ่นเป็นเกียกกาย ตะละโบเป็นทัพ
หลัง ยกไปทางบกทัพหนึ่ง ให้พระยาทะเลเป็นแม่ทัพเรือ สมิงพัคปะ
เป็นกองหน้า สมิงพัคเบิดเป็นยกกระบัตร สมิงอุบากองเป็นเกียกกาย สมิง
พะปะเคิดเป็นกองหลัง เรือกะจิงเลา ๔๐๐ ลำ พลรบพลกรรเชียง
๒๐,๐๐๐ เศษ สรรพไปด้วยเครื่องศัสตราวุธ ยกทัพไปทัพหนึ่ง

ครั้นถึงศุภฤกษ์พิชัยฤกษ์ นายทัพนายกองทั้งปวงก็ยกจากเมือง
หงสาวดี พร้อมกันทั้งทางบกทางเรือ ขึ้นไปถึงเมืองอังวะแล้วก็เข้าตั้งค่าย

ล้อมเมือง ได้รับความพม่าเป็นสามารด และยกเข้าปล้นเป็นหลายครั้ง จะหักเอาเมืองมิได้

ฝ่ายมัจฉราชบุตร กับภกหนังสือไปถึงพระราชาบิดา ขอกองทัพมาช่วย พระเจ้าอลองพญาจึงจัดกองทัพให้สะโตะมหาสิริอุณาผู้เป็นอนุชา ถือพล ๑๐,๐๐๐ เป็นแม่ทัพเรือ ให้แมงละแงเป็นยกกระบัตร แสง-
แנגโบเป็นเกียกกาย เสด็จหัวนเป็นกองหน้า ยกทัพเรือลงมาช่วยเมือง
อังวะทัพหนึ่ง และทัพบกนั้นให้แมงละราชาเป็นแม่ทัพ ถือพล ๒๐,๐๐๐
ให้แมงละแมงช่องเป็นกองหน้า ดิงจาแมงช่องเป็นยกกระบัตร มหานรธา
เป็นเกียกกาย ฉับกูโบเป็นกองหลัง พร้อมด้วยช้างม้าเครื่องศัสตราวุธ
อีกทัพหนึ่งและกองทัพบกทัพเรือยกมาถึงเมืองอังวะก็เข้าตั้งค่ายกระหนาบ
ล้อมค่ายรามัญเข้าไว้ แล้วยกเข้าตีค่ายรามัญ ได้รับความเป็นสามารด และ
ค่ายกองทัพรามัญตั้งอยู่หว่างกลาง ถูกทัพกระหนาบทั้งหน้าทั้งหลัง รัพล
ต้องศัสตราวุธปืนใหญ่น้อยบ้วยเจ็บล้มตายเป็นอันมาก ทั้งขัดเสบียงจะ
ส่งกันมิได้ อดหยากถอยกำลังลง และต่อรบกับกองทัพพม่าอยู่ประมาณ
เดือนหนึ่งก็แตกฉานพ่ายหนีไปในเพลาราตรี และกองทัพรามัญเลิกถอย
จากเมืองอังวะทั้งทางบกทางเรือ ลงมาพร้อมทัพกันอยู่ ณ เมืองย่างกุ้ง

ฝ่ายพระยาพระราม พระยากลางเมือง พระยาน้อยวันดี ซึ่งอยู่ใน
กลางทัพพระยาทะเล ปรีภากันเห็นว่าพม่ามีกำลังนักฝ่ายรามัญจะสู้รบมิ
ได้ คงจะเสียเมืองหงสาวดีแก่พม่าเป็นแท้ จึงพาพรรคพวกของตัวเป็น
คน ๔๐๐ เศษหนีออกจากกองทัพ เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ณ พระ
นครศรีอยุธยาทางด่านเมืองตาก กรมการเมืองตามส่งหนังสือบอกลงมา

ณ กรุงเทพมหานคร สมุหนายกกราบบังคมทูล จึ่งทรงพระกรุณาโปรดให้
ข้าหลวงออกไปรับรามัญพวกนั้นมายังพระมหานคร แล้วพระราชทาน
เงินตราเสื้อผ้าและเครื่องเรือน ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลโพธิ์สามต้น

[หน้า ๒๔๕]

ฝ่ายข้างกัมพูชาประเทศ นักพระสตาองค์อิง ไปขอกองทัพญวนมา
ตีกรุงกัมพูชาธิบดี และนักพระรามาธิบดี กับนักพระศรีไชยเชษฐา
ญวนมิได้ จึ่งพาสัมครพรรคพวกแตกหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารทาง
เมืองปราจีนบุรี กรมการเมืองปราจีนส่งหนังสือบอกเข้ามา สมุหนายก
กราบบังคมทูล จึ่งทรงพระกรุณาโปรดให้ข้าหลวงออกไปรับเจ้าเขมรทั้ง
สอง กับสัมครพรรคพวกเข้ามายังพระมหานคร แล้วมีพระราชโองการ
ตรัสสั่งให้เกณฑ์พลหมื่นหนึ่ง ให้พระยาราชสุภาวดีออกไปตั้งชุมพลอยู่
ณ วัดพระเจดีย์แดง

ขณะนั้น พระยาพระราม รามัญ คิตกลอุบายเข้าเรียนแก่ท่าน
อัครมหาเสนาบดีว่า จะอาสาไปทัพด้วย๕๐คน แต่ไม่มีอาวุธ ครั้นกราบทูล
พระกรุณา โปรดให้จ่ายอาวุธให้ครบมือกันแล้ว พระยาพระรามกลับคิด
กบฏ เพลาค่ายไปโพธิ์สามต้นพาครอบครัวหนีไป แต่พระยากลางเมือง
และพระยาน้อยวันคืนนั้นมิได้หนีไปด้วยพระยาพระราม สมเด็จพระพุทธ-
เจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ จึ่งดำรัสสั่งให้ข้าหลวงไปจับพวกมอญกบฏ ไปทัน
ที่ตำบลทุ่งบ้านรืบางแก้ว จับได้ทั้งสิ้น มีพระราชโองการตรัสสั่งให้ลงพระ
ราชอาชญาเขียนพระยาพระรามและพรรคพวก บรรดาชายทั้งปวงนั้นให้
ประหารชีวิตทั้งสิ้น เว้นไว้แต่ครอบครัว ให้ไปอยู่ ณ บ้านโพธิ์สามต้น
ตามเดิม

มอญใหม่กับภูที่นครนายก

หนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัด หน้า ๑๑๗

ครั้นถึงปีมะเมีย จัตวาศก (พ.ศ. ๒๓๐๕ รัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์) ยังมีมอญใหม่มนักร้ายเป็นกบฏ มั่นคุมพวกกันเข้าแล้วก็ยกมาทางเขานางบวชแดนเมืองนครนายก แล้วมันตีบ้านเล็กบ้านน้อยแดนเมืองนครนายก ครั้นพระองค์แจ้งเหตุจึงมีพระโองการให้พระยาเพชรบุรี และพระยากาญจนบุรียกทัพไปทางคงพระยาไฟ คุ้มกันกับมอญใหม่ที่ทุ่งพิหารแดง เหล่ามอญใหม่นั้นล้มตายหนีไปสิ้น อันพระยาเพชรบุรี และพระยากาญจนบุรีนั้น ครั้นปราบมอญแล้วกลับเข้ามาสู่กรุง จึงเข้าไปเฝ้าถวายบังคมทูลฉลอง พระองค์ก็ประทานรางวัลทั้งสองเสนา ให้ทั้งเงินทองเสื้อผ้าแพรพรรณครบครัน อันเหล่าทหารเกณฑ์อาสาไปรบนั้น พระองค์ก็ประทานรางวัลให้ทั่วหน้า บ้างก็ได้เลื่อนที่ขึ้นไปต่างๆ ตามที่มีความชอบ

มอญใหม่กับภู

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๙ หน้า ๑๔

การตบตบใจและการจลาจล

จดหมายมองเซนเยอร์ บริโกต์ ถึงผู้อำนวยการคณะต่างประเทศ

วันที่ ๒๖ เดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๗๖๑ (พ.ศ. ๒๓๐๔)

พวกเราไม่แต่หวาดเสียวและตกใจอยู่เสมอ เพราะเหตุว่ามีเสียงลือกันไม่หยุดว่า พวกพม่าได้ยกทัพกลับเข้ามาอีกแล้ว แต่ก็ไม่เห็นพม่ามา

สักทีเดียว แต่เมื่อวันที่ ๑๒ เดือนกุมภาพันธ์ปี^{๒๕} (พ.ศ. ๒๓๐๓) ทาง
ราชการได้ทราบความว่า มอญพวกหนึ่งซึ่งไทยได้อนุญาตให้ไปตั้งบ้าน
เรือนอยู่ในหัวเมืองฝ่ายทิศตะวันตกเฉียงเหนือเมืองหนึ่งนั้น ได้เกิดเป็น
กบฏขึ้น คือได้จับเจ้าเมืองไทยฆ่าเสีย โดยหาว่าเจ้าเมืองคนนั้นไม่ตั้งอยู่ใน
คลองยุติธรรม แล้วพวกมอญกบฏก็ได้พาพรรคพวกหนีไปตั้งมั่นอยู่บน
ภูเขาแห่งหนึ่ง ไทยได้จัดกองทัพออกไปปราบพวกมอญกบฏ แต่พวกมอญ
ไม่ต้องการให้เปลี่ยนดินเป็นจึงได้สู้ไทยด้วยไม้แหลม และได้ตีกองทัพไทย
แตกกระจายสิ้น เพราะฉะนั้นเมื่อวันที่ ๒๑ เดือนนี้เอง (กุมภาพันธ์) พวก
ไทยได้หนีกลับมาทำหน้าสลตและโดยมากก็ถูกบาตจับกลับมา และเวลาที่
หนีพวกมอญนั้น ก็ได้ทิ้งอาวุธหมดเพื่อจะได้หนีได้คล่อง ๆ ข้าศึกใหม่ซึ่ง
เรียกกันว่ามอญใหม่ก็เกิดกำเริบขึ้น จึงได้เที่ยวเอาไฟเผาหมู่บ้านต่าง ๆ
ตลอดจนเกือบจะถึงพระนคร คือหนทางวันเดียวก็จะถึงพระนครอยู่แล้ว
เมื่อพวกมอญเข้าตามหมู่บ้านนั้น ก็ได้ปล้นสดมภ์เก็บบริวารสมบัติของ
ชาวบ้านไปจนหมดสิ้น แล้วก็หนีกลับไปตั้งมั่นอยู่ในค่าย

พระเจ้ากรุงสยามทรงกริ้วในการที่เกิดปล้นสดมภ์ขึ้นเช่นนี้ จึงได้
ทรงจัดกองทัพมีกำลังพล ๘,๐๐๐ ให้ขึ้นไปจับพวกมอญกบฏ กองทัพนี้เกือบ
จะแพ้พวกมอญอยู่แล้ว เสด็จเจ้าพระผู้เป็นสมเด็จพระอนุชาของพระเจ้า
กรุงสยามได้จัดข้าราชการเก่า ๆ ให้ขึ้นไปช่วย ข้าราชการเหล่านี้ได้รวบรวม
กำลังมีคน ๕๐๐ คน ได้ยกขึ้นไปตีพวกมอญ ได้ฆ่าพวกมอญล้มตาย
เป็นอันมาก จับเป็นเชลยมาได้ ๕๐ คน นอกนั้นก็แตกกระจายหนีหมด
(พวกมอญมีกำลังอยู่ ๖๐๐ คนเท่านั้น) ข้าราชการของเจ้าพระได้นำความ

มาราบพูลพระเจ้ากรุงสยามเมื่อวันที่ ๒๘ เดือนกุมภาพันธ์ และมากล่าว
โทษว่ากองทัพไทยที่โปรดจัดให้ไปปราบพวกมอญนั้น ทำการอ่อนแอมาก
ความผิดอันนี้ก็ตกหนักอยู่กับตัวนายซึ่งควบคุมกองทัพไป พระเจ้ากรุง
สยามจึงได้ให้เอานายทัพนายกองมาจำคุก และได้ทรงตัดสินว่าพวกนี้เป็น
กบฏสมรู้เป็นใจกับพวกมอญใหม่

พวกมอญสุวามิภักดิ์
(ครึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ) พากันอพยพหนี
(ในรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์)

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ หน้า ๒๘๓

อนึ่งแต่ครั้งเมื่อมั่งลงยกมาตีเมืองหงสาวดีได้นั้น รามัญเมือง
เกาะตะมะพากรอบครัวอพยพประมาณ ๑,๐๐๐ เศษ หนีเข้ามาอยู่ ณ เมือง
ทะวาย ๆ บอกรับเข้ามาแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงพระ
กรุณาโปรดให้ข้าหลวงออกไปรับเข้ามา ณ กรุงเทพมหานคร ครั้นถึง ณ
เดือนอ้ายในปีมะโรงโทศก (พ.ศ. ๒๓๐๓) นั้น พวกรามัญพากันหนีไปทาง
ตะวันออก ไปประชุมกันอยู่ ณ เขานางบวช คิดกบฏขึ้นยกเข้าตีเมือง
นครนายก กรมการบอกหนังสือเข้ามา สมุหนายกราบบังคมทูล จึงดำรัส
ให้พระยาสิทธิราชเคโชเป็นแม่ทัพถือพล ๒,๐๐๐ ยกออกไปจับมอญกบฏ ได้
รบกัน ฝ่ายรามัญไม่มีอาวุธ เสียแต่ไม้ส่เกถือต่างอาวุธ โล่ขว้างเอา
กองทัพพระยาสิทธิราชเคโชแตกพ่ายเข้ามา จึงโปรดให้พระยายมราชเป็น
แม่ทัพถือพล ๒,๐๐๐ พระยาเพชรบุรีเป็นทัพหน้า ถือพล ๑,๐๐๐ ยกออก
ไปรบรามัญอีก พวกกองทัพตีรามัญแตก รามัญพ่ายหนีไปทางเมือง
หล่มสักก็ พระยายมราช พระยาเพชรบุรีก็เลิกทัพกลับมายังพระนคร

พระนายกong
หนังสือสังคิตยวงศ์ หน้า ๔๑๗

ครั้งนั้น ในแคว้นแคว้นโยธยา มีชาย ๔ คนตั้งเป็นอิสระชั้นใน
นครของตน ๆ คือ พระยาพิษณุโลกราช ๑ พระราชานครสิริธรรมราช ๑
พระราชานครราชสีมาราช ๑ วรรณายราชี คือพระนายกong ๑

[หน้า ๔๒๐]

ครั้งนั้นวรรณายราชี (พระนายกong) ถวายโพธิ์สามต้น พม่าแม่ทัพ
ตั้งให้อยู่ได้ ๗ เดือน กลัวอำนาจพระราชเจ้ากรุงธนบุรีราชหนีไป พระ
ราชาตามจับได้ฆ่าเสีย พร้อมทั้งญาติมิตรได้ทำการไป

พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

สมุดไทยเล่ม ๒๐ เฉือกที่ ๒

ครั้ง ณ วันปีชวดสัมฤทธิ์ศก ยกพลทหารมาเดินปากน้ำเมือง
สมุทรปราการ ณ เพลารุ่งเช้า จึงให้ยกเร่งรีบเข้าไปตีเมืองธนบุรี ครั้ง
รุ่งเพลายามเศษ กรมการทหารซึ่งอยู่ในเมืองธนบุรีแตกพ่ายหนีขึ้นไป
ณ ถวายโพธิ์สามต้น แจ้งเหตุแก่ผู้เป็นพระนายกongให้จัดพลทหารพม่า
มอญ ไทย เป็นทัพเรือ มอญเป็นนายทัพ มาตั้งสกัด ณ พระเนียด ครั้ง
เพลากลางคืน เรือรบพระยากลาโหม ซึ่งบรรทุกกระสุนดินประสีวล่มลง
ให้ลงพระราชอาชญาพระยากลาโหมเสนาบดีฝ่ายทหารเป็นหลายคน ซึ่ง
กระทำความผิดมิได้อยู่ในพระราชโอวาท แล้วตรัสให้รีบยกพลทหารไปใน
เพลากลางคืน และกองทัพบมอญ ทหารโพธิ์สามต้นรู้ข่าวว่า ทัพหลวงถึง

กรุงเทพ ฯ ก็พ่ายหนี ครั้นรุ่งขึ้น ณ วันเดือน ๑๒ เพลาเช้า ๓ โมงเศษ
เข้าตีค่ายโพธิ์สามต้นฟากตะวันออกแตกหนีเข้าค่าย จึงตรัสสั่งให้ทำบันได
จะเข้าตีค่ายด้านตะวันตกซึ่งพระนாயกอยู่ ณ กองพระยาพิพิธ พระยา
พิชัย ทักษิณเป็นทัพหน้าเข้าตีค่ายประชิด ณ วัดกลาง ห่างค่ายประมาณ
๗-๘ เส้น ท้ายพระเดชเดชาอนุภาพ ฝ่ายข้าศึกสยบสยอง บันทาลให้กลัว
เป็นกำลัง ต่างคนต่างหนีออกจากค่ายพระนாயกอดัน พระนாயกอสะตุง
ตกใจ จึงคิดอ่านให้พระยาธิเบศร์บริรักษ์ ผู้เป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช
ออกมาถวายเป็นคมสวามิภักดิ์ ขอเป็นข้าใต้ละออง ฯ เชิญเสด็จพระราช-
ดำเนินเข้าไป ณ จวน แล้วตรัสสั่งมิให้ทหารกระทำอันตรายเบียดเบียนแก่
ไพร่ฟ้าประชากรทั้งปวง ครั้นตรัสเห็นขัตติยวงศานุภาพ เสนาบดีอนาถา
ได้รับความทุกข์เวทналลำบาก ก็พระราชทานทรัพย์เสื้อผ้าต่าง ๆ แก่พระนาย
กอง และเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยเป็นอันมาก แล้วจึงให้เชิญเสด็จพระบรมศพ
พระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ แท่นแหมา ณ โพธิ์สามต้น ถวายพระเพลิงแล้ว
พระราชทานฐานาศักดิ์แก่เสนาบดี ให้คงที่อยู่กับพระนายกอดังเก่า

[เผนิกที่ ๑๔]

กรมหมื่นเทพพิพิธ เป็นเจ้าอยู่เมืองพิมาย จึงให้ลงมารับพระนาย
กองและมอญยา ซึ่งอยู่รกรุงนขึ้นขึ้นไป ณ เมืองพิมาย พระเจ้าอยู่หัวตรัส
ทราบเหตุ จึงเสด็จกรีธาทัพยกขึ้นไป ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิพิธ ให้พระยา
วรวงศาภิมมาตังรับทางหนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวตรัสให้พระราชรินทร์ พระมหา
มนตรี ยกไปตีพระยาอรรณพราชแล้ว จึงเสด็จดำเนินทัพเข้าตีทางบ้าน
จอหอจับได้พระยาศรีสุริยวงศ์ พระยามahamantri ให้ประหารเสีย

จดหมายเหตุไทร ฉบับพระอมราภิวัตน์ (เกิด) วัดบรมนิวาส
มีว่า ปีพุทธ จ.ศ. ๑๑๒๔ เดือน ๑๒ พระยาตากยกไปตีค่ายโพธิ์สามต้น
พระยานายเข้าด้วย

พระนายกอง

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ หน้า ๓๐๑

ฝ่ายนายทัพนายกองพม่าทั้งปวง จึงปรึกษากันจัดหาผู้ซึ่งจะเป็น
นายทัพ จะให้ยกไปตีเอาค่ายบ้านระจันให้จงได้ ขณะนั้นรามัญคนหนึ่ง
เป็นมอญเก่า อยู่ในพระนครนั้นมาช้านาน เข้าเกลี้ยกล่อมพม่า มีฝีมือรบ
เข้มแข็ง แม่ทัพพม่าตั้งให้เป็นพระนายกอง จึงเข้ารับอาสาจะขอไปตีค่าย
บ้านระจันได้แตกจงได้ แม่ทัพจึงเกณฑ์พลพม่ารามัญให้ ๒,๐๐๐ ตั้งให้
พระนายกองเป็นนายทัพ สรรพด้วยม้าเครื่องสรรพาวุธ ให้ยกไปตีค่าย
บ้านระจันอีกเป็น ๘ ครั้ง และพระนายกองยกกองทัพไปตีค่ายบ้านระจัน
ครั้งนั้น มิได้ตั้งทัพกลางแปลง ให้ตั้งค่ายรายไปตามทาง ๓ ค่าย แล้วให้
รื้อค่ายหลังผ่อนไปตั้งข้างหน้าอีก แต่เดินค่ายไปตามทางทีละ ๓ ค่ายดังนี้
ถึงกึ่งเดือนจึงไปเกือบจะใกล้ค่ายบ้านระจัน พวกตัวนายค่ายบ้านระจันคุม
พลทหารยกออกมาตีค่ายพระนายกองเป็นหลายครั้งไม่แตกฉาน และพระ
นายกองตั้งมั่นรับอยู่แต่ในค่าย มิได้ออกรบนอกค่าย พวกบ้านระจันเสีย
คนล้มตายเป็นอันมาก วันหนึ่งนายทองเหม็นกินสุราเมา ขี่กระบือเผือก
ยกพลเข้าตีค่ายพม่า พระนายกองขับพลรามัญออกต่อรบนอกค่าย นาย
ทองเหม็นขับกระบือไล่ถล่มเข้าในกลางทัพแต่ผู้เดียว แทะพลพม่ารามัญ
ตายเป็นหลายคน พวกพม่าต่อรบต้านทานล้อมเข้าไว้ได้เข้ารุมฟันแทง
นายทองเหม็นไม่เข้า นายทองเหม็นสู้รบอยู่ผู้เดียวจนสิ้นกำลัง พม่าจับ
ตัวได้ ก็ทุบตีตายในที่นั้น พวกกองทัพบ้านระจันเสียนายแล้ว ก็แตกหนี
ไปค่าย ทัพพม่าพระนายกองก็ยกติดตามมาถึงบ้านขุนโลก ใกล้ค่ายบ้าน
ระจัน จึงให้เก็บเอาศพพม่าซึ่งตายแต่ทัพก่อน ๆ นั้นเผาเสียสิ้น แล้วก็ตั้ง

ค่ายใหญ่ลงที่นั่น รักษามันอยู่ กองทัพบ้านระจันออกตีเป็นหลายครั้งไม่
แตก ก็เสียน้ำใจท้อถอย พระนายกองจึงให้ขลุ่ยโหม่งค์เดินเข้าไปใกล้ค่าย
บ้านระจัน แล้วปลุกหอรบขึ้นสูง เอาปืนใหญ่ขึ้นยิงเข้าไปในค่าย ต้องไทย
ตายเป็นอันมาก และตีเอาค่ายน้อยบ้านระจันได้ ยิ่งแต่ค่ายใหญ่และนาย
แท่นซึ่งถูกปืนพม่าเข้าหักแต่ก่อนนั้นป่วยมานาน ก็ถึงแก่กรรมลงในเดือน
๖ ปีจออัฐศก

ขณะนั้นขุนสันซึ่งมีฝีมือเข้มแข็งถือปืนอยู่เป็นนิจ และนายจัน
หนวกช่วยยกพลทหารออกรบกับพม่าอีกเป็นหลายครั้ง วันหนึ่งพลพม่า
โอบหลังเข้าได้ ก็ฆ่าขุนสันกับทั้งนายจันหนวกเสียชีวิตในที่รบทั้งสองนาย
ยังแต่พันเรื่องกับนายทองแสงใหญ่อยู่ในค่ายบ้านระจัน เห็นเหลือกำลังจะสู้
รบพม่า จึงบอกเข้ามาในเมือง ขอปืนใหญ่และกระสุนดินดำ เสนาบดีจึง
ปรึกษาลงเห็นพร้อมกันมิได้ให้ ว่าถ้าพม่าตีค่ายบ้านระจันแตกแล้ว ก็
จะได้อปืนใหญ่และกระสุนดินดำเป็นกำลังเข้ามารบพระนคร เหมือนหนึ่งให้
กำลังแก่ข้าศึก แต่พระยารัตนาธิเบศร์นั้นหาลงความเห็นด้วยไม่ จึงยก
ออกไปณ ค่ายบ้านระจัน ก็ได้อ่านเรียรายทองชาวบ้านซึ่งอยู่ในค่าย มา
หล่อปืนใหญ่ขึ้นได้ ๒ กระบอก ก็ยกพร้อมร้าวรานไปหาบริบูรณ์ไม่ เห็น
จะเกิดการสงครามไม่สำเร็จก็กลับเข้าพระนคร ฝ่ายชาวบ้านระจันหาที่พึ่ง
มิได้ ไม่มีใครช่วยอุดหนุน ก็เสียใจย่อหย่อนอ่อนฝีมือลง เห็นจะสู้รบ
ต้านทานพม่าไม่ได้ แต่ตั้งต่อรบพม่ามาแต่เดือน ๔ ปลายปีระกาสัปตศก
จนถึงเดือน ๘ ปีจออัฐศก ได้ ๕ เดือน เห็นเหลือกำลังที่จะขัดเคี่ยวทำ
สงครามกับพม่าสืบไปอีก ต่างคนก็พาครอบครัวหนีไปจากค่าย ที่ยังอยู่
นั้นน้อย ผู้คนก็เบาบางลง

ครั้น ณ วันจันทร์เดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ ปีมะแมชวศก พม่าก็ยกเข้าตี
ค่ายใหญ่บ้านระจันแตก ฆ่าคนตายเสียเป็นอันมาก ที่จับเป็นไปได้นั้นก็
มาก บรรดาครอบครัวชายหญิงเด็กและผู้ใหญ่ซึ่งเหลือตายอยู่นั้น ให้
กวาดเอาไปสิ้น แล้วก็เลิกทัพกลับไปยังค่ายพม่า ตั้งแต่นั้นมา ๕ เดือน
จนเสียค่ายนั้น ไทยตายประมาณ ๑,๐๐๐ เศษ พม่าตายประมาณ ๓,๐๐๐
เศษ และพระอาจารย์ธรรมโชตินั้น กระทำสายสัญญาณมงคลประเจียด
ตะกรุดต่างๆ แจกให้คนทั้งปวง แต่แรกนั้นมีคุณอยู่คงแคล้วคลาดคุ้ม
อันตรายอาวุธได้ขลังอยู่ ภายหลังผู้คนมาอยู่ในค่ายมากสำส่อน ที่นับถือ
แทบ้าง ไม่แทบ้าง ก็เสื่อมตบะเดชลง ที่อยู่คงบ้าง ที่ต้องอาวุธบาด
เจ็บล้มตายบ้าง และตัวพระอาจารย์นั้น ที่ว่าตายอยู่ในค่ายก็มี ที่ว่าสูญ
หายไปก็มี ความหาลงเป็นแน่ไม่

[หน้า ๓๑๕]

ลุดักราช ๑๑๒๙ ปีกุนนพศก ถึง ณ วันอังคารเดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ
วันเนาสงกรานต์วันกลาง พม่าจุกเพลิงเผาพื้นเชื้อใต้รากกำแพง ตรง
หัวรอมบ้อมมหาชัย และพม่าค่ายวัดการ้อง วัดนางปลื้มและค่ายอื่นๆ ทุก
ค่าย จุกปืนใหญ่ปืนบ้อม และหอรบยิงระดมเข้ามาในกรุงพร้อมกัน ตั้งแต่
เพลabay ๓ โมงเศษจนพลบค่ำ พอกำแพงที่จุกเชื้อพื้นเผาธาณนั้นทรุดลง
หน้อยหนึ่ง ถึงเพลabay ๒ โมงจึงให้จุกปืนสัญญาขึ้น พลพม่าทุกด้านทุกกอง
ซึ่งเตรียมไว้ ก็เอบันไคพาดที่กำแพงทรุด และที่อื่น ๆ รอบพระนคร
พร้อมกัน ก็ปืนเข้ากรุงได้ในเพลานั้น และจุกเพลิงขึ้นทุกตำบล เผาเหี้ย
เรือนอาวาส และพระราชวังทั้งปราสาท ๓ ราชมนเทียร แสงเพลิงสว่าง
ดังกลางวัน แล้วเที่ยวไล่จับผู้คน คั้นริบเอาทรัพย์สินเงินทองสิ่งของทั้งปวง
ต่าง ๆ แต่พระเจ้าแผ่นดินนั้นหนีออกจากเมืองลงเรือน้อยไปกับมหาด

เลิก๒คน ไปเร้นซ่อนอยู่ในสุ่มทุมไม้ใกล้บ้านจิกข้างวัดสังฆาวาส มหาเถร
นั้นก็ทิ้งเสียหนีไปอื่น อดอาหารอยู่แต่พระองค์เดียว พม่าหาจับได้ไม่
จับได้แต่พระราชวงศานุวงศ์ทั้งปวงไปไว้ทุก ๆ ค่าย

[หน้า ๓๑๗]

เนเมียวจึงตั้งพระนายกอง ภาษาพม่าเรียกว่าสุกั้น ให้เป็นผู้รักษา
กรุงเทพ ฯ ให้รวบรวมผู้คนซึ่งตกค้างอยู่บ้างนั้น ตั้งอยู่ ณ ค่ายโพธิ์สามต้น
ให้มองยาพม่าคนหนึ่งอยู่เป็นปลัดเมือง มอบเรือบรรทุกปืนใหญ่น้อย
ทั้งปวงให้แก่ปะกันหฺวุ่นแม่ทัพทางใต้ ให้ยกทัพบกทัพเรือกลับไปทางเมือง
กาญจนบุรีโดยทางมา แล้วเนเมียวให้กองทัพอันเหนือทั้งปวง คุณเอา
สมเด็จพระอนุชาธิราชซึ่งทรงผนวช กับพระราชวงศานุวงศ์ทั้งนั้นไปทาง
เหนือ ยังเหลืออยู่บ้างแต่ที่ประจวบ จึงมอบไว้แก่พระนายกอง ที่เล็ดลอด
หนีไปได้นั้นก็ม้าง ซึ่งครอบครัวขุนนางและราษฎรทั้งปวงนั้น ก็แบ่ง
ปันกัน กวาดเอาไปทั้งสองทัพทางเหนือทางใต้ และตัวเนเมียวนั้นก็ยก
ทัพเรือกลับไปทางเมืองอุทัยธานีพร้อมกัน ขึ้นบกแล้วยกไปยังเมือง
เมะตะมะ

ตราสั่งเรื่องต่อนับชาวรามัญที่อพยพครั้งกรุงธนบุรี ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕ หน้า ๑๐๔

หนังสือพระยาจักรีมาแจ้ง.....พิชัยสงคราม.....ศรีสวัสดิ์ด้วยทรง
พระกรุณาตรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า ทัพหลวงจะเสด็จ ฯ ขึ้นไปปราบเมือง
เชียงใหม่ ณ เดือน ๑๒ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะเมียจอศก (พ.ศ. ๒๓๑๗).....

เมืองกาญจนบุรี เมืองศรีสวัสดิ์นั้น เป็นเมืองหน้าด่าน.....มัทมะ ถ้าแล
เมืองมัทมะแตก.....ขัดสน.....ปลาอาหาร.....เมืองกาญจนบุรี เมือง
ศรีสวัสดิ์.....อย่าให้รามัญ.....ถ้าแล...ทัพกรุงขึ้นไป....ถ้ารามัญคนใดจะไป
ตามเสด็จ ๆ ก็ให้บอกส่งรามัญ.....กรุง.....(ต่อจากนั้นนับลบเลื่อนหมด)...

รามัญอพยพมาพึ่ง พระบรมโพธิสมภารกรุงธนบุรี^(๑)

พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับสมเด็จพะพุทธยอดฟ้า ทรง
ชำระเรียบเรียง พ.ศ. ๒๓๓๘ พิมพ์อยู่ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๕
หน้า ๕๓

พระราชทานเสื้อผ้าแก่พระยารามัญมีชื่อเป็นอันมาก ซึ่งครัวไทย
ครัวรามัญ ๔,๓๓๕ เข้ามาสู่พระบรมโพธิสมภาร พระราชทานข้าวปลา
อาหาร จัดเรือส่งลงไปกรุง

พระยาเจ่ง ตละเสียง ตละเก็บ พระยากลางเมือง
และครัวมอญ อพยพเข้ามาพึ่งกรุงธนบุรี
พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ หน้า ๓๔๗

ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีอวังะ พระเจ้ามังระทราบว่ กรุงไทยพระยา
ตากตั้งตัวขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน สร้างเมืองบางกอกขึ้นใหม่เป็นราชธานี
ใหญ่ แทนกรุงศรีอยุธยาซึ่งพินาศนิหายนั้น กลับตั้งตัวต่อรบ จึงทรง

(๑) ณ วันอังคารเดือน ๓ ขึ้น ๗ ค่ำ พ.ศ. ๒๓๑๗

พระดำริว่า จะละไว้ซ้ำมิได้ ไทยจะมีกำลังกำเริบมากขึ้น จำจะแต่งกองทัพใหญ่ ให้ไปตีปราบปรามเสียสิ้นเสียหนามราบคาบ อย่าให้แผ่นดินไทยตั้งตัวเป็นปึกแผ่นแน่นหนาขึ้นได้สืบไปอีกในภายหน้า จึงให้แพกจิจาคุมพลพม่า ๕๐๐ ถือหนังสือรับสั่งลงมาถึงปะกันหฺวุ่น เจ้าเมืองเมะตะมะให้เกณฑ์พลรามัญเมืองเมะตะมะ ๓,๐๐๐ เข้ากองแพกจิจา เป็นนายทัพยกไปทำทาง และตั้งค่ายปลุกยุงฉางที่ตำบลสามสบท่าดินแดง จัดแจงขนเสบียงอาหารผ่อนไปไว้ก่อน แล้วภายหลังจึงจะให้กองทัพใหญ่ยกไปตีเอาเมืองบางกอกซึ่งตั้งขึ้นใหม่นั้นจึงได้ และปะกันหฺวุ่นก็เกณฑ์คนรามัญเมืองเมะตะมะ และเมืองขึ้น ๓๒ หัวเมืองเป็นชน ๓,๐๐๐ ให้พระยาเจ่ง พระยาอยู่ ตละเสียง ตละเก็บคุมมากองแพกจิจายาทัพ แพกจิจาก็ยกทัพมา ณสามสบท่าดินแดง จัดแจงการทัพปวงตามรับสั่งพระเจ้าอังวะ ฝ่ายปะกันหฺวุ่นเจ้าเมืองเมะตะมะให้เร่งรัดเก็บเอาทองเงินแก่ครอบครัวสุมิงรามัญและไพร่พลเมืองทั้งปวงได้ความยากแค้น บ้างหลบหนีมาบอกกันยังกองทัพและนายกองรามัญทั้งปวงก็โกรธว่า พม่าข่มเหงเบียดเบียนครอบครัวข้างหลังจึงชวนกันคิดกบฏฆ่าแพกจิจายาทัพ กับทั้งไพร่พลพม่า ๕๐๐ เสียสิ้นที่ท่าดินแดง แล้วยกทัพกลับไปยังเมืองเมะตะมะ และบรรดารามัญนายไพร่ซึ่งอยู่ที่เมือง และเมืองขึ้นทั้งปวงนั้น ก็พร้อมใจเข้าด้วยกันทั้งสนชวณกันยกเข้าปล้นเมืองเมะตะมะในเพลากลางคืน ให่เป็นเสียงไทย ปะกันหฺวุ่นและกรมการพม่าทั้งปวงตกใจไม่สู้รบ ทั้งเมืองเสีย ลงเรือหนีไปเมืองย่างกุ้ง แล้วบอกขึ้นไปถึงเมืองอังวะว่า มอญเมืองเมะตะมะกบฏสิ้นทั้งเมือง

ฝ่ายนายทัพนายกองสุมิงรามัญเมืองเมะตะมะ ก็ยกกองทัพรามัญติดตามขึ้นไปตีเมืองจิตตอง เมืองหงสาวดี แล้วยกขึ้นไปตีเมืองย่างกุ้ง เข้า

ทั้งค่ายล้อมเมืองไว้ แล้วยกเข้าปล้น เจ้าเมืองอย่างกึ่งต่อรบเป็นสามารถ
มอญหักเข้าไปได้ในเมืองกึ่งหนึ่ง พม่าตั้งค่ายในเมืองกันไว้ได้ครึ่งเมือง
ครั้นพระเจ้าอังวะทราบในหนังสือบอก จึงให้อะแซหัวน^{๕๕} กัดอพลงพม่า
๑๐,๐๐๐ ยกลงมารบมอญกบฏ พอทัพหน้าอะแซหัวน^{๕๕} กลางมาถึง ก็เข้าตี
กองทัพมอญ มอญต่อรบสู้มิได้ ก็ลาดถอยกลับมาเมืองเมะตะมะ กองทัพ
อะแซหัวน^{๕๕} ก็ยกติดตามลงมา รามัญทั้งปวงเห็นเหลือกำลังจะสู้พม่ามิได้
ก็กวาดครอบครัวหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ณ กรุงพระมหานคร
ศรีอยุธยา แยกกันเป็นหลายพวก เข้ามาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์บ้าง
ทางด่านเมืองตากบ้าง กองทัพพม่าก็ยกติดตามมอญมาทุกทาง ที่ตามมา
นั้นก็กวาดครอบครัวมอญกลับคืนไปได้บ้าง

ในขณะเมื่อกองทัพหลวงตั้งอยู่ ณ บ้านระแหงนั้น จึงขุนอินทรี
นายด่านเมืองตาก นำเอาครัวไทยมอญซึ่งหนีมาแต่เมืองเมะตะมะ เข้ามา
พึ่งพระบรมโพธิสมภาร พาตัวสมิงสุรายกลั่นซึ่งเป็นตัวนายมานั้น เข้าเฝ้า
กราบถวายบังคม ณ ตำหนักสวนมะม่วง จึงมีพระราชดำรัสให้ถามถามว่า
พระเจดีย์ฐานอันชื่อว่ากลอมบ้อม ณ เมืองเมะตะมะนั้น ยังปกติอยู่หรือ
สมิงสุรายกลั่นกราบทูลว่ายังปกติอยู่ จึงดำรัสให้ถามว่า พระมหาเจดีย์
เกศธาตุ ณ เมืองย่างกุ้ง ซึ่งว่าฉัตรยอดหักลงมานั้น ยกขึ้นได้แล้วหรือ
สมิงสุรายกลั่นกราบทูลว่า พระเจ้าอังวะให้ลงมาปฏิสังขรณ์ ๓ ปีแล้ว ยัง
หายกขึ้นได้ไม่ จึงตรัสให้ถามว่า ลือมาว่านางรามัญบุตรคนเชื้อใจ อายุได้
๑๔-๑๕ ปี รู้อรรธรัทธรม เกิดที่เมืองเมะตะมะนั้นมีจริงหรือ สมิงสุราย
กลั่นกราบทูลว่ามีจริงอยู่ แต่ยังหาได้ส่งขึ้นไปเมืองอังวะไม่ พอเวลาบ่าย
จึงดำรัสให้พระยายมราชแซก ยกกองทัพไปขัดตำนานอยู่ ณ ท่าดินแดง รับ
ครัวรามัญกับจะได้อ่อดรบกับกองทัพพม่าซึ่งยกตามมอญมานั้นด้วย

[หน้า ๓๕๑]

ครั้น ๗ วันจันทร์เดือนอ้ายขึ้น ๘ ค่ำเพลาบ่าย จึงพระราช-
ฤทธาณท์ ถือนั่งสื่อบอกมาแต่กองทัพพระยาคำแหงวิจิต ซึ่งตั้งอยู่
รักษาเมืองตาก ว่า ๗ วันพุธเดือนยี่ขึ้น ๙ ค่ำ สุวรรณเทวกับทามมว
สองนายพาครอบครัววามญ์เข้ามาถึงเมืองตากเป็นคน ๕๐ คน ให้การว่า
มาแต่เมืองเวียง ครอบครัวชายหญิงประมาณ ๑,๐๐๐ เศษ ครั้นมาถึง
ตำบลอุواب พม่าตามมาทันได้รบพุ่งกัน และจักกายวอซึ่งเป็นนายใหญ่
มานั้นถูกปืนตาย พวกครัวทั้งปวงแตกหนีกระจัดกระจายพลัดพรายตามมา
ข้างหลัง เข้าทางบ้านนาเกาะดอกเหล็ก อนึ่งลาวชาวพอนนาหงก็แตก
เข้ามาทางด่านสตอง ครอบครัวชายหญิง ๑๑๔ คน ผู้รักษาด่านสตองก็
น้อยตัว และบ้านนาเกาะดอกเหล็กก็หาญอยู่รักษาไม่ ครั้นได้ทรงทราบ
ในใบบอก จึงให้มีหนังสือรับสั่งไปหากองทัพพระเจ้าหลานเธอราชมลักษ์ณ
กลับมา แล้วให้มีหนังสือตอบไปยังพระยาคำแหงวิจิต ให้แบ่งทัพยกออก
ไปตั้งอยู่ ณ บ้านนาเกาะดอกเหล็ก เกลียกล่อมลาวมอญซึ่งแตกตื่นมานั้น
ประมวลเข้าไว้ แล้วออกคอยกั้วสกัดทัพพม่าอันติดตามครัวมา ให้แตก
ฉานไปจึงได้

[หน้า ๓๕๒]

ครั้น ๗ วันศุกร์เดือนยี่แรม ๔ ค่ำเพลาเช้า จึงเสด็จดำเนินกองทัพ
หลวงกลับจากเมืองเชียงใหม่ ลงมาหยุดประทับแรมอยู่ ณ ลำปาง ทรง
นมัสการลาพระมหาธาตุ ทรงถวายสักการบูชาด้วยดอกไม้ทองเงิน แล้ว
ถวายครัวลาว ๑๗ คนเป็นข้าพระ ไว้ปฏิบัติพระมหาธาตุ

ครั้น ๗ วันอังคารเดือนยี่แรม ๑๕ ค่ำ จึงพระเชียงทองบอกข้อ
ราชการขึ้นไปกราบทูลว่า กองทัพพม่ายกเข้ามาทางด่านแม่ลำเมา จึงเสด็จ

ดำเนินทัพหลวงรีบลงมา ถึงเมืองตาก ณ วันพฤหัสบดีเดือน ๓ ขึ้น ๒ ค่ำ
การสั้ให้หลวงมหาเทพเป็นแม่ทัพ กับเจ้าหมื่นไวยวรนาถ ถือพล ๒,๐๐๐
ยกรีบไปตีทัพพม่าซึ่งยกมานั้น พอเพลาค่ำ ทัพหลวงมหาเทพยกไป
ตีกองทัพพม่าซึ่งยกเข้ามาทางด่านแม่ลำเมาะนั้นแตกไป จึงบอกหนังสือมา
ให้กราบทูล การสั้ให้นายควรรู้ตัว นายเวนมหาศไทย ลงเรือรีบลงไป
บอกพระยาคำแหงวิจิต ซึ่งตั้งกองทัพอยู่ ณ บ้านระแหงใต้เมืองตากนั้น
ให้เร่งกองทัพยกออกไปกั้วสกัดตีกองทัพพม่าซึ่งแตกไปนั้น ในขณะนั้น
เรือพระที่นั่งยังจอดอยู่ ณ ท่าสวนมะม่วงบ้านระแหง หาที่ขึ้นไปรับเสด็จ
ถึงเมืองตากไม่ ครั้นค่ำลงเพล ๒ ยาม จึงเสด็จลงทรงเรือจมนาง กรมวัง
ล่องลงมาพบเรือนายควรรถกลับขึ้นไป นายควรรกราบทูลว่า เห็นกองไฟอยู่
ริมน้ำ ได้ยินเสียงพม่าเห่ขึ้น ก็ทรงพระวิตกสงสัย จึงการสั้ให้นายควรรเป็น
เรื่อนำ ๆ เสด็จลงไป จึงพบเรือตระวางใส่พม่าเมืองเชียงใหม่ พระเพ็ชร-
ปาณีคุมมาจอดอยู่ ให้พม่าเห่ขานยามก็เสด็จล่องลงมาพอเรือพระที่นั่งกระ-
ทบต่อล่มลง เสด็จขึ้น ณ หาดทราย พบนายชู นายเกิด ละคร นั่งผิงไฟ
อยู่ นายชูถวายผ้าผืนหนึ่ง เช็ดพระชงฆ์เช็ดพระบาท จึงหลวงราชโกษา
เชิญห่อพระภุษาซึ่งชุ่มน้ำมาแก้ออก เห็นพระภุษาส่วนองค์นั้นแห้งปกติ
อยู่เป็นอัศจรรย์นักจึงน้อมนำเข้ามาถวาย แล้วเสด็จพระราชดำเนินด้วย
พระบาท มาโดยทางสถลมารค ถึงตำหนักสวนมะม่วงบ้านระแหง จึงการสั้
ให้ข้าราชการปรึกษาคุณโทษนายควรร และข้าราชการทั้งปวงปรึกษาว่า
ทรงพระกรุณาใช้ไปราชการ นายควรรมิได้พิจารณาให้ต้องแท้เอาความมา
กราบทูลด้วยเสียงพม่าเห่นั้น เป็นความผิดโทษมีแก่นายควรร อนึ่งนายควรร
ได้โดยเสด็จพระราชดำเนิน เป็นเพื่อนพระองค์ในคราวกันดารนั้น เป็น
ความชอบ คุณมีแก่นายควรร และคุณกับโทษพอกลบลบกัน ประการหนึ่ง

นายชูละคอนได้ถวายผ้าลาย ไ้เช็ดพระชงฆ์เช็ดพระบาทเมื่อกันการนั้น
เป็นความชอบมีแก่นายชูละคอน จึงโปรดพระราชทานเงินตรา ๕ ตำลึง
แก่นายชูละคอนเป็นบำเหน็จ

[หน้า ๓๔๘]

ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีอังวะ พระเจ้ามังระลงมาณเมืองย่างกุ้ง กระทำ
การยกฉัตรยอดพระมหาเจดีย์เกศธาตุ ฝ่ายเสนาบดีซึ่งอยู่รักษาเมืองอังวะ
บอกลงมาว่า พระยาหงสาวดี พระยาอุปราชา กับตะละแก๊งและรามัญทั้งปวง
ซึ่งกวาดขึ้นไปไว้ครั้งที่เมืองหงสาวดีได้แต่ครั้งแผ่นดินพระเจ้ามังลงนั้น
คิดกันเป็นกบฏ เห็นว่าเสด็จไม่อยู่ จะยกเข้าปล้นเอาเมืองข้างหลัง บัดนี้
จัดจำไว้สิ้นแล้ว พระเจ้ามังระจึงให้มีหนังสือตอบขึ้นไป ให้ประหารชีวิต
พระยาหงสา พระยาอุปราชา และตะละแก๊ง สมิงรามัญตัวนายซึ่งร่วมคิด
กันเป็นกบฏนั้นเสียให้สิ้น แล้วให้ข้าหลวงมาเร่งกองทัพอะแซหวุ่นกี้ซึ่ง
ตั้งอยู่ ณ เมืองเมะตะมะนั้น ให้ยกตามมอญกบฏเข้าไปตีเอาเมืองไทยให้
ได้ อะแซหวุ่นกี้จึงให้ยุยงอุยกุญเป็นแม่กองทัพหน้า กับอุตมสิงหจัจ
๑ ปกันเลขุ ๑ เมียนหวุ่น ๑ อะคุงหวุ่นมุงโยะ ๑ เนมโยแมงละนรทา ๑
ยุยงโยโป ๑ ถือพล ๕,๐๐๐ ยกล่วงหน้าก่อนแล้วให้ตะแคงมรหนองเป็นเชื้อ
วงศ์พระเจ้าอังวะ กับหม่องจายิด ถือพล ๓,๐๐๐ อีกทัพหนึ่งยกหนุนมา
และกองหน้าพ่ายกตามครัวมอญเข้ามา เข้าตีกองทัพไทยซึ่งตั้งค่ายอยู่
ณ ท่าดินแดงนั้นแตก พระยายมราชแม่ทัพก็ถอยลงมา แล้วบอกเข้ามาให้
กราบทูลว่า พ่ายกกองทัพใหญ่มาเหลือกำลังจะต้านทานต่อรบ ขอพระ
ราชทานกองทัพเพิ่มเติมไปช่วย จึงคำรัสให้พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าจุย
กับพระยาธิเบศร์บดีเป็นแม่ทัพ ถือพล ๓,๐๐๐ ยกไปตั้งค่ายรับ ณ เมือง
ราชบุรี

[หน้า ๔๐๐]

ฝ่ายพวกราษฎรซึ่งหนีพม่ามานั้น พระยาเจ่ง ตละเสียง ตละเก็บ กับพระยากลางเมืองซึ่งหนีเข้ามากรุงเก่า พม่าตีกรุงได้ ใต้ตัวกลับไป และสมิงรามัญนายไพร่ทั้งปวงพาครัวเข้ามาทุกตำบลทุกทาง ให้ข้าหลวงไป รับมาถึงพระนครพร้อมกัน แล้วทรงพระกรุณาให้ตั้งบ้านเรือนอยู่แขวง เมืองนนทบุรี เมืองสามโคกบ้าง แต่จกรรจจำได้ ๓,๐๐๐ โปรดให้หลวง บำเรอภักดีกรุงเก่า เป็นเชื้อรามัญ ให้เป็นพระยารามัญวงศ์ เรียกว่า จักรีมอญ ควบคุมกองมอญใหม่ทั้งสิ้น และโปรดให้พระราชทานตราภูมิคุ้มห้ามสรรพากรขนอนตลาดทั้งปวง ให้ค้าขายทำมาหากินเป็นสุข แล้วให้เกณฑ์พระยารามัญวงศ์คุมกองมอญ ยกหนุนออกไปต่อรบพม่าอีกทัพ หนึ่ง แล้วโปรดให้มีตราขึ้นไปหากองทัพเจ้าพระยาจักรี และทัพหัวเมือง ฝ่ายเหนือเมืองตะวันออกทั้งปวง ให้เร่งรีบยกลงมาช่วยราชการสงคราม

ย้ายครัวมอญพระยาเจ่ง เมืองปทุมธานี ไปอยู่เมืองนครเขื่อนขันธ์

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๒ ฉบับ

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๗๖ ทรงนิพนธ์ หน้า ๑๗๑

ว่าด้วยเรื่องสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์

เมื่อเดือน ๕ ปีจอฉศก จุลศักราช ๑๑๗๖ ทรงพระราชดำริว่า ที่ ลัดตันโพธิ์นั้น ในเมื่อรัชกาลที่ ๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้โปรดให้ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จลงไปกะการที่จะสร้างเมืองขึ้นไว้ ป้องกันข้าศึกที่จะมาทางทะเลอีกแห่งหนึ่ง การยังค้างอยู่เพียงได้ลงมือทำ

บ้อมยังไม่ทันแล้ว จะไว้ใจแก่การศึกสงครามทางทะเลมิได้ ควรจะต้อง
ทำขึ้นให้สำเร็จ จึงโปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร
สถานมงคล เป็นแม่กองเสด็จลงไปทำเมืองขึ้นที่ปากลัด ตัดเอาท้องที่
แขวงกรุงเทพมหานครบ้าง และแขวงเมืองสมุทรปราการบ้าง รวมกันตั้ง
ขึ้นเป็นเมืองใหม่อีกแห่งหนึ่ง พระราชทานชื่อว่าเมืองนครเขื่อนขันธ์^(๑)
ให้ย้ายครัวมอญเมืองปทุมธานีพวกพระยาเจ่ง มีจำนวนชายฉกรรจ์ ๓๐๐ คน
ลงไปอยู่ ณ เมืองนครเขื่อนขันธ์

แล้วจึงโปรดตั้งสมิงทอมา บุตรพระยาเจ่ง ซึ่งเป็นพระยาพระราม
น้องเจ้าพระยามหาโยธา เป็นพระยานครเขื่อนขันธ์ รามัญราช ขาติเสนา
บตี ศรีสิทธิสงคราม ผู้รักษาเมือง และตั้งกรมการพร้อมทุกตำแหน่ง

มอญอพยพครอบครัวเข้ามาพึ่งพระบรม

ไฉนรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ฉบับ

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงนิพนธ์ หน้า ๑๔๙

ว่าด้วยเรื่องมอญอพยพครอบครัวเข้ามาพึ่งพระบรม

มอญกับพม่า แม้ภูมิลานบ้านเมืองอยู่ติดต่อกันก็จริง แต่ชาติและ
ภาษาตลอดจนความนิยมแตกต่างกันมาแต่โบราณ ด้วยพวกมอญนั้นว่า
โดยชาติเป็นเชื้อสายของชนชาวตะวันออก คือขอมและไทยที่แผ่อาณา

(๑) ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์นี้ แต่โบราณมากเป็นเมืองเรียกว่าเมืองพระประแดง ตั้ง
อยู่ที่ตำบลราชบุรณะฝั่งแม่น้ำข้างตะวันออก เป็นเมืองปากน้ำอย่างเมืองสมุทรปราการทุกวันนี้
ด้วยครั้งนั้นทะเลยังเข้ามาลึก ครั้นแผ่นดินงอกออกไป เมืองพระประแดงห่างทะเลนัก จึงย้าย
เมืองลงไปตั้งที่บางเจ้าพระยา เรียกว่าเมืองสมุทรปราการ ที่เมืองพระประแดงเก่ายังเป็นเมือง
อยู่จนแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

จักรออกไปแต่ก่อน ฝ่ายข้างพวกพม่าเป็นชนชาติซึ่งอพยพลงมาจาก
ประเทศธิเบต มาตั้งอยู่ในดินแดนข้างเหนือเขตมอญ มามีกำลังขึ้นจึงได้
เมืองมอญและไทยใหญ่ที่อยู่ใกล้ชิด ด้วยต่อสู้ต้านทานกำลังพม่าไม่ได้ ทั้ง
มอญและไทยใหญ่อยู่ในอำนาจพม่าแต่ด้วยความกลัว ถ้าพม่าหย่อนอำนาจ
ลงเวลาใด มอญและไทยใหญ่ก็กลับตั้งตัวเป็นอิสระ พม่ากลับมีกำลังเมื่อ
ใด ก็ต้องปราบปรามอีก ถ้ามอญมีกำลังพอต่อสู้พม่าได้ มอญก็ตั้งอยู่เป็น
อิสระ ถ้าต้านกำลังพม่าไม่ได้หรือเป็นเวลาที่ไทยมีอำนาจมาก มอญก็หัน
มาพึ่งไทย เป็นดังนี้มาแต่ครั้งพ่อขุนรามคำแหงครองพระนครสุโขทัย
ตลอดมาจนครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชครองกรุงศรีอยุธยา ด้วยเหตุ
ที่มอญไม่มีความนิยมต่อพม่า คอยหาโอกาสที่ออกเอาใจออกหากอยู่เสมอ
ดังแสดงมานี้ เมื่อพระเจ้าอลองพญาทำสงครามชนะมอญได้เป็นใหญ่ใน
แผ่นดินพม่า จึงมีความขัดเคือง ก็จะทำลายล้างพวกมอญให้หมดแผ่นดิน
พม่า เมื่อมอญถูกพม่ากดขี่ข่มเหงต่าง ๆ และไม่มีกำลังพอจะต่อสู้พม่าได้
จึงอพยพหนีเข้ามาอยู่ในเมืองไทยทั้งพวกพระยาเจ่ง ซึ่งอพยพเข้ามาใน
ครั้งกรุงธนบุรี เมื่อปีมะเมียฉศก จุลศักราช ๑๑๓๖ พ.ศ. ๒๓๑๗ เป็นต้น
ครั้นมาเมื่อรัชกาลที่ ๒ พระเจ้าปะดุงตั้งพม่าคนหนึ่งลงมาเป็น
เจ้าเมืองเมะตะมะ พม่าเจ้าเมืองเมะตะมะคนนั้น เบียดเบียนพวกมอญ
ให้ได้ความเดือดร้อนต่าง ๆ พวกมอญไม่มีกำลังพอจะต่อสู้พม่าได้ มอญ
ที่เป็นเจ้าเมืองขึ้นและกรมการหลายคนมีสมิงสอกเบาเป็นหัวหน้า ปรีกษา
พร้อมกันว่าจะอพยพครอบครัวสมัครพรรคพวกเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์อยู่ใน
กรุงสยาม สมิงสอกเบา มีหนังสือลับเข้ามาถึงพระยาภาณุงานบุรี เมื่อ ณ
เดือน ๑๑ ปีจอฉศก จุลศักราช ๑๑๗๖ พ.ศ. ๒๓๕๗ พระยาภาณุงานบุรี
บอกหนังสือสมิงสอกเบาเข้ามายังกรุงเทพ ฯ จึงโปรดให้พระยาภาณุงานบุรี

มีหนังสือลับตอบไปถึงสมิงสอคบว่า ถ้ามอญเคียดร่อนก็ให้อพยพเข้ามา
เถิด จะทรงพระกรุณาโปรดรับเป็นที่พึ่ง ให้พวกมอญได้อยู่ในพระราช
อาณาจักรโดยความผาสุก ครั้นถึงปีกุล สัปตศก จุลศักราช ๑๑๗๗ พ.ศ.
๒๓๕๘ พวกมอญที่เมืองเมาะตะมะถูกพม่ากดขี่หนักเข้า จึงพร้อมใจกัน
จับเจ้าเมืองกรมการพม่าฆ่าเสีย แล้วพากันอพยพครอบครัวเข้ามาในพระ
ราชอาณาจักร เถินเข้ามาทางเมืองตากบั้ง ทางเมืองอุทัยธานีบ้าง แต่
โดยมากมาทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ เข้าแขวงเมืองกาญจนบุรี เมื่อได้
ทรงทราบข่าวว่า ครว้มอญอพยพเข้ามา จึงโปรดให้กรมพระราชวังสถา-
นมงคล เสด็จขึ้นไปคอยรับครว้มอญอยู่ที่เมืองนนทบุรี จัดจากและไม้สำหรับ
ปลูกสร้างบ้านเรือน และเสียบียงอาหารของพระราชทานขึ้นไปพร้อมเสร็จ
ทางเมืองกาญจนบุรี โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมฯ คุมไพร่
พลสำหรับป้องกันครว้มอญ และเสียบียงอาหารของพระราชทานออกไปรับ
ครว้มอญทางหนึ่ง โปรดให้เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีเป็นผู้ใหญ่เสด็จ
กำกับไปด้วย ทางเมืองตากนั้นโปรดให้เจ้าพระยาอภัยภูธร ที่สมุหนายก
เป็นผู้ขึ้นไปรับ ครว้มอญมาถึงเมืองนนทบุรีเมื่อ ณ วันพุธเดือน ๙
แรม ๓ ค่ำ ปีกุล สัปตศก จุลศักราช ๑๑๗๗ พ.ศ. ๒๓๕๘ เป็นจำนวนคน
๔๐,๐๐๐ เศษ^(๑) โปรดให้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในแขวงเมืองปทุมธานีบ้าง^(๒)
เมืองนนทบุรีบ้าง เมืองนครเขื่อนขันธ์บ้าง สมิงสอคบที่เป็นหัวหน้านั้น
ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระยารัตนจักร ทวันยารามณ์ที่เป็นผู้ใหญ่
มียศอยู่ในเมืองเดิม ก็ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระยาทุกคน

(๑) พวกมอญนี้ที่เรียกกันว่ามอญใหม่ มอญที่มาร่วมพระยาเจ่ง เรียกกันว่ามอญเก่า

(๒) เข้าใจว่าเมืองปทุมธานี ครั้งเวลานั้นเอง

ประกาศอธิษฐานนำพระพัตม์
ครองรามัญมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร รัชกาลที่ ๒
ในประกาศพระราชพิธี เล่ม ๒ หน้า ๒๔

โกนโตเทวสงฆาโย ข้าแต่ผู้เทพยนิกรอมรพรหมินทร์อำรินทรา
ธิดา สกุนดาเม ซึ่งสถิตทิพยพิมานมาศเมืองสวรรค์ขอขึ้นนมาพจร
ทั้งเทพยเจ้าผู้ทรงมหิศรศักดิ์คาเดช สิ่งสถูอยู่ในขอบเขตเขาจักรวาล
อนันตลิกเขวี่มาเน อิกอากาศพิมาน และภูมิเทพยดาเป็นอาทิ ทั้งท้าวธรรม
วิรุพหก วิรุบัณห์ ท้าวกุเวรเวสุวรรณ อันเป็นใหญ่แก่คนธรรมกุ่มภณห์
อนันตยักษ์นาคเสนาบดี ผู้ฝั่มโขมคมารยา และท้าวเหวโงพราย อสุ
กายอันร้ายกาจ พวกภูตปิศาจผีเสื้อน้ำ เจ้าประเทศเถื่อนถ้ำทุ่งเทินเขาทุก
ถิ่นแถวแนวลำเนาห้วยหนอง กลองละหานธารท่าและป่าช้า ทั้งพระ
พนัศบดี ศรีพรหมรักษ์ ยักษ์กุมาร พระกาลพระกาลี นางพระธรณี นาง
พระคงคา เทพยดา เสือเมือง ทรงเมือง หลักเมืองผู้เรืองมหิทธิฤทธิ์ศักดิ์
คาเดช อันสิ่งสถิตทุกประเทศแคว้นแคว้นแสนโกฏจักรวาล ทวีปน้อยใหญ่
ไตรโลกธาตุ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ทรงแผ่ส่วนพระราชกุศลที่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา อุทิศให้ได้อนุโมทนา
อยู่เป็นนิจันนั้น อาจุฉาหิ ขออัญเชิญมาประชุมกันในสถานที่นี้เป็นประธาน
สฤณนุ จงตั้งทิพยโสตราเสาวนาการสดับฟังคำประกาศ อันข้าผู้ดำเนิน

พระราชโองการ แห่งพระบาทสมเด็จพระเอกาทศรถธิศวรบรมนารถ
บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพพระมหานคร บวรทวารวดีศรี
อยุธยา มหาคิลกภพ นพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมพระราชนิเวศน์มหา
สถาน และประกอบด้วยชาติยานุวัตร ปฏิบัติโดยทางทศพิธราชธรรมอัน

ประเสริฐ บัดนี้พวกท้าวพระยารามัญอันเป็นเจ้าเมือง และนายด่านจำบ้าน
สิบสองตำบลในบริเวณมณฑลเมืองมตะหะและแขวงจังหวัดแก่นซึกเคือง
อ้ายพม่าครอบครว้อพยพหนีมาสู่พระบรมโพธิสมภาร สมเด็จพระพุทธเจ้า
อยู่หัวก็พระราชทานรางวัลอันสมควรโดยยศฐาศักดิ์ มีน้ำใจสวามิภักดิ์
จะทำราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยซื่อสัตย์ บัดนี้จะรับพระราชทาน
กินน้ำพระพัฒน์สำเร็จสาบานตัว ถวายสัตย์นุสสัยเฉพาะพระพักตร์
พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้าทั้งสาม ซึ่งสมเด็จพระสรรเพชญ์
ทศพลญาณ ประทับฐานสนองพระพุทธองค์ไว้ให้เป็นที่สักการบูชาจำเริญ
หิตานุหิตประโยชน์ โปรตนิกรจตุบรรพสัตว์ทั้งมวล ตราบเท่าถ้วนห้าพัน
พระวัสสา ถ้าและขุนนางท้าวพระยารามัญผู้ใหญ่ผู้น้อยคนหนึ่งตนใดก็ดี
และสตรีภรรยาท้าวพระยารามัญทั้งปวงก็ดี ได้รับพระราชทานกินน้ำพระ
พัฒน์สำเร็จแล้ว ใจไม่ซื่อไม่ตรงมิได้คงในน้ำพระพัฒน์ ไม่มีความสัตย์สุจริต
มิได้คิดถึงพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว อันทรงพระกรุณาชุบ
เลี้ยงและเกียจนาจิตคึกคกประทุษร้าย ถ้วยกายถ้วยวาจาถ้วยน้ำจิตก็ดี
และจะจำใจแค้นขึ้นรับพระราชทานน้ำพระพัฒน์สำเร็จฐาน ซึ่งสาบาน
แข่งชกชุปถ้วยพระแสงหอกดาบอัศตาวุธนี้ มาคว่ำหยาคหนึ่งตกเข้าไปถึง
อุทรประเทศ ขอเทพยเจ้าจงอาเพศบันดาลให้เป็นไป ประจักษ์ทั่วทั้งภิน
ซึ่งน้ำกรดและน้ำเหล็กแดงในมหานรก จงทำลายชีวิตให้พินาศนิพพานตาย
ถ้วยวิบัติต่างๆ อย่าให้ห่างถึง ๓ วัน อย่าให้ทันถึง ๓ เดือนอย่าให้เคลื่อน
ถึง ๓ ปี อย่าให้มีความสุขแต่สักกาทันที ถ้วยอานุภาพเทพยดาและอำนาจ
น้ำพระพัฒน์สำเร็จฐาน ฯ ฉบับขาคหายเพียงเท่านี้

อังกฤษจะขอเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) ไปเป็นกษัตริย์ประเทศรามัญในรัชกาลที่ ๓

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๒ หน้า ๓๗ ว่าด้วยทางไมตรี
กับฝรั่งในรัชกาลที่ ๓

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ อังกฤษกับพม่าเกิดรบกันขึ้นเป็นครั้งแรกเหตุ
กัวยแย่งเมืองประเทศราช ซึ่งอยู่ในระหว่างอินเดียนกับพม่า คือ เมืองยะไข่
เมืองมณีปุระ และเมืองอัสสัมเป็นต้น ซึ่งพม่าไปตีได้ไว้แต่ก่อน ครั้น
อังกฤษรบกับพม่าที่เอาเมืองเหล่านี้ได้แล้ว แต่แรกคิดจะเดินกองทัพยก
เข้ามาตีเมืองอังวะ แต่มาปรากฏว่าทางกันดารนัก อังกฤษจึงเปลี่ยนความ
คิดจัดเป็นกองทัพเรือ ให้เซอร์อาชีบตันด์แคมป์เบลเป็นแม่ทัพ ยกมาเข้า
ปากน้ำเอราวดี ตีได้เมืองย่างกุ้งไว้เป็นที่มั่น ครั้นจะยกกองทัพตีต่อขึ้นไป
พอประจวบเข้าฤดูฝน หนทางกันดาร ไพร่พลอังกฤษผิติดอากาศเกิดเจ็บไข้
ทั้งระยะทางที่จะต้องรบพุ่งต่อไปก็ยังไกล ด้วยจะต้องผ่านแดนรามัญขึ้นไป
ก่อนจึงจะถึงเมืองอังวะ อังกฤษจึงต้องหยุดยั้งทัพค้างฤดูฝนอยู่ที่เมือง
ย่างกุ้ง แต่ในเวลาที่หยุดอยู่นั้น อังกฤษแต่งทัพอีกกองหนึ่งให้ลงมาตี
หัวเมืองของพม่าตามชายทะเลข้างฝ่ายใต้ ตั้งแต่เมืองมะละตะมะ เมือง
ทะวาย เมืองตะนาวศรี และเมืองมะริด ไว้ไว้ในอำนาจของอังกฤษทั้งสิ้น

ในเวลาเมื่ออังกฤษเกิดรบขึ้นกับพม่าครั้งที่กล่าวนี้ เป็นเวลาปลาย
รัชกาลที่ ๒ ความคิดเห็นของรัฐบาลไทยในครั้งนั้นจะเป็นอย่างไร ยังไม่
พบจดหมายเหตุเป็นหลักฐานพอที่จะอ้างได้เป็นแน่นอน ปรากฏแต่ว่าทรง
พระราชดำริเห็นว่า สงครามเกิดขึ้นในที่ต่อติดพระราชอาณาเขต จะไว้ใจ

แก่เหตุการณ์มิได้ จึงโปรดให้แบ่งกองทัพ ๓ กอง ทางบกให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) เป็นแม่ทัพ ยกพลหน้าไปทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ กองหนึ่ง ให้พระยาสุรเสนาเป็นแม่ทัพยกหนุนไปอีกกองหนึ่ง ทางเรือให้พระยาชุมพร (ชุย) กุมกองทัพเรือไปรักษาการณ์ทางต่อแดนเมืองมะริด เมืองตะนาวศรีอีกกองหนึ่ง การที่ไทยยกกองทัพออกไปครั้งนั้นได้บอกให้อังกฤษทราบว่า จะไปช่วยอังกฤษ ฝ่ายข้างอังกฤษเมื่อไปติดชะงักอยู่ที่เมืองย่างกุ้ง ต้องการกำลังพาหนะที่จะหาบขนเครื่องศาสตราวุธ และเสบียงอาหารส่งกองทัพที่จะยกต่อขึ้นไปในฤดูแล้ง อยากได้กำลังไทยช่วย จึงชวนให้กองทัพเจ้าพระยามหาโยธา เข้าไปตั้งอยู่ในแดนเมืองเมะตะมะ ที่อังกฤษตีไว้ได้ เวลานั้นเผชิญประจวบเปลี่ยนรัชกาลในกรุงสยาม ถึงรัชกาลที่ ๓ ไทยกับอังกฤษเกิดเข้าใจผิดกันขึ้นด้วยเหตุ ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ อังกฤษจะต้องการสัตว์พาหนะ และผู้คนในกองทัพไทยใช้เป็นกำลังแบกหาม ไปใช้สอยอยู่ในบังคับบัญชาของอังกฤษ อ้างเหตุว่าเพราะวิธีการทำสงคราม วิธีของอังกฤษกับไทยไม่เหมือนกัน ถ้าไทยอยากจะรบพุ่งพม่าโดยลำพัง ขอให้จัดกองทัพยกไปตีหัวเมืองพม่าจากเมืองเชียงใหม่อีกทางหนึ่ง ข้างไทยเห็นอังกฤษจะเอาเปรียบแต่ฝ่ายเดียว จึงไม่ยอมให้กองทัพเจ้าพระยามหาโยธาอยู่ในบังคับบัญชาอังกฤษ พอถึงงานพระเมรุพระบรมศพ ก็ให้หากองทัพกลับคืนเข้ามากรุงเทพฯ

ประการที่ ๒ อังกฤษมีความคิดในชั้นแรกว่า ถ้าทำสงครามชนะพม่าจะคืนเมืองตะนาวศรี เมืองมะริดให้แก่ไทย แต่ว่าจะคืนให้แก่แผ่นดินคอนตอนข้างใน ส่วนข้างชายทะเลซึ่งเป็นทำเลค้าขาย อังกฤษจะเอาไว้เสียเองส่วนทางต่อแดนอังวะ อังกฤษคิดว่าถ้าตีได้แล้วจะกลับตั้งรามาณประเทศขึ้นตามเดิม เพื่อทอนกำลังพม่าให้น้อยลง แต่ในเวลา

นั้นเชื้อวงศ์พระเจ้าหงสาวดีแต่ก่อนสาปสูญ อังกฤษเลือกหาผู้ซึ่งจะเป็นที่
นิยมของพวกมอญ ตั้งเป็นพระเจ้าหงสาวดีขึ้นใหม่ เจ้าพระยามหาโยธา
เป็นผู้ที่อยู่ในที่จะถูกเลือกคนหนึ่ง ความทั้งสองข้อนี้ไม่เป็นที่พอใจของไทย
ด้วยเมืองมะริดเมืองตะนาวศรี เมื่อเป็นเมืองขึ้นของไทยอยู่แต่ครั้งกรุงเก่า
เป็นประโยชน์ด้วยเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเล ถ้าอังกฤษเอาชายทะเลเสีย
ก็เป็นอันปิดท่าค้าขาย หาประโยชน์อันใดแก่ไทยมิได้ ไทยมีแต่จะต้องรับ
ผิดชอบรักษาหัวเมืองคอนให้เป็นประโยชน์แก่อังกฤษฝ่ายเดียว ส่วน
ความคิดที่อังกฤษจะตั้งรวมัญประเทศขึ้นอีก และโดยเฉพาะที่เจ้าพระยา
มหาโยธาคอยอยู่ในผู้ต้องเลือกนั้น ไทยต้องไม่พอใจอยู่เอง ด้วยมอญได้
อพยพเข้ามาเป็นไพร่บ้านพลเมืองไทย ตั้งแต่เมื่อกรุงธนบุรีครั้งหนึ่ง และ
เมื่อในรัชกาลที่ ๒ (กรุงรัตนโกสินทร์) ครั้งหนึ่งมีจำนวนมอญอยู่ในเมือง
ไทยเป็นอันมาก มอญเหล่านี้จะกลับไปฝึกฝืนอยู่กับอังกฤษ ก็ต้องเป็น
ข้อรังเกียจอยู่เอง

เจ้าพระยามหาโยธา
ยกกองทัพออกไปปราบปรามครว้มอญ
ญาติพี่น้องเข้ามาในรัชกาลที่ ๓

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๒ หน้า ๑๗๔ ว่าด้วยทางไมตรีกับฝรั่ง
ในรัชกาลที่ ๓ เฉพาะหนังสือเจ้าพระยาพระคลังตอบจดหมายฉบับที่ ๒
ของเซอร์เบรมสบุรก ในตอนหนึ่ง

เมื่อเจ้าเมืองมังกะลาให้กัปตันหันตรีบาร์นี เข้ามาทำหนังสือสัญญา
นั้น อังกฤษกำลังทำศึกกับพม่าอยู่ ยังหาแล้วกันไม่ พวกรามัญที่อยู่ ณ
กรุงเทพ ฯ จึงเรียนท่านเสนาบดี ให้กราบบังคมทูลแต่พระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธเจ้าอยู่หัว ขอยกกองทัพออกไปกวาดต้อนครอบครัว แต่บรรดา
ญาติพี่น้องเข้ามาไว้ที่กรุงให้สิ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามหาโยธา
รามัญราช กุมกองทัพรามัญยกออกไป ก็ได้ครอบครัวรามัญอ่อนเข้ามา
บ้าง กองทัพก็ยังตั้งอยู่ที่แม่กษัตริย์ เราเห็นว่าการครั้งนั้นอังกฤษคิดหน้า
ระวังหลังพะว้าพะวังอยู่ เจ้าเมืองมั่งกะล่า จึงให้กบฏหันหันตรีบารนีเข้ามา
ว่า เจ้ากรุงอังกฤษให้เจ้าเมืองมั่งกะล่าแต่งตั้งให้เป็นทูต เข้ามาขอทำหนังสือ
สัญญาเป็นไมตรีกับกรุงฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระ
ราชดำริเห็นควรจะเป็นทางพระราชไมตรีกับเจ้ากรุงอังกฤษ จึงโปรด
เกล้าฯ สั่งเสนาบดีให้หากองทัพรามัญกลับเข้ามา ณ กรุงฯ

เรื่องพระมหาเถรคันฉ่อง ในตำนานคณะสงฆ์ หน้า ๑๕

มูลเหตุที่จะแยกคณะสงฆ์เป็น ๒ คณะ เกิดขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระ
พุทธมหาราชรมราชธิราช เมื่อราวปีวอก จุลศักราช ๙๔๖ พ.ศ. ๒๑๒๗ ว่า
ในครั้งนั้นพระเจ้าหงสาวดีไชยสิงห์ หรือที่เรียกกันอีกพระนาม ๑ ว่า
นันทราชาเห็นสมเด็จพระนเรศวรเข้มแข็งการในสงคราม เกรงจะชักนำให้
เมืองไทยเป็นข้าศึกขึ้น จึงลวงให้สมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปเมืองหงสาวดี
ให้พระยาเกียรติ พระยาพระราม เป็นไส้ศึกลงมารับเสด็จสมเด็จพระ
นเรศวรที่เมืองแครง และแต่งกองทัพมาซุ่มตักทางไว้ หวังจะทำร้าย
สมเด็จพระนเรศวร เวลายกขึ้นไปไม่ให้ทันรู้พระองค์ พระยาเกียรติ พระ
ยาพระรามเอาความลับมาแจ้งต่อพระมหาเถรคันฉ่อง ผู้เป็นอาจารย์ของ
ตนที่เมืองแครง พระมหาเถรคันฉ่องเห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรจะเป็น

อันตรายโดยหาความผิดมิได้ มีความสงสาร จึงมาทูลความให้ทรงทราบ
สมเด็จพระนเรศวรน้อยพระอุทัย ที่พระเจ้าหงสาวดีทำทุจริตก็ร้าย จึง
ประกาศทำสงครามกับกรุงหงสาวดีที่ในเมืองแครงนั้น แล้วทรงปรารภถึง
พระมหาเถรคันฉ่อง และพระยาเกียรติพระยาพระราม โดยทรงพระราช
ดำริเห็นว่าถ้าอยู่ต่อไปในพระราชอาณาจักรของพระเจ้าหงสาวดีก็จะไม่พ้น
ราชภัย จึงทรงชักชวนให้เข้ามาอยู่เสียในกรุงศรีอยุธยา พระมหาเถร
คันฉ่องและพระยาเกียรติพระยาพระราม เห็นชอบตามพระราชบริหาร จึง
อพยพญาติโยมและสมัครพรรคพวกตามเสด็จสมเด็จพระนเรศวรเข้ามา
กรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงระลึกถึงคุณูปการ ซึ่ง
พระมหาเถรคันฉ่องได้ช่วยแก้ไขให้พระราชโอรสพ้นภัยอันตราย จึงทรง
ตั้งพระมหาเถรคันฉ่องให้เป็นสมเด็จพระสังฆราช ครองวัดมหาธาตุมีราช-
ทินนามว่า สมเด็จพระอริยวงศญาณ ครั้นนั้นจึงแบ่งคณะสงฆ์ออก
เป็น ๒ คณะ เรียกว่าคณะเหนือให้ขึ้นในสมเด็จพระอริยวงศญาณคณะ ๑
เรียกว่าคณะใต้ ให้ขึ้นในสมเด็จพระวันรัต ซึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชเดิม
คณะ ๑ ข้อนั้นข้าพเจ้าได้กราบทูลหาหรือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา
วชิรญาณวโรรส มีรับสั่งว่า ทรงพิจารณาเห็นเหตุหลายประการ ซึ่งทรง
พระดำริว่า ความจริงจะไม่ใช่อย่างทีกล่าวนในหนังสือพระราชพงสาวดาร
เพราะพระมหาเถรคันฉ่องนั้นเป็นมอญนอกซึ่งพุทธไทยไม่ได้และไม่รู้จัก
ขนบธรรมเนียมไทย ถึงจะมีคุณูปการแก่สมเด็จพระนเรศวรสักเพียงไร
ซึ่งว่าสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช จะทรงตั้งให้เป็นสมเด็จพระสังฆราช
เป็นประธานแก่สงฆ์บริษัททั่วไป หรือแม้จะเป็นเพียงเจ้าคณะใหญ่
ฝ่ายเหนือ ก็จะบังคับบัญชาการไม่ได้ ไม่ต้องบวยกเล่าไปถึงว่าอาจจะ

เป็นเหตุฝ่าฝืนความนิยมของพระสงฆ์ไทยทั่วไป อนึ่งถ้าจะเทียบด้วยขนบธรรมเนียมฝ่ายพระราชอาณาจักรกรุงเก่า ตามที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารการที่ตังชาวต่างประเทศเป็นขุนนาง ยกตัวอย่าง เช่น พระยาเกียรติ พระยาพระรามซึ่งตามเสด็จสมเด็จพระนเรศวรมหาราชด้วยในคราวนั้นเอง ก็ให้เป็นแต่หัวหน้าว่ากล่าวแต่พวกมอญที่ร่วมชาติและภาษาของตน ทั้งแซกเป็นพระยาจุฬา ก็ว่าแต่พวกแซก ตังญี่ปุ่นเป็นออกญาเสนาภิมุขญี่ปุ่น ก็ว่าแต่พวกญี่ปุ่น ตังจีนเป็นที่โชฎึก ก็ว่าแต่ส่วนพวกจีนชาวต่างประเทศได้เป็นขุนนางผู้ใหญ่ในตำแหน่งสูง มีแต่เจ้าพระยาวิชเยนทร์ ได้ว่าที่สมุหนายกคนเดียว เรื่องของเจ้าพระยาวิชเยนทร์ก็ปรากฏชัดว่า ได้เข้ามาอยู่เมืองช้านาน รู้ภาษาและขนบธรรมเนียมไทยชัดเจนเป็นขุนนางตำแหน่งต่ำขึ้นไปโดยลำดับที่สุดจึงได้ว่าที่สมุหนายก ไม่ได้ตั้งแต่แรกเมื่อยังไม่รู้ภาษาและขนบธรรมเนียม อีกประการ ๑ ทรงพระดำริเห็นว่า นามใหม่น่าจะเพิ่มมีในชั้นหลังลงมา ไม่ถึงแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ข้อที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ทรงตั้งพระมหาเถรคันฉ่องเป็นพระราชาคณะนั้น เชื่อได้ว่าเป็นความจริงเป็นแน่ แต่อย่างสูงก็เห็นจะเป็นเพียงเจ้าคณะมอญ อย่างพระสุเมธจารย์ ไม่กว่านั้นจะเป็นเพราะเหตุที่ปรากฏว่าโปรดให้ไปอยู่วัดพระมหาธาตุวัดพระมหาธาตุเป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช จึงพาให้เข้าใจไปว่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ตั้งพระมหาเถรคันฉ่องเป็นสมเด็จพระสังฆราชว่าคณะเหนือ

ข้าพเจ้าเห็นว่า พระกระแสคำริขของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่ทรงในเรื่องนี้ ประกอบด้วยหลักฐานสมเหตุผล

ความจริงเห็นจะเป็นเช่นทรงพระคำริ และยังเห็นต่อไปว่า ที่ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ว่าแบ่งคณะสงฆ์เป็นคณะเหนือคณะใต้ เมื่อครั้งพระมหาเถรคันฉ่องเข้ามาในนี้ คุณทำก็จะผิดอีก ถ้ายทำเนียบสมณศักดิ์กรุงเก่า แม้ในชั้นหลังที่เคยยังเรียกคณะคามวาสี อรัญวาสีมิได้เรียกว่าคณะเหนือคณะใต้ ที่มาจัดเป็นคณะเหนือคณะใต้ บางทีจะมีเค้ามูลมาแต่ครั้งกรุงเก่า แต่น่าจะมาเรียกกันในชั้นกรุงธนบุรี หรือกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง ถ้ายเหตุผลคงจะอธิบายต่อไปข้างหน้า.

สารบัญค่นเรื่อง

มอญที่เกียวกบไทย

สารบัญครั้ง

(ก)

กฤษณ์	๑๗	กะลือ	เมือง	๗๗	
กฎหมาย	๓๓	กาญจน์บุรี	เมือง	๕๒, ๑๑๓	
กฤษณ์	๕๓		พระยา	๖๒, ๙๖	
กระเพรา	ลำ	๗๓	ขุน	๔๒	
กรามช้าง	ท่าน	๗๓	วัด	๑๐๓	
กลอง	แม่	๘๗	นาง	๗๗	
กล่อมบ้อม	เจดีย์	๑๐๗	วัด	๑	
กลางเมือง	พระยา	๙๑	นาย	๑๐๙	
	๙๔, ๑๑๑	เกริน	เมือง	๘๗	
กลาโหม	พระยา	๙๙	เทศาตุ	พระเจดีย์	๑๐๗
กลิต	เมือง	๘๗	เกาะพระอก	ตำบล	๖๔
กวย	ชาติ	๗๖	เกียรติ	พระยา	๔๙, ๑๒๐
กวะ	ป่า	๑๐	แก้วประพาฬ	เจ้าฟ้า	๑, ๒
กอง	ตำบลแม่	๘๗	โกษาธิบดี	เจ้าพระยา	๗๓
กะเทิง	เมือง	๘๕			

(ข)

ขนอน	๕		ขาม	บาง	๓
ขม้น	บ้าน	๕๓	ขุนโลก	บ้าน	๑๐๑
ขลิก	เมือง	๖๔	ขุนแสน	วัด	๕๓, ๖๒
ขะเจียงสมิตร	ปฐพี	๑๕	เขาหลวง	ตำบล	๔๒
ขะเทิง	เมือง	๘๗			

(ก)

กงคาวิหาร	วัด	๑	กำแพงวิหิต	พระยา	๑๐๘
กวรรัฐศว์	นาย	๑๐๘	กุจาม	กลอง	๖๘
กันฉ่อง	มหาเถร	๔๘, ๑๒๐	แครง	เมือง	๔๘, ๑๒๐
กันถรรุระ	๔๗				

(ง)

งุยกุงหวน	๑๑๐	งิ้ว	พวก	๗๘
งูเหลื่อม	นิมิตรชัยภูมิ	๑๕		

(จ)

จ	จมีน	๑๐๘	จาโป	สมีง	๔
จรส	หมื่น	๑	จิก	บ้าน	๑๐๔
จรงกัน	นาย	๘๕	จิตทอง	เมือง	๑๐๖
จอหอ	บ้าน	๑๐๐	จิตรสุนทร	หมื่น	๗๘
จักกายวอ	๑๐๘		จิ้น	เมือง	๗๘
จักรี	เจ้าพระยา ๕๘, ๖๓		เจกวย	เมือง	๘๑(๑๑๕)
	(ตามหลักฐานยังไม่ได้ เป็นเจ้าพระยา)	๑๑๑	เจ้ง	พระยา	๑๐๕, ๑๑๑, ๑๑๒, ๑๑๓
จักวีรงศ์		๖๒	เจตีย์แกง	๘๕	
จักริมอญ		๑๑๑	เจ้ากิ	บ้าน	๘๗
จันทโชติ	พระเจ้ากรุงละโว้	๑	เจ้าบุหิณ	๔๒	
จันหนวคเขียว	นาย	๑๐๒	เจ้าโล้	พระยา	๙
จาน	แม่	๘๗	เจียรกีบันจุ		๘๖, ๘๗

(ณ)

นัทรทัศน์	ช้าง	๑๘	ฉบับกุงโบ	๙๔
-----------	------	----	-----------	----

(ช)

ชะบา	บ้าน	๔๒	ชู	นาย	๑๐๙
ชะวา	แขก	๙	เชตุพนมหาวิหาร	วัด	๔๕
ชำนาญองครักษ์	นาย	๔๒	เชียงใหม่	พระยา	๔๑, ๑๐๘
ชำนาญบริรักษ์	เจ้าพระยา	๗๖	เชียงใหม่	พระเจ้า	๒๐, ๘๔
ชุมเกรียว	แม่น้ำ	๔๒	เมือง		๗๐, ๗๖
ชุมพร (ชุย)	พระยา	๑๑๘	ไชยโยค	เมือง	๗๓
			ไชยสิงห์	พระเจ้า	๑๒๐

(ช)

ชักแฮยอล่าง	๔๙	แข่งนางโบ	๙๔
เซมกวย	ชาติ	๗๙	

(ญ)

ญวน	ทัพ	๙๕
-----	-----	----

(ด)

ดงพระยาไฟ	๙๖	เตี๊ตสงคราม	นาย	๔๒
ดอกเหล็ก	ตำบล	๑๐๘		

(ด)

ดละเก็บ	๑๐๖,	๑๑๑	ดลาค	๕	
ดละเสียง	๑๐๖,	๑๑๑	ดองนางลอย	กลอง	๑๔

ทองเบาะ	เมือง	๘๗	ทะเลโบ	๙๓	
ทองปู	วัด	๖๙	ทะเลบัน	๙๒	
ทองลอย	หาอทราย	๑๒	ทะเลมหาเสนาบดี	๙๐	
ทองอยู่	พระยา	๖๖, ๖๔	ตาก	พระยา	๑๐๐, ๑๐๕
ทองอหวุ่น	๙๓		ตาก	เมือง	๑๐๗, ๑๑๔
ทะเลาะ	บ้าน	๒๔	ตากสิน	พระยา	๕๙
ทะเลิง	เมือง	๖๙	ตำบลท่าดินแดง	ค่าย	๗๓
ทะเลมรหนอง	๑๑๐		ตั้งจาแมงช่อง	๙๔	
ทะเลนาครี	เมือง	๘๑, ๘๔, ๑๑๗	ตั้งทะเลโบ	๗๐	
ทะเลเก็ง	๑๑๐		ไทรภูมิพระร่วง	หนังสือ	๔๐

(ท)

ทรงธรรม	พระเจ้า	๖๕, ๘๙	ทอพุทธเกษี	พระเจ้า	๘๐
ทรง	ท่าน	๔๒	ทอมา	สมิง	๑๑๒
ทวาย	เมือง	๗๖, ๘๑	ทอระแซงมู	๘๐	
ทอ	สมิง	๗๖	ทะเล	พระยา	๖๕, ๙๒
ทองสุก	ท้าว	๘๐, ๘๗			๑๑
ทองแสงใหญ่	นาย	๑๐๒	ทะวาย	เมือง	๑๑๗
ทองผาภูมิ	เมือง	๗๔	ท่ากระทาน	ตำบล	๗๓
ทองเหม็น	นาย	๑๐๑	ทากราม	เมือง	๘๗
ทองอยู่	ท้าว	๘๐	ท่าดินแดง	ตำบล	๗๓, ๑๐๖,
ทอจ	พระยา	๘๐		๑๐๖,	๑๐๗,
ทอดิก	ท้าว	๘๖	ทามูมว	๑๐๘	
ทอดิก	ท้าว	๘๗	ทายน้า	พระยา	๗๐

ทุก	ท้าว	๘๐, ๘๗	เทพสุภา	พระราชธิดาสมเด็จ	
ทุ่งเขาหลวง	ท่าน	๔๒		พระร่วงเจ้า	๙
เทพพิพิธ	กรมหมื่น	๑๐๐	แท่น	นาย	๑๐๒
เทพลีลา	นาง	๗๗	ไทย	ภาษา	๑๗

(๖)

ธนบุรี	๑๑๒, ๑๑๓	ธรรมศาสตร์อินเตีย	๓๔		
ธรรมโชติ	พระอาจารย์	๑๐๓	ธิเบศร์บตี	พระยา	๑๑๐
ธรรมศาสตร์รามัญ	๓๔		ธิเบศร์บริรักษ์	พระยา	๑๐๐

(น)

นครเขื่อนขันธ์	เมือง	๑๑๒, ๑๑๔	นันทราชา	พระเจ้า	๑๒๐
นครนายก	เมือง	๙๖	นันทสุริยะ	พระยา	๘๐
นครราชสีมา	เมือง	๙๙	นันทสุริยะ	สมิง	๘๕
นครสวรรค์	เมือง	๗๔	นันทะกะยอทาง	๑	
นนทรี	ตำบล	๔	นันทะกะยอสู	๑	
นนทบุรี	เมือง	๑๑๑, ๑๑๔	นาเกาะ	บ้าน	๑๐๘
นรา	ขุน	๗๖	นางบวช	เขา	๙๘
นเรศร์	พระ	๕๔	นางปลื้ม	วัด	๑๐๓
นเรศวร	พระราชกุมาร	๒	นารายณ์	พระ	๓
นเรศวร	พระ	๓๔	นารายณ์อศรา	วัด	๔
นเรศวร	สมเด็จพระ	๑๒๐	น้ามันงา	บ่อ	๔๕
นเรศวรมหาราช	สมเด็จพระ	๑๔๒	น้ามันดิน	บ่อ	๔๕
นเรศวรหงษา	พระ	๑	เนมโยเมงละนรทา		๑๑๐
น้อยวันดี	พระยา	๙๑, ๙๔			

(บ)

บรมราชา	พระ	๗๖	บำเรอภักดิ์	หลวง	๑๑๑
บัวเผื่อน	เมือง	๖๔	เปี้ย	๗	
บางแก้ว	๔๙		โบซุก	๗๐	
บางขาม	๓				

(ป)

ปากันเลช	๑๑๐		ปากันหุ่	๑๐๔	
ปฎิมา	เจ้าฟ้า	๑	ปะทุง	พระเจ้า	๑๑๓
ปทุมธานี	เมือง	๑๑๒, ๑๑๔	ปะเตาะ	ภูเขา	๕
ปรอน	เมือง	๘๑, ๙๑	ปากแพรก	ตำบล	๗๓
ปราจีนบุรี	เมือง	๙๕	เปร	เมือง	๘๑
ปราสาททอง	เจ้า	๔๑	โปรตัสตร์	วัด	๕
ปอง	เมือง	๘๗	โปวิจาล่า	๑	

(ผ)

เผือก	ช้าง	๑๕, ๑๘, ๗๘
-------	------	------------

(ฝ)

ฝรังยางหิน	เขา	๔๒
------------	-----	----

(พ)

พริโรราช	พระยา	๘๐	พระนายกอง	๙๙,	๑๐๐,
พม่า	๑๑๒, ๑๑๗			๑๐๑,	๑๐๔
พรหม	เมือง	๔๒	พระยาเจ็ดตน	เมือง	๔๒
พระเจดีย์สามองค์	ท่าน	๖๙	พระยานาย	๑๐๐	

พระราม	พระยา	๔๙, ๙๑,	พิมาย	เมือง	๑๐๐
		๙๔, ๙๕, ๑๑๒	พิษณุโลก	พระยา	๙๙
พราหมณ์	บ้าน	๔๒	พิหารแดง	ทุ่ง	๙๖
พะโค	กรุง	๕๔	พุทธรูปราย	๔๓	
พะโร	พระยา	๖๒	พุทธไสยาสน์	พระ	๔๒
พะสีม	เมือง	๖๔	เพชรบุรี	พระยา	๗๓, ๙๖, ๙๘
พัทปะ	สมิง	๙๓	เพชรปानी	พระ	๑๐๙
พัทเบิด	สมิง	๙๓	เพลิงกำจาย	นาย	๔๒
พิชัย	พระยา	๑๐๐	แพกัจจา	๑๐๖	
พิทักษ์มนตรี	กรมหลวง	๑๑๔	โพชาย	บาง	๓
พิพิธ	พระยา	๑๐๐	โพธิ์สามต้น	๙๕,	๙๙

(ฟ)

พอนนาหง ชาว ๑๐๘

(ภ)

ภูเขาทอง วัด ๔ | เกานักที ตำบล ๘๐

(ม)

มกุฏ	เจ้าฟ้า	๑๑๔	มหาชัย	บ้อม	๑๐๓
มณีประ	เมือง	๑๑๗	มหาเทพ	หลวง	๑๐๙
มฤท	เมือง	๙๔, ๑๑๗	มหาธรรมราชาธิราช	พระ	๓๓,
ม่วงหวาน	ตำบล	๖๑		๕๔,	๗๖
มหากษัตริย์ศึก	เจ้าพระยา	๕๙	มหาธาตุ	พระ	๕๒

มหานรธา	๙๔	มัทตะมะ	เมือง	๗๖
มหามนตรี	พระ ๑๐๐	มางลอง	๗๙	
มหาโยธา	เจ้าพระยา ๑๑๘,๑๒๐	มาลีเจกีย	พระ	๔๑
มองชวยเณระระทา	๘๐	มุกโชโป	บ้าน	๙๒
มองยา	๙๙, ๑๐๔	มุงซุง	ให้กินข้าว	๑๓
มอญ	๖๑	มุกาว	พระ	๘๕
มอบชอบ	ให้ทะลุบอน ๑๓	มุละมู	บ้าน	๑๑
มะกะตา	๒๒	เม็ง	๖๘	
มะกะโท	นาย ๕, ๑๑	เมาะตะมะ	๕, ๑๑, ๖๓, ๖๕,	
มะกำสะ	๘๗		๘๑, ๘๗, ๑๐๖,	
มะเตาะ	ภูเขา ๖		๑๐๗, ๑๑๐, ๑๑๔	
มะปะนาย	๕	เมาะล้าเลิง	เมือง ๖๒, ๘๔	
มັกกะตา	น้องมะกะโท ๕	เมียนหวุ่น	๗๐, ๑๑๐	
มั่งนราจอสู	๘๑	แมงนราจอสู	๗๖	
มั่งนันทมิตร	๖๘	แมงละเง	๙๔	
มั่งมหาราช	๘๑	แมงละแมงซ่อง	๙๔	
มั่งระ	พระเจ้า ๙๒,๑๑๐	แมงละราชา	๙๔	
มั่งลอง	๙๒	แมงแลกแอชอยคอง	๗๖	
มั่งลักแ	๘๑	แมงสั่น	๗๖	
มั่งสุระราชา	๗๐, ๗๕	แมวเซา	กอง	๗๓
มัจฉะ	ให้สงบกิริยา ๑๔			

(บ)

ยมราช	พระยา	๙๘,		๑๐๗, ๑๑๐, ๑๑๗	
		๑๐๗, ๑๑๐	ยี่รามะละ	สมีง	๒๓
ยะไข่	เมือง	๑๑๗	ยุยยงโป	๑๑๐	
ย่างกุ้ง	เมือง	๙๔, ๑๐๖	ยุงทอง	นก	๒๒

(ร)

ร่วงเจ้า	สมเด็จพระ	๗	ราชฤทธานนท์	พระ	๑๐๘
ระจัน	บ้าน	๑๐๑	ราชสงคราม	พระยา	๖๒
ระแหง	บ้าน	๑๐๗, ๑๐๙	ราชสุภาวดี	พระยา	๙๕
รังงาม	บ้าน	๔๒	รามคำแหง	๒๓, ๑๑๓	
รัตนจักร	พระยา	๑๑๔	รามเกษไช	พระยา	๗๐
รัตนสิงค	เมือง	๙๓	รามประเทิก	พระเจ้า	๒๒
รัตนนัทรทัณฑ์	ช้าง	๗๗	รามลักษณ	หลานเธอ	๑๐๘
รัตนนิเบศร์	พระยา	๑๐๒	รามัญวงศ์	พระยา	๑๑๑
ร่วงกุ้ง	เจดีย์	๙๗	รามานิบัติ	พระ	๙๕
ราชโกษา	หลวง	๑๐๙	เวียง	เมือง	๑๐๘
ราชบุรี	พระยา	๗๓, ๑๑๐	เวียง	พัน	๑๐๒
ราชวิน	พระ	๑๒๕			

(ล)

ลพบุรี	เมือง	๔	ละว้า	๘๗	
ละคร	ขุน	๗๖, ๑๐๙	ละโว้	เมือง	๑
ละเคิง	เมือง	๖๔	ล้งพลอย	เมือง	๘๗

ลัดต้นโพธิ์	๑๑๑		ลำปาง	นคร	๗๐
ลาว	พระยา	๖๖	ลำพูนไชย	เมือง	๗๐
ลำกระเพิน	ปากน้ำ	๗๓	เลิงจิตรทอง	พระยา	๑

(ว)

วรรณศาธิราช	พระยา	๑๐๐	วันรัต	พระ	๕๓
วัง	ขุน	๘	วาน	เกาะ ๕, ๑๑, ๒๓	
วังเป็นวัด	๕		วาโร	พระเจ้า	๑๘
วังราว	เมือง	๖๔	วิปัสสนา	๔๗	
วัดเดิม	๕		วิเศษไชยชาญ	พระยา	๗๓

(ศ)

ศรีไชยเชษฐ	พระ	๙๕	ศรีไศล	พระยา	๖๓
ศรีธรรมราชา	พระยา	๔๒	ศรีสวัสดิ์	เมือง	๗๔
ศรีธรรมโศกราช	เจ้า	๔๑	ศรีสุริยวงศ์	พระยา	๑๐๐
ศรีธรรมมาธิราช	เจ้าพระยา	๑๐๐	ศรีอยุธยา	กรุง	๔๐

(ส)

สตอง	ท่าน	๑๐๘	สะโตะมหาสิริอุจนา	๙๔	
สตา	นักพระ	๙๕	สะโตะ	เมือง	๒๓, ๕๒
สมณเทวบุตร	๕		สะเทิม	เมือง	๑
สมิ	เมือง	๖๙	สังขล้า	เมือง	๗๔
สวนมะม่วง	๑๐๗		สังฆาวาส	วัด	๑๐๔
สอกเบา	สมิง	๑๑๓	สัน	ขุน	๑๐๒
สะเคมหาสมิตร	บุโรหิต	๑๕	สามโคก	เมือง	๖๙, ๑๑๑

สามสบ	ตำบล	๑๐๖	สุริยาคนธ์มรินทร์	๑๐๐	
สาวตถิ	เมือง	๔๑	สุวรรณเทว	๑๐๘	
สีหราชเคโซ	พระยา	๙๘	เสหนักท่วน	๙๔	
สุก	๙๙		เสียง	เมือง	๖๙
สุโขทัย	เมือง	๕,๔๐,๑๑๓	เสื่อ	นิมิตรชัยภูมิ	๑๕
สุพรรณบุรี	เมือง	๔๒	เสือบ้า	กอง	๗๓
สุรกามา	๕๒		แสน	พระยา	๗๐
สุรเสนา	พระยา	๑๑๘	แสนสุนทร	ไมตรี	๗๐
สุรายกลั่น	สมิง	๑๐๗	แสนหวิ	เจ้าฟ้า	๖๔

(ห)

หงส์คำ	พระเจ้า	๗๗	หอกำ	เจ้า	๘๔
หงสาวดี	เมือง	๒๓, ๔๑, ๖๙	หวัป่า	๘	
		๗๖, ๑๐๖	หาญใจเพชร	นาย	๔๒
หม่องจายิต	๑๑๐		หิมพานต์	ป่า	๑๘
หล่มพลี	ตำบล	๖๑	เหล็ก	ขุน	๗๓
หล่มสัก	เมือง	๙๘	ใหญ่ไชยมงคล	วัด	๔

(อ)

อโนรธามังฉ่อ	พระเจ้า	๑	อลองพราณี	พระเจ้า	๙๓
อภัยภูธร	เจ้าพระยา	๑๑๔	อลิมาบาง	๑๒	
อริยวงศญาณ	พระ	๕๒	อเว้ง	บ้าน	๗๙
อลองพญา	พระเจ้า	๑๑๓	อองไจยะ	๙๒	

อะคุงหวุ่นมุงโยะ		๑๑๐
อะแซหวุ่นกั	๑๐๖, ๑๑๐	
อังกฤษ	๑๑๗	
อังวะ	เมือง ๕๓, ๑๑๐	
อัสสัม	เมือง ๑๑๗	
อากร	๕	
อาชิบันต์แคมป์เบล เซอร์	๑๑๗	
อิง (อิง)	องค์ ๕๕	
อิฐกระหับรัก	๔๓	
อินทกิริ	ขุน ๑๐๗	
อินทร์	เมือง ๔๒	

อุตรสยาม	พระเจ้าแผ่นดิน	๖๐
อุทมสิงหจจัว	๑๑๐	
อุทัยธานี	เมือง ๗๔, ๑๑๔	
อุทุมพร	เจ้าฟ้า ๗๖	
อุ้นเรือน	น้องมะกะโท ๕, ๑๑	
อุบากอง	สมิง ๖๒, ๙๓	
อุวาบ	ตำบล ๑๐๘	
อุ	พระยา ๑๐๖	
เอกาทศรฐ	สมเด็จพระ ๓๔, ๑๑๕	
เอราวดี	ปากน้ำ ๑๑๗	

(ย)

ชื่อ	ทัพ	๖๘
------	-----	----

